

Журналъ:

КОГЛТИН ДАВА

ШҮҮҢЭД
БАРЛСН
ШҮЛГҮД

ХАЛЬМГ ДЕГТР ҺАРҢАЧ
ЭЛСТ 1971

Зурач
Г. КЛОДТ

7—4—3
41—71 М

БАЊ НАСН

ХАВРИН СӨ

Төвшүн хаврин сө
Тагчгарн уха авлна,
Эрэ үлэсн сальки
Эрж ноһа көндөнэ.

Цаһан мөңги мет
Цевр сээхи теңгрт
Һурви марл чирмлднэ
Гидвкж герлтэд мандлна.

Алти һасн деегүртж
Эмтин деер падрна,
«Долан бурхд» тинилдж
Дарандан ард амрна.

Жөөли герлэри сар
Жигтэ орчлң кеерүлнэ,
Теегин сенр аһар
Таалж цогц сергэнэ.

Күрисн модд холд
Көк ацмударн харлна,
Эрг дора холд
Эвлүн усн налана.

Элстэ хальмгини теегт
Эрсмүдэри Элст цаһана,
Балһсна садт фонтан
Бульглж усан цацна...

Арвдгч класс ард,
Алти жилмүд өмн.
Халун седкл — өрчд,
Хэв мана һарт.

Иньгтэһэн хоюри би
Ирх цагиг дууднав,
Өмнк жилмүдэн шахж
Өөрдүлхэр адһж саннав.

Цагин сээхи туулиг
Цевр ухаһарн күцнэв,
Иткж намаг соңсен
Иньгиннь һарниь атхнав...

1939 ж.

*

*

*

Күриси усиг керчэд
Керм өмөрэн йовла.
Балһси ард үлдэд
Бадрсн герлэри улала.
Сарин толянд дольган
Сармтрж эрэтрэд гилвклэ.
Дулахн зунин асхар
Дун ухандм төрлэ.
Урссн Ижл хол
Ухандм айһинь өглэ.
Үгинь теңгрин одд
Үүмж чикидм шинндлэ.
Дуунам хол утхинь
Дурн авч ирлэ.
Чини чирэ хэлэж
Чимлһинь билгм олла.
Белн болһнаннь хөөн
Белглж чамдан дуулнав.
Хөвин солцһтрси бөөдл
Холд тодрха үзлэв.

1939 ж.

*

АЛЪМН

Саахи өмнм торлэсн
Баахи студентк күүкн,
«Танд — напас», — гиж
Терзэр альм хайв.
Байртаһар нанд дайлж
Бийнь цааран һарв.
Адһж би терзэр
Ардаснь күүк хэлэвв.
Салькншц, хар нүдт
Садт уга болв.
Мини шогч авһм
Мусхлэж намаг дуудв.
Нүдэн хөкрэр чирмж
«Нэ, ямаран?» — гив.
«Кен?» — гиж би
Эс медсэр сурв.
Колхозник нүдэрн иһэж
«Эндрк өрүн» — гив...
Мини өмнм ода
Минчисн альмн кевтнэ,
Кесг дүнцүллһн болсн
Ке халхнь улана.
Аскрсн эмтэхнинь санхинь

Амнас шүлси харна.
Сенр сээхи үнрнь
Сержциэд өрөнөр тарна.
Өрүи цаг билэ.
Өргмжтэ седкл урһла.
Альмнур дэкиэс хэлэж
Айта сээхиэр байрллав.
Ачлгдси зүркинэм учр
Альми болхв?.. медхшинв.
Асхи ирхинг, болв,
Адһж би күлэнэв.

1940 ж.

*

*

*

*

Чини халхчи
Чинин өңгтө,
Хурц келичи
Хуурин айста.
Сээхи нүднчи
Солһтрж герлтнө,
Зөрмг хэлэцчи
Зүрк мсирүлнө.
Кенд дуртайичи
Күн медхш.
Ухарлыг бээдлчи
Уханасм нархш.
Нанд гихлэ —
Наадксичи яахв?
Теднд гихлэ —
Таасгдгичи яахв?
Наач инэжөһэд
Нанур хэлэлэч
Юңгад тегэд
Ярлзж мишэлэч?
Зооган кежэлч?
Зүркөрм нааджалч?
Кү зовалго

Келхичи, иинг,
Миин билгт
Магтмж болхичи!
Чамаһан дуулж
Чидлэн сөрсүв,
Көркхннчи буульж
Күмид келсүв.

1940 ж.

*
*
*

Шаһаца көк ноһата
Шавшси теегин дунд
Жиржцнэд урсжах усна
Жирмэхэс асхнд өсрнө.

Улан мөңги сар
Унтж удад сержэнэ.
Байрлси мини һар
Бамбаннь һариг атхжана.

Асхни сержцнси сээхн
Аһар өрчөрм наадна.
Атхр хар үсэрнь
Альвлж Бамбала шоглна...

Жирһлин туршт мадниг
Жилмүд бичэ салһтха.
Ман хойрин хүв
Мөңкинд негн болтха.

1939 ж.

*
14

*

*

*

Санхинь, инэди күриэ.
Альвлж күзүһинь ораси
Атхр хар үстэ
Сээхи күүкн үзгднэ.
Намаг түүнтэ үүрм
Наадж инэһэд таньлдулла,
«Сээхи күүкн» гиж
Шимндж нуувчинэр келлэ.
Үни. Күүкн көрххи.
Үгин хурциг меднэ,
Күр кехд эвтэ,
Керсү, ухата бээдлтэ.
Болв, шинхи таньлдси
Би өөрхи бишв.
Нээрт биилси цаглань
Нүдэн түүнэс авхшив.
Бас нанла мөндлхлэри
Гээвһэ сээхнэр мишэнэ.
Би яахан медлго
Наринь авч маасхлэнав.

Ода мел оньдш
Өмим чирэнь үзгднэ.
Седкл туссн болхв?
Санхинь, инэди күрнэ.

1940 ж.

*

*

*

*

Зегтэ нуурин усар
Зеегтэ нүдтэ күүктәһән,
Жилктә ке оңһар
Жисэд дурна үгтәһән,
Хаврин сөөһәр йовхларн
Хувр байр үзнэвдн,
«Дурлв» гиж келхләрн
Даргдшгоһар улаж ичнэвдн.
Болв, келчкснэ хөөн
Байр кү өргнэ,
Зеегтэ хар нүдд
Зүрк таалж эвлнэ.
Келчкснәннь хөөн чи
Кенәсчн хүвтэ болнач.
Зәрмдән... седклднь һундад
Зовж гейүрэд хатнач...

1939 ж.

*

*

*

*

Көкрси гүн уста
Күмн-теңгсин көвэд,
Харлси торһн үстә
Хальмг күүкн зогсад,
Домбртан көгинь орулж
Дурна айс цокв.
Һахуль теңгст хаяд
Геглзүлэд дууһан дуулв.
Тер. теңгсин заһснь
Күмни зүркс бээж.
Теркә баһчудин хүвс
Көркхнүр усчдг бээж.
Генткн мини толһа
Һалар падрж эргв.
Күүкнә һахульд зүркм,
Көөркө, ирэд торв.
Теңгсәс, зүркм, салн
Түншж күүкиг эрв:
«Тэвнич намаг, сәәхлә,
Санси санаһичн күцәнәв,
Сар, нар хәәхлә —
Сурсичн өгнәв», — гивә.
Өмнәснь күүкн инәж

Өргэд өрчдэн шахв:
«Орчлн, сар, нарн,
Одд нанд керго.
Нанд һанцхи чи
Наснам күслч»,— гивэ.
Солцн мет байр
Суцдарм дуулж залрв.
Жилмүд минн өмнм
Жирһлин хөв делгв.

1940 ж.

*

ЗУРГ

*

Нарта сээхн зург
Наадксас йилһж хадһлав.
Өөрксм авчкх гишнгэр
Өрчдк даһмдан бэрнэв.
Оньдин, сансн цагтан,
Онцлдж түүгэн хэлэнэв.
Мини бээдл сандгоһинь,
Мусхлэж, дотран темдгленэв.

1939 ж.

*

КРЫМ

Крым дегд сээхн,
Келхмн биш.
Арвасн тропическ ацс,
Альмна иш.

Халун зунин нарн,
Хар теңс.
Таалмжта оln амрачнр,
Тевчдг эмчнр.

Өндр күрисн уулмуд,
Оln туристнр.
Хооһан геесн күүкд,
Халуч шатрчнр.

Төрскнэсн ачлһ авсн
Тоомсрта көдлмшчнр.
Цогц мендин туг —
Цеңкр усн,

Аршан болсн аһар —
Амулдгнн тосн.
Эн хамгиг хээрлснь
Эңкр төрскн!

1940 ж.

ЖАҢЫРЧ КҮҮКН

Жилмүд оли хооранд
«Жаңыргы» түрүн
дуулснь
Бере болад уга
Баахн күүкн гндг.
Жаңырч өөгнө келснэс.

Уласн герлин утанд арбул
Удсн нарн залрж суужала,
Бахтсн минн халун уханд
Баахн сээхлэ холас үзгджелэ.

Үзмжтэ уйн нэрн цогцта,
Үлгүр дүүрц хурц келтэ,
Соньн сээхн көркхөн чирэтэ,
Солңи мет бүлэки хэлэцтэ.

Минн улан эвтэхи поста,
Минңнэ дурн — цусн хачрта,
Баахн эрк Арагнь-Дагнь
Бив-ятхан хартан бэрв.

Герлтэ дуута чивһиць жирлэв,
Геглэсн айһнь күңкнж асхрв,
Цагин холиг ивтлж нанур
Цецнсн дунь ирэд соңсгдв.

Жилэ һазрин хортан динлсн,
Жидин үзүрин батиһь хуһлсн,
Жирһлин төлэ хөвөн нерэдсн
Жаңһрин баатрмуд дууһинь соңсв.

Хол һазрин тоосн бодигудин
Хар сармта балтст үзгдв.
Кесг бэрлдэнэ күржннсн шууган
Күүкнэ дуунд тачкнж соңсгдв.

Эмэл деер төрсн эднэ
Элкнь жирһлднь түрүн урсв.
Күдр болд хуһлсн арслнгуд
Күүкнэ дуунд кел бэргдв.

Тегин салькн цаһан бетк
Толһан ташуд кевтүлж дарв.
Баатрмуд күүкнэ ду соңсж.
Бийһнь бийән эс таньв.

Цегәхн уснас цевр бэрцтэ,
Цаһан мөңгнэс герлтэ седклтэ,

Үалин заляр арчгдсн зүрктә
Үалвин аюлар батлгдсн зөргтә,

Туурсн баатрмуд дууна айт
Туужд орулсн үнән медв.
Күүкн дуучин өмн дээчнр
Күндлж сөгдәд ханлт өргв.

1940 ж.

*

*

*

Цугиг үзчкн,
Цугиг медчкн,
Цугиг умшчкн,
Цугиг холчкн,
Хөрн наста
Хэлэхинь көгшэ,
Му инэдтэ
Мусхлэж үзгднэ.
Ю үзүлвчн
Юм таасхш,
Сэн гивчн
Соньмсж хэлэхш.
Ухата кү
Тер олхш,
Уудьврла бас
Төрүц салхш.
Эңгдэн нистг
Эн «демон»
Мана цагт
Мел цөн.
Болв жирһлин
Байрта теңгрт
Зэрмдэн эне

Зә олна.
Оһтһу бүркж
Харлсн үүлншн
Онъдин кульсн
Хәлацнъ солинә.
Әрлһж түүг
Әәлһж көөхмн.
Жирһл меддгоһинь
Жилилһж медүлхмн.

1940 ж.

*

*

*

Шам шатна,
Шатад унтрна.
Өр цээнэ,
Өдр бөкнэ.
Өнгрснь утна,
Иргчнь ахрдна.
Көдлмшиннь аш
Кеснь үзнэ.
Кегдснь икднэ,
Кегдхнь баһдна.
Жилмүд өңгрнэ
Жирһл давна.
Давсн өдрмүд,
Дурн байрмүд,
Цагнь ирхлэ
Цуһар сангдна.
«Тиикд» гиһэд
Туужшиг келнэч,
Эс медсн
Эндүсән олнач.

1940 ж.

*

КЕРГО КҮН...

Сээхн үүрлэри керлдхлэри
Сахньж эмтилэ шимлднэ.
Миркиж, үүриннь туск
«Мууһинь» цугтнь малтна.
Бийдэн кесн ачиг
Бас част мартна,
Наадад үг келсиг
Нам медлго тарана.
Үннд цуһараг тоолад
Үндсинь олхар зүткнэ.
Цугиг медсн болж
Цецн бээдл һарһна.
Энд-тенд соңссан
Эне, наадк эмтнд,
Бийэсн келсн болж,
Бод-бод гиж
Болвслж эвэрнь тэвж
Бийнь бийдэн бахтна.
Келсн үгмүдэн санж
Көвүн ухаһан өврнэ,
Күңкэн үгмүд бийэсн
Келсн болж меднэ.
(Күүнэ уха хулхалсан,

Көөрк, мартад хуурна)
Күүкд түүг соңж
«Керго күн» — гинэ.
Күцц көвүг келүллго
Көвүд хооран харна.

1940 ж.

ДЭН

НАҢ ДИИЛСН КҮҮКНД

Дууна дуунаг дахулад.
Давж чиллго татлдла.
Хар көлснэ давсн
Хагсж киилгт цаһала.

Элстэ Гобин кедэ
Эндэн делгрж шарлла,
Моһан зо хаалһ
Маднас өмөрэн зулла.

Халун салькн шилвкж
Хэврһэс, өмнэс нисж,
Халх, цогц долала
Хол хагсаж зовала.

Чидлтэ көвүдин бийнь
Чинэ алдж киислэ,
«Ус, ус!» — гиж
Ухан уга түңшлэ.

Баахн санитарк чи
Болһаж теднүр өкөлөч,
«Хэлэлтн, үүрмүд, удлго
Худгт күрхвдн!» — гиж

Хэлэцэрн саатулж келлэч.
Флягдан үлдсн балһан
Теднд хармнлго өгэд
Тагчгар дөңгөн күрглэч.

Ду харлго мадн
Дусалар флягмудан шавхлавдн,
«Күүкн автн!» — гиж
Командирэн чамур тэвлэвдн.

«Бийдэн биш», — гиж
Байрлж ханад келлэч.
Энд, Гобин көдэд,
Эгч болж үзгдлэч.

Күндд уйддго сөөһөрн
Көвүдин зүрк авллач,
Һанц эврәннь бөөдлөрн
Гобин һаң дириллэч.

1941 ж. МНР.

ЭЭЖ КӨГШН ТЕЕГТЭН

Жирһлд, дегтрмүд заагас, күңкэ дегтр харһна,
Жирисн күнд бариннь үгмүдэр мана зүрк авлна.
Сөөннь дуусн түүг мадн унтл уга умшнавдн.
Соньн ухана хурциг мартшгоһар дотран тодлнавдн.
Эс медснь тер дегтрин халхс айстан секж
Эңгин шүлг хэлэжэхшн адһж нүдэрн гүүнэ.
«Таасгдву?» — гиж сурхла, медсэр толһаһан гекж,
Төрүц эс медсэн «Таасгдв, эвртэ!» — гиж нууна.
Тег, тег! Бийичн медж зүркэрн дурлснд чи
Туужин цөн дегтрмүд мет сээхн нуувчинән үзүлнэч,
Баһ наста көвүнд хүвлһтэ жирһлин хаалһ заасн
Буурл үстэ сүртэ көгшэ мет цецн чи тоомсртач.
Жирһл мет чи олн талдан сольгдсн чирэтэч,
Жилмүд мет жилвтэ өмнк болн хөөтктэч.
Чини налаж көкрсн зах уга аһуд би
Чеховин, Горькин алтн үгмүдэс дурлсн угав.
Бас эңгин эмтнд медрлтэ болж үзгдхэр
Буульмж чамд келсн улсла эдлцсн угав.
Экиннь шар уургта хамднь би чини аһар кииллэв,
Энкр чамаһан би түрүн зөвкэн өргж харвлав...
Күнд дээни аюлта кем эндр туужд ирв.
Көгшн ээж чамурм һөөлгдсн хортн өөрдв,

Кемр хальмгин туурсн нер эәһәд нутахлам,
Кемр Жаһһр, Хоһһрин нер хәрү цухрж бузрдхлам,
Цусим мини, теегм, хараж өөрт хүврүлич,
Цогцм мини, теегм, жиһшж бичә бийдән авич!

1942 ж.

НАМРИН САЛЬКНА ДУН

Жидин ирэр салькн
Жиннж уйдад дуулна,
Шаагдсн сарин үлд
Шарлж теңгрт үзгднэ.

Салькна дууна үг
Саг чикндм хадгдв.
Тодлсн хамган би
Төрсн шүлгдэн орулв.

Сонсжанч, дээч үүрм,
Сөөнин тагчгд чишклһ?
Харнһу цоолад ниссн
Хээкрлһнэ өвдкүртэ яхллһ?

Барун үзгин бирднр
Баахн иньгүдичн тасжжана,
Дуртачн неричн келж,
Дуудж чамаг эржэнэ!

Үзжэнч, намрин теңгрт
Үүлд баглрж хуржахиг,
Хорһлжн дусалар деерэс
Хурин усн дусжахиг?

Соңжанч, яһж салькн
Саналдад еңсж дуулжахиг,
Көгшн буурл теегчн
Күндәр яһж түншжәхиг?

Намрин хурин дусал биш
Нульмси деерәсчн унжана,
Эңкр чини көгшн экинчн
Эрлһн чамур холас күрчәнә!

(Зөвүрин халта зальд
Зүркм ода шатжана!)

Шуукрси салькна дууллһ биш,
Шугшси иньгүдиннь уульлһ соңжанач,
Намрин салькна шуукрлһ биш,
Наста көгшдиннь өңгрлһ соңжанач!

(Зөвүрин халта зальд
Зүркм ода шатжана!)

Буурл сәәхн теегчн,
Баатр, чамаг дууджана,
Көрсн дорнь булгдсн,
Көөркс, үүрмүдчн хурж,

Өнр дәәч чамаг ода
Өшә көөтхә гижәнә,

Сөөһин салькнла тегэд
Санлдад теегчн түншжэнэ!

(Зөвүрин халта зальд
Зүркм ода шатжана!)

Сонс, орчлнгин түншлһ!
Суман төвөр тэвий!
Дээч, энкр Төрскэн
Дурта Төрскэн сулдхий!

(Зөвүрин халта зальд
Зүркм ода шатжана!)

Селмин болд бичэ хээлтхэ
Седклиннь өвдкүрэр ханав!
Зүркм цухлас бичэ хаһртха
Зөргиннь халар дэвэрнэв!

Нартын зовлңгас зулшгоһар
Насарн андһар тэвнэв!
Үннэ төлө бэрлдэнд
Үкэд чигн однав!

Ноябрь, 1941 ж.

ЖАҢЬР, ХОҢЬР, АЛЬДВТ?

Тааһад, һазрин зураг,
Тагчг зогсад хэлэнэв.
Нульмсан бэрж зовад
Немшмүдин дэврлһ ухалнав.

Зураһар нүүсн татасн
Зүркәрм дэврси болв.
Татасн зүн үзгүр
Таһчарм орад ирв...

Жиңнси зовлигасн хольжхар
Жора кеерән тохв.
Уудьвран тарахар би
У теегүр довтлв.

Тег. Кедү дэкж
Тагчгарн ухаһим авллач,
Зах уга ууһарн
Зүркнәм чивһц көндөлэч!

Сөөһин аңхунд кедү
Соньн тууж келләч,
Дүүвр баатрмуд асрсн
Делң — толһасурн дуудлач!

Сүртә һалвта кемлә
Селвгән, тег, өгич!
Түрү, зовлнта цагла
Түшлт нанд болич!

Хәләхинь, Моңһлин көдә
Хальмгин мануртсн теегшң,
Мелмәсн Керүлен һолнь
Манцшң көвәһән цокна.

Салькн, цаһан бетк,
Самлж әрәд көндәнә.
Болв мини зүркн
Бульглж өрчәсм алдрна.

Төрски, һарлцсн хальмг
Таңһчурм алдрж ниснә.
Төркән сансн бершң
Түңшж әкрәд уульна.

Таалмжта әк болсн
Таңһч мини яһвч?
Түрү зеткртә кемлә
Тагчг болад одвч?

Зан күнд чолун
Зүрким дарсн болна.
Әңкр оһн үүрмүдим,
Әлстин шуукрһнн соңсғдна...

Намаг Таңһчурм күргж
Ниснч, кеерм, довтлич!
Ухана хурднас шулуһар
Уралан, арнзлм, зүткнч!

Толһад тунсн уудьвр
Теегәр цальград тар!
Хооран бийәсм, уудьвр,
Холагшан нисэд һар!

Ядсн, хэләсн Тәрскндән
Яһж тусан күргхв?
Жанһр, Хоңһр, альдвт?
Жид, балтан өгит!

Аюлта дәәни бәрлдәнд
Әәмшг угаһар орнав.
Гәәлгдсн догшн хортнас
Һазр усан сулдхнав!...

...Арнзл сурсарм ниснә
Ардм салькн делснә,
Дусалар нульмсн цальгрна...
Дотрм зовлң төөнрнә.

1942 ж. Зун. МНР.

САЛДС КҮҮКНД

Чамшң күүкдэс Зоя Космодемьянская төрдг кевтэ,
Чидлтэ Жанна Д'Арк бас чамшңгас хардг кевтэ,
Нарнас шарлсн дээни гимнастерктэ чи энд,
Нанд, уга, салдс биш — минн дуучин нүднд,
Торһарн сальк һарһад одншң торлзж ээрсн
Театрин сээхлэхэс эсго көркхн болж медгднэч,
Келдшго янзта цогцарн, эрк чирэхэрн биш,
Күмни сээхн бэрцэрн, седклинь кееһэрн авлж,
Күүкн, минн халун зүрк чи лавлж ээлнэч!
Келхмн биш, һазра ямр чигн ке намчлсн цецгс
Күмни сээхнэ цецглэ кезэд чигн эдлцхн уга,
Жилмүдин күндд таасгдснла эдл иньг бас
Жирһлин төвкнүнд, сэн кемд, уга, олдхн уга!
...Падрсн үгэр чамаг орчлдн туурулад дуулх
Пушкин яһад эс болж би түүнэ билг эс авсмб.
Мөңкин ирх цагин зуза шүлгүдэрн буулх
Маяковский болж би яһад эс, яһад эс, төрсмб!
Кемр Шекспирин билг нанд заяч өгсн болхла
Күмни туужд чамаг, эврәннь цаган дуулх билэв.
Байрона хурц уха жирһл нанд өгсн болхла
Би чамшң, төрскэн харссн, сайнриг дуулх билэв.
Болв... уга, мана цаг, оln таанриг дуулхин кергт,

Бас теднэсчн онц негнэнь билг лавта күршго,
Күмнд бээсн, ирх күңклин билгүд эс ниилүлхлэ
Күнд болн алдр мана цаг, уга, дуулж болшго!

1942 ж.

АЛТН УКРАИНА, СОҢСИ

Салькни теегэр наадад
Сүртэ дууһан дуулна.
Дараһарн бүркэтэ товмуд
Дун уга зогсна.

Уурта салькни шууганд
Үлдин харлсн нүүлдэнд,
Мини нөр уга
Муурсн манулчин нүднд,

Цегэхн Днеприн усн
Цальгрж көвөһөн цокна.
Ценкр сөөһин одд
Цогмуд мет гилвкнэ.

Богуна чирэ, гентки,
Бас Котовскин дээчир,
Щорсин харцхста мөрдэн
Шпордад нисснь үзгднэ...

Ухарлыг Шевченкин төрски
Украина зүркндм таалмжта...
Болв... Дэн... Украина, Украина!
— Батарейя огонь! Нистн, нистн!

Уралын заводмудт өссн болд
Уурин сээхн үрд, нистн!
Нарт дажрхар седсн теднэ
Немшмүдин толһад оларн унтн,

Делкәһәр мухла кехәр седсн
Деегүр ухаһинь зүрктәнһ бултн!
Байрин түрүн зэңгс болж
Болд үрд, нистн, нистн!

Мана ард үлдсн ээжирт
Мендин түрүн үгмүд келтн!
Киевин нурсн чолуд босхк,
Күдр Днепрогәсиг дәкнәс тосхк,

Түрүн көдлмшчнр болж нистн!
Таалмжта мана дурн Украинд
Төрскнәс Дииллһни зэңг күргтн!
Товмуд, дегцәр хатн, хатн!

1943 ж.

ӨЛГЭТЭ КӨВҮНД

Кедмнэ моднд хаза
Көлстө мөрм уята.
Ирмгин ца одачн
Ик бэрлдэн болата.

Долан хонгт мадн
Дээни халунд орлцвдн.
Зөвэр дарамдн цөөрв.
Зөргтө салдсмуд муурв.

Одахн немшмүдэс сулдсн
Өөрхн селэнүр закаһар,
Эскадронарн, нег хонгт,
Эндр амрхар орвдн.

Садмудар бийэн кеерүлсн
Селэнэ дунд зогсвдн.
Гурвад дөрвэдэр тарж
Гермүдэр мадн салвдн...

Өлгэд бичкхн көвү
Өкэрлж би таалнав.
Сарсасн хариннь хурһдт
Сумд бэрүлж саатулнав.

Шарху жөөлн үснь
Сумни зесин бээдлтэ.
Мелмэсн алг нүднь
Махлан цеңкрин өңгтэ.

Никельтэ гилвксн пистул
Нарнд гилвкүлж бэрүлнэв.
Немшин цэкүр шатаж
Наадад көвүг инэлһнэв.

Эцк уга бичкн
Эрклж нанд маасхлэна.
Таньсн мет халхасм
Татад толһаһан наана.

Нанас «булж», тиигжэһэд,
Нүдэн аняд секнэ.
Бас, мендлж, йостаһар,
Барун харан өгнэ...

Гентки, наачатлм, зүркндм
Гейүрлһн урсж төрв.
Үри уган һундл
Өрчдм көвүн көндэв...

Дэн, дэн! Кедү
Дүүвр мана насна
Жигтэ байр, хөвтэ
Жилмүдм манас булавч!

Үзгдх, күлэсн, кедү
Үнтэ сээг көөвч!
Өсх кедү жирһл
Өдринь күцэлго чилэвч!..

Өлгэд бичкхн көвү
Өкэрлж би саатулнав.
Эврәһән мет таалж,
Эмәж энүг үмснэв.

Ценкр нүдтэ көвүнэ
Цуснь мини биш.
Болв энүнэ төлө
Бәрлдэнд асрх цусм,

Бичкн көвүнэ суцар
Бульглж гүүхинь саннав,
Мини эс жирһсиг
Маңһдур эн күцэхиг,

Тагчг сууһад, уха
Туңһж би саннав.
Тегэд эврәһән мет
Теврж көвүг үмснэв...

Экнь цаг олзлж
Эврәннь көдлмшән кенэ.
Өдрин дуусн һаза
Өвлд хотан белднэ...

Өсич, көвүн, эцкирәси
Оннан жирһл үзич.
Маанрин, таднд өгсн,
Мөңк хөвән эдлич.

Мана сумпшн үнн
Мергн, көвүн, болич,
Жидин болдшн бат
Жирһлдән һо болич!..

Кедмнә моднд һаза
Көлстә мөрм уята.
Ирмгин ца одачн
Ик бәрлдән болатә.

Ноябрь. 1943 ж.

*

*

*

*

Негт хавр мет чи сээхнч...
Нарна толь элвгэр асхж,
Нигт ноһана жөөлнэр мадниг
«Наар!» — гиж хавр дуудна,
Эрэ үлэсн салькна үгэр,
Аһарт кацкнсн цецгин үнрэр,
Баһ насна седкл көндэж,
Байр күлэлһж, хавр дуудна!
Тингжэтл, өмнэс, товмуд, пулемет
Тусхан хээж төмрэр цахна,
Самолетмүд деерэс, мадниг төвлж,
Сажад бомбс багар хайна...
Кен медхв, бичн, маһд уга,
Кинсэд, гентки, унад одхв,
Һазр дор эс болхла
Госпиталин тагчгт түншж кевтхв...
Болв хавр урдкарн һаза
Байр белглж герлэрн кеерх,
Бүчрлсн цецгс «Зогс!» — гиж
Бадрсн закад шоглж ээрх...
Негт хавр мет чи сээхнч...
Насн баһин иньг, сурсв,
Хөв цуһарад йилһлго түгэсн

Хаврла эдл бичэ болич,
Ганцхн чамаһан санад өмөрэн
Галвта бэрлдэнд уралж орсн,
Мини гейүрсн онц зүркнд
Мөңк иткмж седклэрн олич,
Хаврин биш, седклин сээхнэрн,
Хэлэсн иньгм, көркхн болнич!

Апрель, 1943 ж.

ДЭЭНЭ ХАВРАР

Газрин цаһан көнжлийг
Һарарн хавр өргв.
Көкрсн жөөлн кевс
Көвүд күүкдт белгив.
Орчлнгийн альвн үрд
Ора деерм жиргнэ.
Жирһлин, хөвин тускар
Жинсн дууһан дуулна.
Төр уга. Альвлтха
Тедн нисдг шовудлм.
Дээнэ күндиг орчлнгийн
Долднгуд ээмэрн түшхшлм.
Теднэ уханд манашц
Төрсн эндрт угалм,
Манашц алдр ноолдан
Мөңкд теднд угалм!
Шовуд эврәһәрн жирһл
Шуугж теңгрт дуултха.
Намчлсн цецгс шавшж
Нартын хавр кеерүлтхә.
Ман хойр нег
Мөслж өмәрән зүткий,
Бууһан чаһар атхж

Бэрлдэнд зэргтәһэр орий!
Шавшсн цецгин сээхнд
Шовудын ду соңсж,
Холас ирсн хортиг
Хорай, иньг, тарай!
Сулдхврта төрскнтә күүнд
Сээхн хавр ирдмн,
Шовуд, цецгс түүнд
Шуугж, шавшж дуулдмн!

1944 ж.

ЛЕЛЯН ДУРН

Батальона баһчуд цуһар
Байрта Леляд дурлв.
Хэлэц, келсн үгинь
Хавлж цуһар тосв.
Болв Леля кенигчн
Баһчудас төрүц йилһхш,
Эгч дү метэр
Эн күүнддгән уурхш.
Кесг бэрлдэнд зөргәри
Күүчэд немшмүдиг туурсн
Капитан Дроздин бийнь
Күүкнә седкл авлхш.
Командирин тоомсрас цааран,
Көөрк, седвчн, давхш.
«Төмр зүрктә» гиж
Тагчгар баһчуд күүнднә.
Күүкнә ухаһинь медхәр
Көвүд айстан зовна...
Болв нег дәкж
Бэрлдән сүртәһәр эклв.
Лелян седкл эндр
Лавта цуһар медв.
Немшмүдин товин халһн —

Нег оһтрһу цоклһн.
Дарунь фашистһр босв,
Дегц дараһарн өсв.
Кинод маанрин үзсн
Капелһн салдсмуд мет,¹
Кевэрн нег зүсн,
Кенкрг күржннүлж цокад,
Окопмудурмдн немшмүд шудтан
Оларн дэврж өөрдв.
Капитан Дрозд дээчһртән
Күлэтн, гиж закв.
Зун алдд өөрдхләнһ
Заңһад капитан хав,
Төвлж цуг батальон
Тагчгар немшмүдиг уңһав.
Автомат, пулемет, минмүд
Адрсн хортыг күүчв,
Һалзурсн немшмүд оларн
Гүүһэд маднур өөрдв.
Шавтсн салдсиг капитан
Соляд пулемет авв.
Тачкһнулад, үүмсн немшмүдиг
Тараһад мергәр хадв,
Болв өрчдән сумта
Бийһь гедргән унв...
Генткн Леля өөрәсһь

¹ «Чапаев» гһдг кинод психическ атак кенә.

Нартан пулемет шүүрэд
Нал өмнөн цацв,
«Гитлерэн нааран өгтн
Нээнр!» — гиж хээкрэд,
Окоп деэгшэн мөлкв,
Ормасн салдсмуд босж
«Ура!» — гиж шуугж
Уралан цуһар дэврв...
Нурһан үзүлж хэрү
Немшмүд зулхар седв,
Болв негн күртлнь
Батальон тедниг алв...
Үксн Дроздин толһа
Үмсж Леля теврв,
«Сээхн мини иньгм,
Седклим герлтэ күцлм,
Таалмжта иньгм!» — гинһэд
Түнгшэд гейүрж уульв.
Батальон нүдэн арчад
Барун үзгүр хэлэв,
Берлинд өшөһөн авхар
Баахн Леля андһарлв...

1943 ж.

ДИЛЛҮНИ ТӨЛӨ...

Догши дээни һалв давх,
Дэжнэс жирһл ирх.
Бор өрмг шинель өмссн
Баатрмуд гермүдэрн тарх,
Балһсд, селэдэр күүкд оларн
Байрлж тедниг тосх.
Үзгдэд уга герлтэ нарн
Үзмжтэ делкэ кеерүлх,
Байр, Хүв, Жирһл ниилж
Баһчудин зүрк дүүргх!
Товин дуунд батрсн баатрмуд
Талдан жирһлин әмтәх медх,
Төмрт хүврсн теднэ зүрксинь
Таалмжта дурна чидл эвдх.
Таһч дииллһни алдр нәәртән
Туурсн баатрмудан дуудх,
Кезәнә мет, теднә өмн
Күүкд сөңгән зогсж дуулх.
Әмд үксн уга цуһар
Алдр нәәрт ирцхәх,

Цусарн харсен Төрсний төлө
Цевр сөнгөн өргцэхэ!..
...Төр ядсн цагиг өөрдүлж,
Товмуд сонстн: «Батарея, огонь!»

1944 ж.

СӨ, ОКОПД

Чингтэ цасн өмнэс
Чирэ шүрүтэхэр цокна,
Хаврин хар салькн
Хувц сиичж үлэнэ.
Көлин орацн норад
Кинтэр цогц чичрүлнэ.
Мөсн мет бууг
Менрсн һар атхна.
Төрскән харссн салдсмуд
Теегт окопд кевтнэ.
Цаста, уста нүкнэс
Цуһар холур шилтнэ.
Хая-хая холас
Хасн һалта сумн
Сөөһин теңгрт цогар
Саадгшңг татас кенэ.
Хэврһдм кевтсн салдсмуд
Хоорндан арһул күүндж,
Холас бичгт ирсн
Холвата зэңг хувацна.
«Үкрмдн хусрң»,— гиж
Үүртэн, наста салдс,
Төвшүнэр болһаж келэд

Тагчгрж холыг чиңнэ.
«Би эндр зург
Бичгт күүкнэсн авв.
Өрүндэн үзүлнэв»,— гиж
Өөрнь баахн салдс
Наста үүртэн келнэ...
Негт дэн угашиг,
Эмтн, күүндвринь соңсихинь,
Ээмшгтэ зеткртэ кемд,
Живртэ седклэрн нисж,
Жирһлин тускар күүнднэ...
Төвкнүнэ цагт мет
Теңгрт үүлд нүүнэ.

1944 ж.

*

*

*

Ухарлыг бээдлтөһөр өцклдүр
Ущ амндан зууж,
Халас киилгтэн тэвжэхэд
Холур гентки шилтж:
«Дэн чилсн байрта
Дииллһни алдр өдр
Кен үэхв?» — гиж
Келэд күндэр саналдсн,
Йисн зун хөрн дөрвдгч
Йилһрсн полкин комсорг,
Гаврин Вася эндр
Һундлта кевэр үкв.
Саглхан мартад өндэхлэнь
Сумн толһаднь тусв..
Төрски уга болхла
Төрүц дээлдшго билэв.

1944 ж.

*

ЭРЭСЭ БОЛЖ ҮЗГДЛЭ

Санжин Николайд

Тедүхнд маннг бэржэх
Толһа авх заката,
Кукурузин шарлжта теегэс
Көвүдэн уралан дуудлав,
Сарһаһас хол бишд
Сумн оошкдм тусла.

Серд гисн салькнла
Серл агчмд орла.
Жиржнэд һоожжах цуснла
Жирһл тасрх гнһэд,
Халун эврәннь цусан
Хэрү һарарн түклэв.

Төгэлнд зингэд нисжэх
Тошхр көк батхис
Үрглго шавдм суула...
Үкл өөрдснь медгдлэ...
Һазр теңгр ниилж
Һалд хүврсн болла...

Амндм кинти усн
Альдас дуссн болхв?
Келэри унд алдлго
Күцднь авхар долалав...
Нүдэн секэд хэлэхинь
Нигт шарлжнд, өөрм,

Гүрэтэ күнд тевгэн
Гижгтэн цуглуулж баглсн,
Өнгтэ цэкр нүдтэ
Орс күүкн үзгдлэ...
Алти делкэ харссн
Эрэсэ болж үзгдлэ.

1944 ж.

ДНЕПР БАТЛЛЫН

Сентябрин дунд шидрин
Сө аңхун, тагчг.
Днеприн барун көвө
Дун уга тагчг.

Өргн холын усн
Өрвж гүүсн болна,
Сарин цаһан герлд
Сээхнэр налаж дүнгэнэ.

Теңгрин түмн одд
Төвшүн холд герлтнэ,
Уулта барун көвө
Уснд сүүдрэри харлна.

Дэн уга мет
Днепр Гоголин цага.
Салдсмуд зүн көвөд
Саг-сергг кевтнэ.

Өдрэр халсн элсн
Өрч минн дулална.
Серүн сөөһин аһар
Сергэж чирэ үлэнэ.

Хөрн дөрвн часла
Хойр оңцар сөрэд,
Дээчнртэһэн лейтенант Деманов
Днепр һатлх заката.

Дун угаһар маанр
Дор ормдан кевтнэвди.
Барун көвө талагшан
Болһаж цуһар шилтнэвди.

Харлсн уулмуд заагт
Хортн ээһэн өгхш,
Немшмүд бээх угань
Нүднд төрүц бэргдхш.

Хая-хая заһсн
Холд өсрж шуугна,
Цаһан көөстэ дольган
Цальгрж элс цокна.

Арвн тавн дуунаг
Ардан үлдэсн салдсмудас,
Зеткртэ амрлһ олзлж,
Зэрмнь хоржңснь соңсгдна..

«Үзлчн» — гиж намаг
Үүрм хэврһэсм түлкв:
Өөрэсмдн хойр оңц
Өмэрэн адһж жисв.

Нег-негэн түлкж
Нүдэн цуһар секцхэв,
Хойр оңһциг дивиз
Хэлэж ки тасрв.

Салькн генткн үлэж,
Салврха үүлд хурав,
Үүлдин сүүдр холин
Усар харлж нүүв.

Днепр уурлсн бээдлтәһэр
Дольгаһан нкдүлж цокв,
Хойр оңһц геедрж
Холд дәкнәс бархлзв.

Үүлд нигтрж цугград
Уласн сариг бүркв,
Эврә теңгр маанриг
Эндр харссн болв.

Болв, агчмин зуур,
Барун көвә көндрв,
Халһн, хээкрлһн, шууган,
Харһуд холд соңсгдв.

Теңгрт, генткн, ракетс
Түмн шамар шатв.
Товмуд маанрин көвә
Таңхрулж холас хавв.

Ард өмн туссн
Ээмшгтэ товмудин сумн
Нарт күрз атхулж
Газрт нүк малтулв.

Арвн минутин зуур
Эмтн элснд орв.
Барун көвө, теңгрэс
Бомбс гиннэд хайрж,

Ойтрһун күржцнлһ татад
Оларн күүчэд унв.
Маанрин ардас товмудар
Манахс луржцнулад хавв!

Өвдг, көл, хумсарн
Өргэрн малтсн нүктэ,
(Хаалһд күрзэн геелэв)
Харцһунур би шилтв.

(Шавта салдсмуд цуглулдг
Санитармуд «Шавтв?» — гиж
Харцһуд адһж сурснь
Хэврһэс нанд соңсгдв).

Зогсл уга мана
Зөргтэ нисэчнр теңгрэс,
Товмуд зүн көвөһэс
Төвэр хортиг күүчв.

Куцеволовк селэнэ өөрк
Келиберда нертэ уулмуд,

Һалвин чидлтэ бомбсас
Һазрла эдлцсн болв.
«Белдтн!» — гисн зака
Би соңж мөлкв.

Арвн алдд, көвэд,
Адһсн салдсмуд үзв.
Һартан автоматан атхж
Гүүһэд оңһцд суув.

Мана оңһц көтлсн
Мотор өмн шуугв.
Хэлэхинь: цуг Днепр
Харлж оңһцмудар дүүрв.

«Күрхийвдн, угай?» — гисн
Күчр зовлһнта ухан
Мини толһад торлэж
Мисхльд хооран нисв.

Төгэлһгдк сөөһин һатлһ
Тодлхар бийдән закв.
Гентки деерэс падрж
Һалмуд һолур унв,

Немшин бомбс ардаснь
Нисэд шуугад хайрв.
«Дөңтн! Дөңтн!» — гисн
Дун, түншлһн сонсгдв,

Усн, ракетмүдин герлд,
Уласн болж медгдв.
Барун көвөһүр усчсн
Бархлэсн толһас үзгдв.

Бүс, бууһан татад
Бэрсинь маанр чирвдн.
Демановин улан ракетмүд
Днеприн көвэд хагдна,

«Уралан!» — гисн болад
Угтж маанриг дуудна.
«Буутн!» — гисн закаһар
Белкүсцэһэн уснд орв,

«Барун көвө!» — гиж
Байрлж салдсмуд келв.
Хад чолута, чагчм,
Харлсн көвөһәр маанр,

Бу автоматан белдж
Болһаж гүүһэд һарвдн,
Тавн зун меетр һазриг
Тер сө аввидн.

Болв тер һазр
Барун көвөн нертэ
Немшмүд барун көвэд
Нигтэр ДОТмуд тосхж

Хатханчгта сунһуг татад
Хойр-һурв эргүлж,
Батлад, мана дэврлһ
Бэрхэр, тиикд, шиидлэ.

Товмуд, самолетни чидл
Тер батлһинь күүчлэ.
Төрскән харсжах салдсмуд
Туурси алдр зөргэрн,

Бэрлдэнд эндр тер
Батлһсинь зүркэри күүчлэ!
Бэрлдэни һал тогтнв.
Будн һазрт унв.

Зүн көвәһәс онһцмуд
Зогслго салдсмуд зөөв.
Теңгр манси самолетмүд
Торлзж цогшңг ниснә.

Төгәлңгд салдсмуд нүк
Тагчгар гүүнәр малтна.
Өр цәәв. Хәләхинь
Өөрм немшин толһа.

Барун далтаһан тасрж
Буднд ирээж үзгднэ.
«Цогцнь альдв?» — гиж
Цаараннь шилтэд хэлэхинь,

Кесг үксн немшмүд
Көл һар уга,
Геснэсн дотран асхж
Һазрт кевтснь үзгднэ.

Хортд болсн бийнь
Харм төрсн болһав,

Болв дарунь, агчмд,
Бирдирин догшн йовдлмуд
Уханд дэknэс төрэд
Ур зүрknд өскнэ.

«Хот түгэжэнэ» — гиж
Хэврһдм салдс келэд,
Күрзэн хооран тэвж
Котелокан авад мөлкв.

Бурнkd партбюро
Болһаж эрлһс хэлэв.
Тавн зөргтэ салдсиг
Тоомсрта дарандан авв.

Коммунистур эндр сө
Күдр батан үзүлв.
Үклтэ, зеткртэ бэрлдэнд
Үлгүр зөргэри болв.

Уулин орад нарн
Үүлд һаццас өндөв.
Дэкэд негн, эндр,
Дээни өдр эклв.

Барун көвөг мадн
Батлж эврәһән кеввдн.
«Өмәрән!» — гисн зака
Өрүһәр авч белдвдн.

Түрү дээни кемд
Төрскән зүркндән хадһлж,
Аврлт уга бэрлдэнд
Андһаран күцәхәр салдсмуд.

Үлү үг угаһар
Уралан, уралан зүткнә..
Барун үзгт маанриг
Балһсд, селәд күләнә.

1943 ж.

*

ДАРГДСН ДЭЭСН

Кемжэн уга үрглж
Кедү жилмүд давулж,
Цагин селгэ дахулж,
Цаараннь маниг көтлвчи,

Догдлулж, делкэ чичрүлсн
Дөчн негдгч жилин,
Иргчин бээдл сольсн
Июнин хөрн хойриг,
Үкн үктлэн мана
Үй мартшгонь лавта!

Европиг дээлж бахтад
Йиртмжд ээмшг болсн
Гитлерин фашизм, тингхд,
Гентки манур дэврлэ,
Түүмр, ширг, үклэр
Туужин халхс дүүргж,

Тов, танк, селмэр,
Төмр болдар тетксн
Нигт оли цергэн
Ниргүлж уралан туула,

Күүнэ, эврэ цусан
Күзүцэ келгж уула!
Харһу сөөг олзлси
Хулхач мет хортыг,

Сулдхврин эмтэх медси
Советин зөргтэ улс,
Жилв бах хойран
Жидин үзүрт даалһж,
Таал күсл хойран
Төрсин нутгдан нерэлж,

Хорти чидлтэ гиж
Хооран цухрх меддго,
Дээсн ик гиж
Дэврлһ кедгэн уурдго,
Бэрлдэни догшнд батрсн
Баатр нерэн дуудулси,
Күнкл Ленинэнь дүриг
Күдр тугмудтан делсүлси,
Күмни сэ хээсн,
Коммуна партия делдүлгсн,
Советин цергиннь даранд
Сай түмэрн зогсла,
Сүрэлж ирсн хортиг
Сөргж дэврэд цокла!

Түрүтэ дөрвн жилд
Түгсн түүмрин заль

Түмн сай, хорта
Шарh мoнaн кeлэpн
Шатаж һазр долаж
Шахж зовлң үзүллэ.

Тер, күмни жирһл
Теермдсн зовлңгта цагт,
Алвtdан белг гиж
Алти уургарн өсксн,
Эңкр үрдән, кедү,
Экнр алдж хээлсн?
Өнр, кедү бүл
Өнчрж һанц болсн?

Кесг жилин туршарт
Кинж, дээч наснднь,
Күлгин эмэлин дөрэд
Күргж, кү кесн,
Дүүвр кедү залус,
Дээни халта көлд,
«Чис» гисн агчмд
Чимк сумар алгдсн?

Зуг, тер кемлэ,
Тууж күцэж өңгрсн,
Зун жилмүдин иргч,
Тугмудт бийән делскж:

«Эгрхлэ — нээмн чимгн,
Асхрхла — ааһ цусн!» —
Күңкл улсар зэрлгдсн
Күмни көтлврч — үг,
Дэкэд дэknэс күңкнж
Дээчирин чидл болла!

Зүркндөн Төрскэн хадһлж,
Зүткж уралан аралдж,
Мана Улан Церг
Махсж ирсн дээсиг, —
Буульмж, магтмж олсн
Бумбин баатрмудын йосар,
Хэрү дорацулж эргүлэд
Хээрлт угаһар кудла!

Нерэн өөдэн бэрж
Нег мөслсн дээчнр,
Дөрвн жилин туршарт
Дөрөһөн тэвлго бэрлдж,
Баатр һарари фашизмн
Бахлуртнь күрэд базһж,

Хотл балһсн Берлинднь
Хортна нүһрс таслж,
Күмни кишг аврж,
Күңкнсн цолан дуудулла,
Туужин хаалһ секж
Туурсн диилвр бэрлэ!

Үалв татж күмнәр
Һәәд һарһгдсн өдрәс
Хөрн тавн жил
Хооран һарч геедрв,
Советин орн-нутг
Солцһин герләр герлтсн
Сонжлта кишгән эдлж
Сәәхрж улм батрв!

1966 ж.

НОРИЛЬСК

ХӨВ

Күмни туужин утд
Күндэр дажргдсн хамгд,
Жил насап нөөлгө
Жирһлэн нерэдсн күңклүр,
Көдлмшч улсиг хөвүрнь
Көтлж йовсн алдрур,
Хорта суман төвлж
Хортн дораһур хав!
Турглсн хээртэ цуснас
Тугмуд улм улав!
Үаслицла ода харһсн
Үазр зовж түңшв.
Нарн харлсн болж
Нарт делкэд бээх
Цуг көдлмшчнр аралдж
Цутхлң негн болв...
Олнас шүүж хортн
Онц намаг хах,
Ончта дурари үүрмүдм

Оошах, ик хөв,
Өмнк минн хаалһдм,
Өршэж, жирһл, өгич!

1951 ж.

ТӨРСН ҮАЗРИН ТАЧАЛ

Хэлэцим мини авлсн
Хурди мөрнэ довтлһн;
Хэврһэс гентки үлэсн
Хаврин дулахн сальки;
Халун уурта шөлтэ
Хөөнэ махна үнр;
Холас герлэн асхсн
Харһу сөөһин одд;
Теегт идшлсн хөөншн
Теңгрин нүүсн үүлд;
Баахн үүртәһән йовх
Байрта күүкнэ инәдн;
Сө болһн ордг
Соньн мини зүүдн,—
Уханасм цуһар сээхнәр
Урдкин бөөдл татна.
Хама йовбчн нанд
Хальмг тацһч сангдна.
Өцгрсн, ирх жирһл
Өмнм бээхәр үзгднә...
Заясн нутгин тачалнь
Зах угань медгднә.
Шарлсн моддин орад

Суужах нарна сүүр
Ардасн намаг дуудж
Алти төрскнүрм күргнэ.

1955 ж.

*

НОРИЛЬСК

Киитнэс бөгчисн бээдлтэ
Күрисн уулмудар төгэлэтэ,
Теңгрин ценкрт йилһрсн
Терзмүдэри һал ассн,
Мөсн хээлдгө һазрт
Мөцкин цагт боссн.
Һурвн сарин харһу
Герлтэ электричествэр диилж,
Задта шуурһ, киит,
Зүркни зөргөр диилж,
Төрскнэ оһн балһсдын
Туурсн авъяс авж,
Нартын ар захд
Норильск балһсн дүңгәнэ.

1955 ж.

*

*

*

Сөөнь дуусн шуурһи
Шуукрад хаза уульв,
Цаһан аратин сүүлэр
Цас көлврүлэд көрдв.

Маанриг көдлмшд күргдг
Машид йовдган уурв.
Өвдгцэ цасиг салькн
Өргж үлэхэд хутхв.

Болв хар тасмар
Балһсн заводмудла ниилв.
Норильскихн көдлмштэн шуурһнла
Ноолдж йовһар йовв.

Тасмнь зүркэр түлкгдсн,
Транспортерин бээдлэр жиснэ...
Бат зүркнэ мотор
Болдас чидлтэ болна.

1955 ж.

*

*

*

*

Саамлж үлэсн догшн киитэр
Салькн чирэ шатана.
Ганцхн чамаһан үзхэр байрлж
Үаза би күлэнэв.

Киру, цасн зармн метэр
Кинсж сурмсгд мөстнэ.
Зүркнлэ, тиигвчн, хаврин дулан
Зүүцж өсэд таална.

Иньг мини, чамаһан ирхиг
Иткж, шуурһнд, харнав.
Икрхсн шуурһнас биш, чамаг
Иршгоч гнж ээнэв.

1956 ж.

*

*

*

*

Цогцан, даарсн кемлэри,
Цогин зальд дулал.
Седклэн, түрү кемлэри
Сээхн дуарар дулал.

1951 ж.

*

*

*

*

Салькнд ниссн очн
Сүртэ түүмр шатана.
Үалзу тачкисн зальнь
Үаслц олд үзүлнэ.

Сээхлэн хэлэцин очн
Сананд түүмр шатана,
Болв түүнэ һалнь
Баһин зүрк байрлулна.

1954 ж.

*

*

*

*

Норильский шил теплицд
Намчлж цецгс бүчрлнэ.
Электрическ нарна дор
Эввлж хамтхасан секнэ.
Соньн бичкэхн зунн
Сольгдлго тенд зогсна.

Амрлһна өдрт көдлмшчир
Астр, роза цецгүд
Ғарар делдгсн Крымдан
Ғээхж седклэн дулална...
Шил эрсмүдин һаза
Шилвкж шуурһн яңшна.

*

НОРИЛЬСКИН ЗУНЬ

Гурвн хонгин зуур
Газр төгэлнд көкрв,
Хөрн дөрвн часд
Халун нарн мандлв.

Хавр, зунь, намрин,
Хойр ахр сард
Ноһан, анг, адусн
Нарна ядсн тольд,

Аһарин дуланиг эдлж
Адһж ясрад өснэ...
Нигт цагин жисэн
Нанд үзгдсн болна.

1955 ж.

НОРИЛЬСК — КРАСНОЯРСК

*

Хойр час өрлө
Хольжад самолет нисв,
Мануртси тенгрэс нарн¹
«Менд йов». — гивв.

Цаста уулд ташуһари
Цаһаж дор үлдв.
Һаңгта зунин Красноярскд
Һазрдж самолет буув.

Өвлэс гештки зунур,
Өврж, долан часд,
Талдан планетд һазрас:
Төөрэд сууси болв.

Июль, 1955 ж.

*

¹ Зунин цагла Заполярд нарн суухш.

*

*

*

Зүүдндм орсн үүрм
Зүрхнэм чивһс көндэв.
Өңгрсн цагин тодлвр
Өмнм жиңнж өндэв.
Өрчдэн һаран тэвж
Өврж би чиңнв.
Юн көгжм дотрм
Ятх тачана гнхв?..
Жульжһн дум, шар
Жөөлн хоңшаран батлжавзгоч?
Жирһлд төрхэр, хэлсэн,
Жнигж цокжадг болвзгоч?

*

ҮҮРМ ӨНГРВ

Дурта мини үүрм эндр өнгрв.
Дольган метэр цогцнь уга болв.
Эрсин зевтэ хадаснас өнчрсн хувцнь
Эжгэрж сулдиһэд хоосн унжв.
Хая эмтнд соңсгддг дунь тагчгрж
Хэрү иршгоһар мини чикнэс хольжв.
Хээрн залу! Орчлң хоострсн болв,
Хойрхи ишкмд, зуг, һазр уудв.
Болв үүринм уга болсн жирһлнь
Бүклдән мини жирһлд орж багтв,
Толһамм эки зовлңгд шахгдсн болад
Түңшж мини ухан һаслңгд авгдв.

БУМБ

*Өңгрсн сээхн үүрдэн —
Азда Пишманд*

Седклэрн делкэ теврсн
Сээхи мини үр
Баһ наснам иньг
Болһамжта Пишман минн
Өңгрж.
Дээни аш —
Өвдкртэ шавмуд зоваж
Өрчднь күрэд,
Бульглен
Баахн, зөргтэ зүркиг
Базһад,
Күгдлдгинь бэрэд
Зогсаһад орчкл.
Өңгрж.
Залу настадан.
Көгшрлго.
Төгэлнгдэн хэлэхинь үкл.
Түүһэд үүрмүдим цөөрүлж,
Дээни ээмшгтэ сорнц
Дурта иньгүдм сорж.

Бичгдүд билэвди. Пионер,
Байран тоосн комсомольцнр,
Түрүн
Элстин пааркд,
Тагчгар дурлж зовад,
Нег-негндэн ирхин
Нарта ниссн ухаллһан
Хувацж келэд, цагин
Хаалһар тарлавди.
Дөчдгчд.
Жилмүд дахж хөвтэ
Жирһл ирхиг итклэвди.
Дуудж күлэсн күцлимдн
Дөчн негдгч тарав.
Дур, жирһл, хөв
Дээни һалв шатав...
Талдан-талдан фронтар
Тарсн ман хойр
Хая бичг хоорндан
Холас өгүлдг билэвди.
Дэн чилсн хөөн
Диилһтэ герүри ирж,
Энкр һарлицсн балһсн
Элстд үзлцхэр шиидлэвди.
Болв энчн санан
Балв тусад одла,
Талдан хаалһар жирһл
Тараж мадниг салһла...

Өңгрэд одвч, Пишман!
Өндр цаһан маңһаһичи
Үмсж эс чадсидан,
Гилгр хар үсичи
Һарарн эс илсндэн,
Сүл чини герэсичи
Соңсж эс тодлсндан,
Һазрас өөдлсн үкәрдчи
Гейүрж эс уульсидан,
Һундл төрж, иньг,
Һашута нульмсан асхнав,
Баһин өңгрсн жилмүдлө
Болһамжта чирәһичи саннав.
Болв ухандчнь торлзсн
Сүл чини санаһичи
Седкләри тааһад меднәв.
Һанц бийиннь биш
Һазрин хөв санлач!
Сүл хэләдчи, нүдндчи,
Сәәхи Таңһч үзгдлә,
Эңкр, хол, һарлсн,
Элст эрсмүдәри цаһала,
У хальмгин тег
Ухаһичи ээжһң теврлә,
Хальмгин теегәс салькн
Холас маңһаһичи
үмслә...
Күцсн күцличи, Пишман,

Коммуна партъ күцэв.
Күмни сээхи жирһл
Күңкнэд төгэлңгд делгрв.
Төрскэн харсж үксн
Таанр,
Оли баатрмудт,
Мана
Алдр орн
Мөнк бумб болв!

1956 ж.

*

*

*

*

Өлсжэтлм, жилмүд хооранд,
Орс эмгн нуувчинэр
Хар зүсм өдмг
Хавтхдм адһж дүрлэ,
«Бурхн дөңнх» — гиж
Бурж хооран харла.
Байрлсн харарн хавтхдан
Батар өдмгэн атхж,
Эңкр цаһан саната
Ээжэн үзсн боллав,
Хавтхдан өдмг атхж
Ханад, эмгнэ седклд
Хээр бээдгиг үзлэв.

1956 ж.

*

*

*

*

Ухатаа йирин келснь
Уданд экид хадгдна.
Седкль чамд медгдж
Сурһмж жирһлд болна.

Мунхгин ухатаһар келснь
Медгдж толһад орхш.
Хадасар болвчн түүг
Хадж тодлж болхш.

1950 ж.

*

ХӨРДГЧ СЪЕЗД

Хальмгин туужд хээртэ
Хаалһ дэкинэс делгүүлси,
Хөөт хөөтд тодлгдх,
Хөрдгч съезд санхинь,—
Олна чирэ ншилж
Онц негн болна:
Өндэж босси күңкл
Өмнм Ленин үзгднэ.
«Басгдж дажргдси хальмг
Байр үзтхэ!» — гиж
Наран тэвсн цааснь
Наслң дарж мандлна...
Ленинэ заасн хаалһар
Лавта чикэр көтлсн
Баатр Коммуна партидан
Бахтж Лениниг үзнэв.
Хөв маанрт илгэсн
Хөрдгч съездин шиндврт
Хээртэ Ленинэ уха
Ханлт өргж харнав.
1956 ж.

НАРН ЗАПОЛЯРД

Үдлэ, февралин эклцд,
Үүрм үүд татад,
«Нарн, нарн!» — гиж
Нанд, үүмж, зэнглв.

Тингжэтл стол деерк
Телефон өмнм жиңнв,
«Нар хэлэ!» — гиж
Нанд гергм келв.

Байрлж, назаран нарнуур
Багарн эмтн шуугв.
Би кергэн үлдэж
Бас адһад нарв.

Уулин оран цааһас
Уласн сарин бээдлтэ,
Үүлд цогарн ширдж,
Удсн нарн үзгдв,

Нурвн сард, түрүн,
Нулнтрж манла мендлв,
Болв цуг эмтнэ
Байр зүркнд деврв,

Әмти митингд мет
Альхан амрад ташв...
Миңһн жил урдк
Мини өвкнршц, нарнд.
Мөргх дурм күрв.

1957 ж.

МОСКВАҢАС ИРСН БАЙР

Гөнгн көглжрнҗ шовуншнҗ
Герэс герүр гишчлж,
Хээртэ зэңг Москваҥас
Хальмгуд төгэлж нисв...

Манһдур асхн маанрт
Москва нэр кежәдиж,
Хальмг ду би
Хальмгар Москва соңсхулхмж.

Час өмнэсь хальмгуд
Чимдэн өрэд цуһлрв.
Ноһан приемникин һалас
Нүдэн авлго күләв.

Дал һарсн көгшдүд
Деегшән һарч сууцхав.
Шинэс өссн баһчуд
Шимлдэд соньмсж күләв.

Уутьхн, бичкхн өрэн
Үүдинь секэтэ үлдэв.
Тэвн шаху күн
Тагчгар калидорт күләв.

Тнигжэтл, генткн, холас
Таалмжта күүкнэ дун:
«Хальмг ду бииг
Хальмгар соцсти!» — гив.

Зэңгин үнинь лавлж
Залус талваж маасхлэв.
Баһчудиг дураж көгшд
Бас альхан ташв.

«Төгрэшиг» Лижин Улан
Татад сээхнэр дууль.
Янзта геглэсн айснь
Ядсн седкл өөрдүлв.

У көдэд салькн
Уйдад шуукрсн болв.
Үүрэн геесн хун
Ууляд гейүрсн болв.

Наласн, харлцсн тег
Намчлсн цецгтэ үзгдв.
Асхн шидрт үкр
Адун шуугсн болв.

Хурняста һарарн эмгд
Халхурн альчуран өргв.
Маасхлэж зогсжасн залус
Менрж холур шилтв.

Бийэн бэрж чадлго
Берэд, күүкд шугшв...
Байрин нульмсн түрүнд
Байрта нүднэс дусв.

Мини нүднэс бас
Мэңгрс арчсн мет,
Хар нашута нульмсн
Халхарм арһул хоожв...

Алти сээхн дууг
Аһар Москваһас күргв,
Хальмгин өргн кишг
Хөвин хаалһд делгрв.

23.IX. 1956 ж.

*

*

*

Хальмгин теегэс холас ирсн
Хээртэ зэндгн учрв?
Хала дееврэс халхдм туссн
Хаврин дусалин учрв?

Шарлж налагад саржннсн тэрэн
Шуугад чикндм дуулна.
Нарт делкэ ни-төвкнүн
Нүдндм талваж үзгднэ.

Бетховенэ йнсдгч байрин симфоний
Бахтж өрчдм күнкншэ.
Торлзсн герлтэ төрсн шүлгүд
Толһамм экнд цуглрна.

Жигтэ хүвэр жирһлм дүүрж
Живр урһсн болна.
Теңгрэс одд таанртан цуһлулж
Түгэх дурн күрнэ.

Сансн ухалсн седклим күцл
Сээхнэр күцхинь иткнэв.
Энкр харлцсн Элстүрн удлго
Эврэн ирхэн иткнэв.

Хальмгин теегэс холас ирсн
Хээртэ зэңгин учрв?
Хала дееврэс халхдм туссн
Хаврин дусални учрв?

1956 ж.

МИНИ ТӨРСН ӨДР

Мартын арви хурвдгч? —
Мини төрсн өдр.
Гентки жилмүд давад
Гучи тав күрв.
Медмжэн угаһар хурняси
Мини мацнад унв,
Цаһан үсн нежэдэр
Цохдм тольд үзгдв...
Жиһлиим иргч йөрөж
Жиңнси чиркс, үүрмүдм,
Шуугж, көөстрэд алдрси
Шампанскар цальгрулж дүүргв,
«Зун жилд!» — гилдэд
Зальтрси чаһриг эдлв...
Мөстө далан көвэд,
Мини нүднд, энд,
Тави миңһн дуунад,
Тег, уулмуд, холмуд,
Ө-шуһу модд,
Олн жилмүд һатц,
Һарлцси хальмгинн теегм,
Һазр усн үзгдв...
Элвг цаһан седклтэ

Энкр мини үүрмүдимм
Сээхн чирэ агчмд
Соньн жигтәһәр өмнм
Сөң өргж маасхлэв,
Хальмг келәр йөрэл
Хоолан ясж тэвсн
Холас генткн соңсгдв..
Һучн тавн жилдәи
Һазрт күргсн олзин
То-дигинь нанас
Терскм сурсн болв,
«Жирһ!» — гиж толһаннм
Жөөлн һарарн илэд,
Олн-олн байр
Өмнм делгрүлсн болв...

1957.

«ХАЛЬМГ ҮНН» УМШАД

Холас нанд үүрмүдм
«Хальмг үнн» өгүлв,
Бахтж би нүдэрн
Барин мөрэр гүүв.

Дотрм дун делсэд
Догдлад зүркм байсв,
Келм, хальмг үгмүд,
Көндрж амндм келв.

«Ү», «э», «ө», «ж»
Үүрмүдшң седклм таалв,
«Үкрч», «хөөч», «заһсч»
Үгмүд шинэс соңсгдв.

Чик хаңһасн, үгмүдэс
Чинртэ утхнь босв,
Наласн хальмг теегм
Нүдндм талваһад өсв.

Таңһч жирһлэрн буслад
Тосхлһн, бослһнд үзгдв.
Цөкрлт уга хальмгуд
Цагинн сээхнд шуугв...

«Хальмг үнн» өгүлсндтн
Хайжанав, үүрмүд, ханжанав.
Уул төрөн хальмгуд
Угтж күцхинь иткжэнэв.

1957 ж.

ХӨВИН ХААЛЫ

Газрин ик зурад
Голмуд, теегмүд хэлэнэв,
Мөстэ далан көвөһэс
Мануртси хальмгурн ниснэв.

Урд тууль болгси
Ухам бээхд төрв.
Ядси ут хаалһан
Яһж йовхан тоолв.

Мини хаалһм, зурад,
Москва балһсар дамжв.
Улан темдгин одниг
Удан хэлэж ухалв.

Сапхинь, күми эмтнэ
Сээхн өмникин хаалһ
Мөңкин олн жилмүдт
Москваһар дамжхнь медгдв.

1957 ж.

ЦЕВРДЛИН

Жирл, жирл! Оли
Жилмүдин хөөн эндр
Жирсен үзгүдтэ эн
Жигтэ цаас бэрүлэд,
Эмим, седклим дарси
Ээмшгтэ хар уул
Цагин йоралур уцнаж
Цевр күцл килэсим
Өөрдүлси болвч. Зуг
Оли жил күлэси
Келси күүкншц. Зэнг
Көгшрэд ирж кевтэл,
Хойр альми хачртнь
Хурияси унси бөөдлтэл.
Деерк урлинь комчиньэд
Дотаран татгдж оцкижл.
Цаһан одишц инэхлэнь,
Цээж ярлэдг шүдинь
Цынга харлулж будад
Цуста хамднь нульмулад

Цаснд хайулсн бээдлтэл.
Амнистяр генткн сулдсн
Эср, хулхачнр мет,
Махлаһарн һазр цокж
Маасхлзад, ормдан эргж,
Тавшж бнилэд байрлж
Тогльж альхан ташхшив.
Хар гөрэр зальггдсн,
Хэрү дэжж иршго,
Ардм дараһарн үлдсн
Арвн жилэн хармनाव.
Уха туцһаһад

өңгрсн

Ут цагин дара,
Эрк шиллһнэ догшиг
Элк урсж саннав.
Үкснэһнь хөөн одж
Үннэн олсн

Олн

Үүрмүдэн гейүрж саннав...
Ядхдан үкхиһнь өмн
Ядсн күслэн теди
Үзсн болхиһнь гиж
Үүмж, хээлж саннав...

ЦК-д Ленинэ сурһульчнр
Цевр цецнэрни бээснь,
Хөв күмнд зарлсн
Хөрдгч съездин шиндвр,
Делкэн байр гиж
Дотран ханад саннав.

1958 ж.

Ж И Р Ъ Л

ТӨРСКИНДЭН
НЕРЭДСН ЧАСТР

Цаси хээлж турглад
Цандгт тогтж ширгнэ,
Цаарань хаврин теэгт,
Цацган һацхж шавшулси
Цецкр, улан, цаһан
Цецгст хуврж урһна.—
Түүншн, күмшн жирһл,
Туужд хуврлтән үзүлнэ.

Соцсвр угаһар жисж
Сольгдси зун жилмүдт,
Кезәнэс өдгә күртл,
Кен күүнэ болвчи,
Герлтә сээхи күсл
Геедрж уга болхш,
Холын гүүнд урж
Хооси чһирт хуврши.

Цуг күмшн зовли
Цуцрлт уга цаг,
Умш күртлнь цуглулж,
Уутдан дүрөд хураж,

Урдас хөөтүр көтлсн
Удан ут хаалһд,
Ухани көрңг кенэд
Уурич чидлд хүврүлэд,

Хээртэ шин эргцүр
Хэрү дэжж иршгоһар,
Хамж, Эрэсэн аһуд,
Арви доладгчин ноябрьт,
Аврлт хортидан өгшго
«Аврорин» товд дүрлэ,
Хаана өргөһүр, эзнүрнь,
Хаһад уга келэ!

Туужин хаалһ эргүлсн
Туурсн тер халһна
Күржңнсн дун мөңкд
Күмни уханд үлдв,
Хуучиг хамх цокж,
Хөөтиг делдэд босхж,
Эв-төвкнүни частрар
Эргж нартаp нисв!

Күчр күнд зовлигиг
Күүчэд уга кеж,
Күмнд хөв белглсн,
Күңкл тер цагин
Залврннь гидми болхла:

Заг угаһар тоолдг
Зальтрси хурц ухата,
Зарлси үгдэн күрдг
Залу күүнэ авцта,
Урд өңгрси цагини
Уңгинь үздг хэлэцтэ,
Орх иргч цагин
Ораһинь үздг хэлэцтэ,
Күмни хөвэр төрсн
Күңкл Ленин гинэ!

Һанцхи модн, болво,
Һалд өр болдго,
Өндр һанц уласн
Ө-шуһу болдго,
Бөкирэс чидлтэ гиснь
Бахн һанцар хуһлдго,
Баатрмудас алдр гиснь
Балһс һанцар дээлдго!
Цецн ухаһаннь нилчэр
Цевр седклинь герлэр,
Үрглжд ор һанцхи
Үшнэ тачалта парар
Делдси цөргән, Ленин,
Делкәһэс нуулго үзүллэ,
Көдлмшчирин кишг хээсн
Коммуна паартяр нерәдлэ.

Алдр дншлвр бэрж,
Алх Хадур хойрар
Алти гербэн кеж,
Аһу ик Эрэсэнь
Ахнр-дүүнрэн ннлүлж,
Өңгрснэ цецн дамшлтар
Өнр тулг кеж,

Өмнк иргчин салькар
Өндр жилксинь дүүргж,
Үннэ тугинь делскж,
Өдгәһин мөңк кермиг,
Үрглжин далаһар, күмид,
Үлгүр болһж залв.

Жилмүдин ууһар гүжрсн
Жисэнднь харшлт болад,
Ғалв ғалзурж угзрад
Ғаньдһлж кермиг дээвлүлхлә,—
Цецн Ленинә сурһмжар
ЦеКа кермиг зална,
Ғалвиг дарж унтраһад
Ғазриг төвкнүлж байрлулна!

Урд өңгрсн цаг
Уралаи өтрлж ишкж,
Өдрин сәәһинь олж
Өдгәд гнич болж,

Ирмгин ца бээсн
Иргчлэ энд харһж,

Арви доладгч жилин
Амулц өршөгч хар,
Ирх коммунизмин хариг
Иткж атхсн болна!
Хойр харин атхлһнас
Хол жилмүдт герлтхсн
Хөвин герл асхрна!

Кишгтнь йорал уга,
Килмжднь зах уга,
Чинртнь чилгч уга,
Чидлднь кемжэн уга,
Үалвин икднь нуршго,
Үалин халунднь шатшго,
Усна гүүнднь чившго,
Учрсн ширгт уншго,
Советин орн-нутгнь
Солцһин герлэр дүңгэнэ.

Көкрсн теңгр дорнь,
Көрстэ һазр деернь,
Тэви насан зүүж,
Тэвсн хөвдэн ханж,
Үзгдх зун жилэн,
Үрглжин мөңк насан,

Үрдүдтэн нэрэдж мандлиа
Сар-нарна герлэр
Сарулси тиньгр чирэлэри
Сана седкл авлж
Сээхрж мандлад дүцгэнэ!

□

ТУУЖ

Алта уулын цааһас
Халта түүк эклнэ.
Халх болһнанны кааһас
Алх аэмшг цеглнэ.

Хагта хальмг тууж,
Агта һашуһан ууж,
Сар жилэн зүүнэ,
Цар тергэр нүүнэ.

Усн хатяр холар,
Цусн турглсн һолар,
Асрлт уга зевэн
Тасрлт уга цевэн,

Дааж, уралан чирнэ,
Тааж, Ижлүр ирнэ.
Күмсн, тежэл тату,
Күцсн жирһл хату.

Мерги күңклмүд тоолж,
Серги, цагар жиснэ.
Удан хөөтиг цоолж,
Ухан иргчүр ниснэ.

Дээр мандлсн нарн
Кеер улаж харн,
Ицл хальмгт өгнэ.
Чидл батрж, көгнэ.

Цаһан саната орсиг
Ахан гнже олва.
Ниилж седклэн олсиг
Диилж болшго болва!

Аврсн Октябрь диилвэ!
Харвсн хөв төрвэ,
Үрсн байр ирвэ —
Түрсн хальмг биилвэ!

Ээлин алдр аава
Ленин хаалһ заава,
Күмн өдгөг залва,
Түмн мууһасн салва.

Нарта коммунизмин цол
Арта герлэри цээвэ.
Хүвтэ мана ол
Үвтэ сээһэри хээвэ!

ХУРГ

Хальмгин төрэр балһснд
Хург хуржадгчи гисн
Зэңг, живртэ мет,
Зүркс догдлулж тарв,
Соньн зэңгин дулаи
Сиврин киит дарв.

Машиһэр, көлгэр, йовһар,
Манахс муурхан мартж
Арвн-хөрн дуунаг
Ардан үлдөһөд ирв.
Махлаһасн цас сажад
Маасхлэж мөндлэд шуугв.
Клубин өрө цаңтрж
Киитн уурар дүүрв.

Москваһас ирсн залу
Мөнрж олнур шилтв.
Цаасан баглж атхад
Цаг зуурт ухалж:
Байрин пульмс, инэд,
Бийдэн нуулго үзүлв...

«Кезэ эклж нүүхмб?» — гиж
Көгшн өвгн сурв.
«Тацнч босхк баһчудиг
Түрүлэд йовултн!» — гиж,
Комсомольцнрин нернэс баахн
Көвүн босж келв.

«Мөнкин сээхн мөнд
Москвэд маанрас күргит,
Хальмг келн улсас
Ханлт өргит!» — гиж,
Өрчдэн хойр ордента,
Өвгэрг залу келв.

«Москвэд, Ленинэ цогцд
Мини нернэс мөргит!» — гиж
Дал һарсн эмгн
Деегшэн һаран өргж,
Өрчдэн альхан хавсрулж,
Өндэж сурад суувв...

Оли жилин хөөн
Өңгрснд тоолжасн үрэн
«Хальмгуд!» — гиж үгэн
Хальмг келэр эклв...

Хар толһатнр үүмж
Халучрхад одсн болв,

Улан туг дорас
Үнтэ эврэ кели
Урдкшиг дэкиэс күцкив...

«Эмтнэ сэ хээси
Алдр Ленинэ парты
Өңгрен цагин эндүг
Ода, үүрмүд, чиклжэнэ,
Хальмг таңһч шинэс
Хуучи һазртан тогтжана!»

Үг цааранднь келүллго
Үүмж эмти көндрв.
Ормасн цуһар өндөж
Оларн альхан ташв.
Баһ көгши уга
Бахтж, байрлж шуугв...

Жилмүдин күцл болси
Жигтэ сээхн зэңгиг
Эврэннь чикэр соңсж
Эди үһиннь лавлж
Амулң мендэр тоссиңц
Эмти хөвтэ болв...

Седклин күцллэ ниилси
Сээхн үгин чидлиг
Эндр түрүнд би
Эврэннь нүдэр үзв...

Герлтэ Ленин трибуна
Генткн олнур хэлэж
Наран өргж, урдкарн,
Хальмгт хөвин цаһан
Хаалһ заасн болв.

КӨДЛИЙ

Хальмгин ут туужд
Хөвтэ жилд тоолгдх
Нертэ эн жилиг
Нарта, бахта кемиг,
Үлү үг угаһар,
Үүрмүд, көдлмшэрн угтий!
Таңһчан, седклэн тэвж,
Тосхад кеерүлж босхий!
Хоңһрин бөк һарар
Харһа, чолу өргий,
Алти Чеежин тоолврар
Алвтиннь өмнкиг үзий!
Ханцан, үүрмүд, шамлий
Ханьцад жирһлэн өсхий,
Хээж күцсн күцлэн,
Хальмгуд, көдлмшэрн күций!
Элст балһсн дэknэс
Эрсиннь өндрэр цаһатха,
Электричествин падрсн герлэр
Элвг теегимдн сээхрүлтхә!

Төрсн мөцк теегмдн
Тохмта малар дүүртхэ,
Өмтнэ байриг назр
Өрэ дааж үүртхэ!

МОСКВА

Хальмг таңһчин халун
Ханлтин байгсн үгиг,
Түмн сай ахирин
Туурсн олнд яһж,
Теднэс күн болһиднь,
Тевчж, дуудад тальвхв?

Онц-онциг ниилүлх
Ончта нег үг,
Ханлт, байр хөвиг
Ханьцулх, һанцхн үг,
Күмши,
дала болгсн,
Күндтэ келид бээдвн?
Бээнэ!

Ухани гүүнэс
Бээдлнь солһнтрж торлзв,
Алдршсн күнклэрн йнлһрж
Алтрж өмшм босв,
Мөңк сээхнэрн мандлж
«Москва» болж күнкнв!

ОЛН ЖИЛИН ХӨӨН

Затин үнр канкисн
Занди улан цээһитн,
Көлөн зэмлж сууһад
Көлсөн арчн уулав.

Халувр хорһна үнрэр
Хамрин хужр таалсн
Өөктө хөөнө махитн
Өмнөн төвж эдллэв.

Седклин күүрлэ ирлцсн
Сөнгтө хар ундитн,
Хуучн йөрэлин үглэ
Ханьцулж ханад аршаллав.

Хөрн жилин хөөн
Хойр иньг харһлавдн.
Төвкнүн ут күүрд
Тодлсн хамган һарһлавдн.

Өңгрсн оли жил
Өмнмди дэknэс босла.
Тодлгдсн хамгин зуруль
Тодрхаһар нүднд үзгдлэ.

Цаг, белг метэр
Ца-цааһасн һарһж
Баһ насна сөөг
Бардмнж манд үзүллэ.

Хая, үгнн заагур,
Хавтхасн альчур һарһлавди,
Хээлж уйдсн седкллэ
Халх норсинь арчлавди.

Болв сананд дэһнэс
Босн өңгрсн хамг
Өдгэ цагнн бээхлэ
Өктмж сөрлсн уга.

Бидн, гер дотрк
Бичкдиг таалсн мет,
Өңгрсн мана жилмүд
Өдгэлэ таарж күүндлэ.

Ицсн, итксн хамгмдн
Иргчэс бээх болв.
Седкл, күсл талваж
Сансн тоотан олв.

Хальмг өвгдин чирэ
Хэлэж кесг шинжлэв
Хуучна цага келврмүд
Хурняснднь умшхар седлэв.

Зуг, теднэ чирэн
Зурань тацх-тагчг.
Тодлси, үзсн хамгинь
Төрүц назаран нарһхш.

Түрү үзлэв гиж
Түңшж заячан харахш.
Баатр боллав гиж
Бахтж бийэн буульхш.

Му, сээг эдл
Мусхлзж тосдг өвгд,
Хальмг улсин авъяс
Хадһлж батар бэрнэ.

БОТЬАНА ХЭРЖ ИРЛҮН

Элстд олн жил
Энд-тенд көдлэд,
Аштын, Ботьян, бүлэрн
Авһирап орад нүүв.
Бээшңтэс, далта өвгн,
Бүлэрн машинд суув.
Цаһасн хуучн хаалһар
Цааран давад һарв.
Ижлдсн Авһира утан
Ирмгин ца цоонгрв.
Бһийән бәрж чадлго
Ботьян босад зогсв.
«Аав, суутн!» — гихлэ,
«Арһулдтн», — гиж инэв.
«Өндр улан тугинь
Оһтрһуд күргж книский», — гиж
Өвгн генткн дуулхла —
Ормалдж баһчуд хэлэлдв,
«Широка страна»... гиж тедн
Шуугад орсар дууллдв.
Хүрм мет ниргэд
Хотнд машин зогсв,
Төрл-садн, хотнахн

Төгэлцгэс гүүлдж тосв.
Ботъан машинэс бууһад
Болһаж хэлэхэд зогсв.
Эмтиллэ байрлж мөндлэд
Адһж худгур өөрдв.
Эмтэхн киитн усиг
Аман көндөж йөрөһэд
Аршан мет амсж
Альхарн толһадан күргв.
Өкөж ноһа көндөһэд
Өвдглж гентки унв.
Һазрла наалдад Ботъан
Гентки башрдад уульв.
Дали наснь нежэдэр
Даралдад өмннь босв,
Нилхэс эндр күртл
Нүднднь жирһлнь өсв...
Цөңкр теңгрт тоһруд
Цувлдад ардагшан нисв,
Зудта үвлин хөөн
Заясн һазран темцв...
Төгэлндк эмт, Ботъан,
Тагчгар өндөж хэлэв
Үрд, ачир, зеенртэн,
Үүмж, иигэд келв:
«Сээхн төрсн нутгас
Седклд энкрнь угажл.
Эврэ һарлцсн теңгрэс

Эцэрийн күүнд угажл.
Назад кишг хээж
Газран бичэ өнчрүлит.
Көдлмшэри, мини үрд,
Кеерүлж хотан сээхрүлит!»
Колхозин ахлач өвгиг
Күндлж сүүвдэд босхв.
Белдсн шин герт
Бүлтэһинь хамднь орулв.

СЕДКЛ

Чидлтэ болхлаг би
Чолу ханцхарн өргж,
Түмн гермүд бэрж,
Таңһчан багтах билэв.

Арһта болхлаг би
Асхрж усар тарад,
Хальмг тегиинь унд
Хэрүлэд көкрүлх билэв.

Уханам седсн күцхлэ —
У хальмгин көдэг
Торһн нооста хөөһэр
Туурулад дүүргх билэв.

Болв мини седклин
Багарн таңһч седхлэри,
Цагин өөрхид, арһарн,
Цугтнь күцэхиг иткнэв.

ХОЙР ЭМГН

Хоёр, жир күрсн,
Хальмг эмгн, өрлэ,
Аднж конторур нрэд,
«Ахлач кергтэ»,— гив.

Совхозин директр тедниг
«Суутн!» — гиж сурв.
«Таанриг соңсжанав»,— гиж
Тоомсрлсн дууһар келв.

Директрүүр хэлэж эмгд
Деегшөн һарч суув.
Ус амндан балһсншиг
Удан тагчг суув.

Тагчгар директр мусхлзад
Теднүр бас шилтнэ.
«Дуту дундан келтн
Дөңнэвди»,— гиж келнэ.

«Жили цааран!» — гиж
Жир күрсн Булһн,
Дотран һундж уурлад
Директрт хэрү өгв.

«Нууль нуухар герүрн
Газрин захас ирлүвдн?
Көдлмш өгтн!» — гиж
Кермэш эмгн келв.

Эс итксн бээдлтәһәр
Эмгдүр директр хэләв.
Наста, хурниаста чирәһинь
Нуувчинәр бийдән шинжлв.

«Эндрә көдлмшмдн күнд.
Ээжнр даахийт?» — гиж
Эмгдиг жөөләр директр
Эвлсн дууһар сөрв.

«Хальмг күүнә көдлмш —
Хө кирһх болхла,
Өрлә үкр саахла,—
Одачн чадхвдн!» — гиж,

Хойр эмгн дегцәр
Халучрхад толһачд келв.
«Насимдн бичә хэләтн.
Нааран ирсн хөөн,

Цогц гиигрсн болад,
Цусн халурсн болад,
Нам, нчкөвт, келхд
Нойхд болвдн», — гиж

Аман бэрэд Булһи
Алцгтрси директрт келв...
Көдлмшәрни баһчудла дөрлдж
Көгшд совхозд көдлв.

ХЭДРИС!

Хэдрис! Хэдрис! Халад од!
Харада мет жисэд од!
Моһа мет мөлкэд од!
Модн мет уйдад од!
Яңһг берһтэ ятхин айс
Ялһн мет күцэд од!

Бумбин орн бээдг гинэ,
Байр тенд буслдг гинэ,
Хальмгуд таңһчан буульдг гинэ,
Хөвтэ төвкнүн жирһдг гинэ!

Хэдрис! Хэдрис! Халад од!
Хаврин салькар хурлзад од!
Элэ мет делэд од!
Эрвэкэ мет эргэд од!
Дурта хальмг сээхлэн өһн
Дольган мет чичрэд од!

Торһһ нооста тохмта хөн
Тег дүүрэд идшлж гинэ,
Таңһч чидлэн хураж көдлэд
Төрскидэн тусан күргж гинэ!

Хэдрис! Хэдрис! Ниргэд од!
Насн баһан һарһад од!
Зүркни тачалан медүлэд од
Зеегтэ нүдтэн авлад од!
Бахта бийһин шаваш хайж
Бийән эмтнд үзүлэд од!

Наласн сээхи хальмгин теегт
Нэр-наади шуугдиж гинэ,
Күцлэн күцсн хальмгуд ни
Коммуна партыдан ханж гинэ!

Хэдрис! Хэдрис! Нисэд од!
Хойр көлөн мультжад од!
Хойр ээмэн холькад од!
Хальмг көвүн авад од!
Бухни арсн бат улиг
Балв тустлнь цокад од!

ДУУЛИЧ, ВАЛЯ!

Хаврин сальки мет
Хальмг ут дууг
Холас геглзүлэд, зүрк
Хээлүлж Валя дуулна.
Цагин үүмэн, жирһл,
Ца-цааһасн асхрна,
Дууна таалсн айст
Духуцж седкл талвана.

Өкэр хойр һарнь
Өмөрэн альхан делгж,
Делгэтэ альхи деерэн
Дурни шову суулһж.
«Авти, авти!» — гиж
Альвлж баһчудла шоглна,
Чирэһнь тиньгр герлд
Чилгр тецгр мандлна.

Уйн көк модна
Утулц хамтхасн мет
Сээхн хойр нүднь
Солһнтрж герлтэд асна,

Айсин жисэнлэ ниилж,
Айлһинь алдлго дахж,
Седкл өргж гегэрүлж,
Соньн байр цацна!

Өдгэ цагин жирһлиг,
Өдриин цецгрсн хөвиг,
Цеңисн герлтэ дууһарн,
Цевр цаһан седклэри
Өөдөн өргж йөрөһэд
Өцгинь олд үзүлнэ,
Күмни седкл авлад
Күсл бүтхиг иткүлнэ.

Дуулич, Валя, соңссуви
Дурта эврэннь жирһлдэн
Эрдмөн һарһад, сурсув,
Эңкр ээж төрскэн,
Алти айсар ниһлүлж
Алдр чимлһәр магт,
Ханлт чамдан өргсн
Хальмгиннь хүвд багт!

КӨДЛМШИН ЧИНР

Баахи слесарь төмриг
Батлж тэвэд, болнаж,
Хүүрэнхэр хуурин чивлц
Хурлзулад көндөсн мет,
Кевинь эвтэнэр харнад
Кергтэ юм келэ.
Көдлмшининь бахд жилвтж,
Көвү шинжлэд хэлэж,
Көвүнд назрин эз
Күндлж өмнэн үзлэв.
Эврэн бийэн би
Энд үлүнэн медлэв.

Шарлсн өндр тэрэ
Шуугсн комбайн хадла.
Тоормас цаһасн чирэтэ
Тоомсрта комбайнер залу
Болнаж өмэрэн хэлэж
Батар штурвалан бэрлэ,
Эмтнэ хүв хартан

Атхсн болж үзгдлэ,
Күндтэ гиснь нанд
Комбайнер, тинкд, болла.
Эврэн, бийэн би
Энд үлүһэн медлэв.

Хальмгин теегт нанла
Харһад күүнджэсн хөөч,
Ишкред мөрэн кондәһэд,
Иһэж өмэрэн довтлла.
Хэврһишэн һарсн хуциг
Хөөнүр эргүлж орулла.
Хөөч, көдлмшинһнь халуид,
Хэләһэд шинжлсн нанд,
Теегин эзи болж
Тинкд өним үзгдлэ.
Эврэн бийэн би
Энд үлүһэн медлэв.

Болв ядсн шүлгән
Болһаж сууһад бичхлэрн,
Живрэн өргсн билгэрн
Жигтә делкә эргхлэрн,
Өңрсн хол цагиг
Өөрдүлж дегтршн умшхларн,

Коммунизмн бахмжта цагт,
Күцж, седклэрн гинчлхлэрн,
Сээхн Төрскилэрн таарж
Санаһарн гагчгт күндхлэрн,—
Байрта орчлңгин эзн
Би болсн болнав.

ӨВКНРИН БУМБ

Кесг назр төгэлсн
Көвүн нанла харһв.
Хальмг теегэн хэлэж
Харм төрж келв:
«Мана теегт негчн
Мөңкрүлх бумб уга.
Көөркс, харңһу өвкнр,
Кезэнэ малан өскж,
Цадтлан махан идж,
Цааранднь тоолдго бээж...»
Цугиг үзэд медчкн
Цецн бээдл һарһсн
Гилгр мацната чирэһинь
Гилс гиж хэлэв,
Эсв буру ухаһинь
Энүнд нигж цээлһв:
«Маш чидлтэ өвкнр
Мана иргчин төлө,
Күрл мөңгн бумбас
Күдр бумб делдлэ.

Малан өскж тедн
Манд жирһл белглсмн.
Жҫирһл-Бумбас давунь
Жилмүдт уга болдмн!»

АЛКУН ШОР-ҮЛД ТАЙГ

Өрэн шуһуһур Ааку
Өрвэд йовж күрв,
Цаһан мөңгн толһата
Цутхсн сарм кеерүлтэ,
Тайг һартан авад
Тагчгар маднур өөрдв.
Гентки тайгасн өмнмдн
Һарарн, илвч метэр,
Гилвс гилһэд, агчмд,
Һолинь татад суйһв...
Испания балһсн Толедт
Иринь хурцлж, давтсн,
Ури эрдмэн нөөлго
Уйнднь седклэн орулсн,
Шор-үлд парнд
Шатад герлтж цээв.
Ааку инэһэд маанрт
«Атхтн», — гиж татв.
Өврж, ормаһад хэлэж
Өөдэн өргж шинжлвдн,
Бат, көшүн, цевр
Болдин кееднь жилвтвдн...
Үрнэ зүркәри седсн

Ухан санань күцж:
Испаняс үлд йоста
Эзнэнь һарт күрж.
Үннд церглси күүнд
Үкл угаг үзүлж.

ЖИРЬЛИН ИОЗУР

Нарлцсн теегинь аһуд
Нанцхарн нархдан дуртав.
Цецкртж холд уняртсн
Цевр аршан аһарар
Оошкан дүүргх дутм,
Омг немгдсн болна.

Хэлэцм жигтәһәр хурцлгдж,
Хәврһдм, өмнм, төгәлнд,
Онъган өгч урд
Овринь эс үзсн,
Теегин эмд хамгнь,
Тодрхаһар ода харгдна.

Көлин шаһад күрмәр
Көөлдж ниинһәр урһсн
Қаңқисн нигт ноһанас
Камб шарлжна үнр
Салһж, хамрим таалж,
Салькн нанд белглинә.

Жилвкж хурлзад хурдлсн
Жирлһн, тодо бичгәр,

Жилмүдүн ирмгин цааһас
Жирлil илгэсн бичгин
Эрэ болж, толһан
Экнд утхан барһна.

Теегин халхсд бичгдсн
Тер бичгин томаһинь,
Сенр, соһы хаалһар
Седвэрэн дурнднь нискж.
Сидлһин үлмэд орж.
Седклиһнь билгэр йилһнэв

Үзг болһнаннь идмэ
Үнднь күргж тээлх,
Толһад дөңж, үүмж,
Тоолврин ца геглэж
Торлэсн үзгдүлмүд хавлж,
Төрт зүрки орлца.

Толһан ташуд сууж
Тоолвр, бишлэл кежэхдм,
Теңгрии чилгр өндрэс
Теегт герлэн асхсн,
Нарн бас ода
Нанд дөңгөн күргнэ.

Жирлһн теегт жигтәһәр
Жирилһж бичсн туужин

Житх гегэрж чилгртэд
Жилвим тевчж, жирһлин
Жирн нээмн айсан
Жицнүлэд, күнкнүлэд ииргв.

Соврсн нариа толян
Солһи һалар асхрж,
Соньн көгжмин айсла .
Семргдж нинлэд хутхлдж,
Тэвсн мини некврт
Тээлврин түлкүр бэрүлв.

Өнгрснэ дару төрсн
Өдгэ мини өдрм
Өмим, гентки, өсж,
Өргжэд, утдад, өндртэд
Урдыг, бээхиг, иргчиг
Уудан орулж багтав.

Үрглжин тасрлт уга
Үлмэд, өврж, орв.
Эклц, зах уга
Эврәннь урсхлла, цаг,
Уханним дахулж, цааранднь
Усчад аюһарн жисв.

Өдр, сар, жилмүд,
Өрүц, үд, асхар,

Кезэни кезэнэс авн
Кемжэлдг мапа цаг,
Үндснэсн өдгэ күртл,
Үнндэн негн бээж.

Түүг уралан жисүлж
Түлкж йовулад, күмни
Тууж үүдэдг чидл,
Цуг олн улсин
Цуцрлт угаһар гүжрсн
Цаһан санан бээж.

Урсхларн жиссн цагин
Умш болсн би,
Дууна айсин пурһ
Духуцж унад, соньмсж,
Урдын үлмэлүр, холагшан,
Ухаһан нискж адһв.

Хальмг теегм эндркэр
Халһрж өвсэри нээхлнэ.
Хан һэрд шовун
Халяд деер ниснэ.
Хар ишкэ гермүд
Холд нанд харгдна.

Өөрдж, хотна гермүдин
Өркэринь шаһаж, ээмшж,
Өтрлж хэрү хэрв.

Хотн, негн күртлэн,
Хар ширг гемэс
Хорсинь ода үзв.

Теегин толһан ташуд
Тедүхнд бээгж шуугси
Хар керэс оньһж
Харж шилтэд хэлэхинь
Үкси күүнэ күш
Үүмж хуважаси бээж.

Үаслн, зовлн, уульһнар
Үазр дүүрэд түңшнэ.
Үанцхи баячудын гермүдт
Үалзуһнар тошурхж нээрлснэ
Үиргэд күржниси дун
Үисж чикнд сонсгдна.

Жигшж би эндэс
Жисэд уралан адһв.
Хаалһдан үзгдси хамгиг
Хэлэж мартшгоһнар тодлв.
Өдгөһүри күрхэр зүткж
Өтрлж өмөрэн гүжрв.

Харалта хуучи цагур
Хэрү хэлэшгоһнар шиндж,
«Шулуд, шулуд!» — гиж,

Шунж седклдэн закв.
Зуг, авлта зург
Зууран үзж зогсв.

Шорта бууһан ээмдсн
Шовһр махлата хальмгуд,
Улан тугмуд делскж
Уралан мөртө йовна.
Таньдг улсин дүр
Түрүн даранднь үзгднө.

Күмни көтлврч болсн
Күңкл Ленинэ нер
Келж зөргтөһэр дээчир
Кец давад харв.
Маднур тедн зүтксинь
Маһд уга медв.

Эгтгсн жирһилин йозур
Уңгнь тендэс эклснь
Урд медгддг бийнь
Ода чеежм байсв.
Ормасн цааран көндрж.
Өдгөһүрн би ирв.

Хальмг теегин унд
Ханһахар шуугж турглси,
Теегт делдж үүдэсн

Теңгс Чоһраһур гүүж,
Цальгрси ус элкдж
Цах шовуд нислднэ.

Довтлси адуна тачкилһар
Дивнэс Элстүр күржңнси
Тепловоз холд үзгднэ.
Теңгрин аһар чичрүлси
Цаһан мөңги самолет
Цааран Москва темцнэ.

Хээртэ Ленинэнь пер
Хальмг дуундан орулж,
Холд ниһһэр айслулж
Хөвтэ улсин дуулснь
Дүүрәһэр нанд күрч
Дүрклси жирһл магтна.

Жирһл жирлһэр бичси
Жигтэ бичгин утх
Хальмг эңкр теегиннь
Халхс хэлэж умшв.
Хөвтэ һазрт төрсидән
Ханлт заячдан өргв.

Наласи хаврин тег
Нарна герлд артна.
Жиргж деерм шовуд

Живрэн делж наадна.
Төрсиндэн нэрэдсн дурн
Төржэх дуунд мандлна.

ТЭРЭНЭ ТЕЕГТ

Төгрт уста үүлд
Толһа деерм нүүнэ.
Уцһарн һазрин шим
Урһмл көкрж шүүнэ.

Нохан торһн хувцта
Нигт тэрэн өндөнэ.
Серд гисн сальки
Сагар ораһинь көндөнэ.

Бүчрэрн чидл авад
Багарн урһц нээхлнэ.
Оһтрһуһас чингин үнр
Орх хур зэңглнэ.

Хөвөн нуулго дуулад
Холур таалж хэлэнэв.
Буудян күнд толһад
Байр ирхиг күлэнэв.

ТӨРСКИ БАЛХСНДАН

Назр дсер, күүнд, төрски
Ганцхи балхси бээнэ.
Делкэн оln балхсдас зүрки
Доталж түүг хээнэ.

Адруга жирһлин хаалһдан, би,
Айтахн Элстэн санлав.
Алдр дээни ээмшгтэ һалвд
Амлж түүгэн харслав.

Түүрү-зүдү гентки үзгдж
Түншх кем харһла.
Седклим эцкр балхси холас
Саатулж бийүрн дуудла.

«Элст минни, Элст!» — гиж
Энсж кесг нерэдлэв.
Элэ метэр холас делж
Эргэд ирхэн итклэв.

Күңкл Ленинэ хаалһ бэрсн
Коммуна партъдан ицлэв.

Худл хуурмгиг оньдин диилдг
Хээртэ үндэн ицлэв.

Хальмгин кишг дэknэс делгрж,
Хэрэд күрэд ирлэв.
Бийнм эс меклсн балһсан
Байрлж мөндлэд үзлэв.

Сар жил ирвэс улм
Сээхрж Элст өснэ
Сергмжтэ дууһар оли баһчуд
Сарул уульнцс дүүргнэ.

Дүрклж бульглсн хүвтэ жирһл
Дүмбр таһһчдм ширгнэ.
Зун жилэ өөнөн хотл
Зөөртэ диилврэр угтна.

Өдгэ цагин өндрэс уралан
Өмнк иргчиг харвнав.
Жирһл, байр күмнд көтлсн
Жирисн жилмүд үзнэв.

Лтн уулмуд мет парнд
Арта бээшнүгүд жирлзнэ.
Мана күсл — коммунизмин цаг
Мануртад, мандлад дүнгэнэ.

Туульд келгдшго сээхн
балһсдас

Туслң эврәһән хәәнәв.
Эвтәхн цаһан, элвг кишгтә
Элстән үзж талванав.

ХӨӨЧНРТ

Кинһс
Кинссн
Киитн салькн,
Кеер гиинэд
Күрншн хуцна.
Хуучрж борлсн
Хагсу цас
Хурлзж өргэд
Хагшж инэнэ.
Шуугж өөрдсн
Шуурһ күлэж
Хөөчнр кошар,
Хашаһан белднэ.
Элстэс радио
Эртэс эднд
Учрх аюл
Урдаснь зэцглнэ.
Эн кемлэ
Эжго теегт
Салькн киитнлэ
Сөрлцж ноолдад
Хөөһэн залж
Хамад туусн,

Таңһчин нерэн
Төрскидэн туурулси,
Зөргтэ, дадмг
Залус йовна.
Олн хөөдэс
Онц-онцинь
Зүсэрни таньж
Заңгинь меддг;
Өвсн болһна
Өңг шиминь
Амссн мет
Амтинь меддг;
Дуунд магтгдсн
Дамшлтта хөөчнр
Тэмкэн татж
Тоолвран тоолж,
Нүднэнинь оньгас
Негчи хө
Алдлго хэлэж
Алхж ишкнэ.
Хээртэ нөкдир —
Хөөчин нохас
Хэврһднь дахж
Харвж дөцннэ.
Шүлгч болһна
Шүлгт орсн:
«Торһн ноос,
Тарһн мах» —

Шуурнта үвлнн
Шүрүтэ кинт,
Дааж тесэд
Диилвр бэрдг,
Теегин эздүд
Тингж өскнэ.
Өвснэ идг
Өнр элвг,
Өсксн хөөдтн
Олн, чиирг,
Өвчн шалтг
Өөрдл уга,
Шуурһн, боран
Шидрдл уга,
Өнр бүлэри
Үвлэс һартн,
Өлзэтэ нерэн
Өөдэн бэртн!

ИЖЛ

Мөнк Ижл,
 эндр,
Мендлхэр чамурн ирвв.
Наласн сээхн кешэсчн
Нүдэн авлго харвв.
Аршан болсн, кишгтэ,
Эмтэхн усичн уувв.
Уха туңһаж көвэдчн
Удан тагчг суувв.
Кедү яду бүл,
Кецү түрү кемлэ,
Чини үлмэд багтад
Чинэн-чидл авсн?
Кедү хальмг захсчнр
Кесг жилин туршарт,
Өгэнч чини нилчэр
Өлн гесэн тежэсн?
Ууһн эврәннь үрн
У саната орсла
Хамднь, йилһл уга,
Хальмгиг эврэд тооллач,
Эрүн седклэри цугтаһинь
Эдлэр тежэһэд асрлач!

Болв цагин аюлар
Буру уга үрдүдчн,
Экэснь салһсн туһлшц,
Энлж холд йовв,
Хол һазрт чамаһан,
Хээмнь, санж зовв.
Үрглжд көвөһән илж
Урсхларн турглсн чи,
Күмни туужд учрдг
Күнд йовдлмуд меднэч,
Урдньчн кесг уйдж
Уульснанны нульмс үзлэч...
Кесг жилин эргцд
Кедү үрдүдиннь чеежд
Күсл килэснь болж,
Көөрк, бийүрн дуудлач?
Зүүднднь дольгаһарн шуугж
Зүркинь байрлулж догдлуллач?
Ицэд чамдан итксн
Ижл минн, Ижл!
Яндг болв чигн
Ядсн күсл күцнэл,
Цөкрлго күлэсн хөв
Цагнь ирхлэ — ирнэл!
Цаг селгэтэ гиж
Цецн өвгд келлэ,
Хөв хэрү эргж
Хальмгм чамурн ирлэ!

Цаһан хаалһдан бахтж
Цуглрад көвэдчи буула,
Дэкиэс эврәннь жирһлөн
Дүрклж делдэд босхла!
Тегэд чигн эндр
Туурси чиии көвэд,
Цаһан-Амн селэнд,
Цаган магтж суунав,
Эмтэхи, жирһлтэ уснасчи
Амсж, хөвдэн хаһнав!

Жирһлин жисәни белгәс
Жигтә соньнинь шүүж,
Һаза-дота бәэдлинь
Һавшун билгәри юүж,
Күңкл гүн ухаһари
Күмни жилв-бахиг
Күцднь күцәд илдкж,
Күцкиәд мөңкд дуулси,
Хальмгиннь нерн болси,
Хәәртә «Жаңһран» умшхинь:

Көдәд цаңһдж йовад —
Көөгтрж жирлзәд уняртси,
Холас өвсәри халһрси,
Хотхрт хагдад бульгси
Кинти булгин уснас
Кинһән авлго уснши,—
Чееж байсад талваж
Чилгртж седкл сарултна,
Ундаи хәрүлси ухан
Урдкәд ханлтан өргнә.

Умшх дутм «Жаңһрин»
Ури нәри үгин

Утх улм делгрж,
Уужм хол цагин
Бээдл, эндрин өдгэд
Бээхд үзгдсн мет,
Нүднэ өмн харгдж
Нуувчинэн делгэд секнэ,
Олна сэ хээснэ
Омгта нер магтна.

Кен гидг дууч,
Кезэ, альк цагла,
Кев янзинь олж,
Келнэнь зөөр олзлж,
Кеермж-чимлн хамгинь
Кецү нэрэр сиилүлж,
Кемтркэ, хоньтг угаһар
Келврлэ ирлцүлэд ниилүлж,
Алдг угаһар дуулж
Алдр «Жаңһр» үүдэсмб?

Теегт таварлж идшлсн
Темэнэ омгта бээдлэс,
Адуна тачкнсн гүүдлэс,
Ааһта хальмг цээһэс,
Дөрвн өөрдин жирһлэс
Дөрэд «Жаңһр» күрсиг,
Күнкльн хальмг болн
Күмни нер өргсиг,

Келэд оркхлам -- мини
Келн сунад одна!

Болв, халх болһиннь
Болһаж шүтэд умшхлам:
Хужр чикнэ таалсн
Хурц келнэпнь айс,
Үрглжд үлгүрт орсн
Үг болһнаннь чинр,—
Таңһчиннь күсл йилһснд
Таалмжта чидлэн үзүлнэ.
Жирһлд нөкд болснд
Жигтэ сээхнь медгднэ.

«Асхрхла -- аан цусн,
Эгрхлэ — нээми чимгн!» —
Адг баатр келдг,
Алдр зөрг өгдг,
Алти эн үг,
Адрута туужин хаалһд,
Хальмг улсд оньдин
Хээрэн эс күрглү?
Түрү динлхин төлэд
Тугмди эс боллу?
Буульмжин дуунд туурсн
Бумбин орнд күрсн
Өдгэ цагин йөрэлтэ
Өндр өдрин үлмэд,
Тансглж «Жаңһран» хальмг

Таңч, бүкл-бүгдэрн,
Өвкнрин заавр гиж
Өнр-өргн бүлдэн
Өрчдэн дүрж хадһлна,
Өөрхн ахиртан белглнэ.

...Онъдин Дала — «Жаңһран»
Онъган өгэд умшхлам,
Ухана уурха сангаснь
Ууж седклэн дүүргхлэм,
Чсежэр меддг бөлгүдинь
Чилгч күртлнй келхлэм,—
Онц мини цогцм
Онтрһуд күрч өснэ,
Мини наслх насм
Мөцк болж медгднэ.

Тер цагла суцдарм
Теегэс турглж орсн
Маңһс чидл гүүж
Махмудм болд кенэ.
Үрглжд мөнд бээх
Үкл уга Олна
Умш болсан меднэв,
Дөмтэ тер олиндан
Дөңгөн, бээсн арһарн,
Дуршж, күргхэр зүткнэв.

НЭРД

Омгта теегин хэрд
Ова деер сууна.
Бухин өвр хоңшарарн
Бийэн арчж амрна.

Шора бүргүлж өөгүрн
Шүрүтэһэр машин давб.
Онган өглго хэрд
Ормдан көндрлго суув.

СӨН

Теетг хө хэрүлжэх,
Тагчгт дегтр умшжах,
Тосхлһна тоосх өргжэх,
Таңһчдм нефть хээжэх,
Тоомсрта мини үүрмүд!
Туулин йовдлмуд күцэсн
Туужд түрүн болж
Теңгртк сард күрсн,
Төвкнүн эвин төриг
Туг кеж өргэд
Төрскнэһнй нер делгрүлэд
Таалж зүрк байрлулсн;
Тоолж төвсн күцлиг
Тодлж цугтнь күцэсн,
Туурсн нертэ жил
Тэвн йисдгч, даб!
Жилв болж дуудсн
Жирдгч эндр эклжэнэ!
Жиңсн герлтэ чирксэн
Жирһлин төлө өргцхэй!
Байрас байрур көтлсн
Баатр Коммуна партъдан:
«Мөцк наснд көтлж,

Мадндан парн болж,
Мандлтха!» — гиж, үүрмүд,
Ханьцулж, түрүн чирксэн,
Хамдан, дегц шуугж,
Хөв дуудж эдлцхэй!
Дарук сөңгинь, үүрмүд,
Дүүргж бас кецхэй!
Кен кенэ сансн
Күцл, седкл, ухань
Урһсн жилд бийинь
Угтж цуһар күцтхэй!
Ахир, дүүнр, үрднь
Амулң мөнд йовтха,
Дурлсн баһ настнр
Дүмбр бүл төртхэй!
Көдлмш болзгасн урд
Күцж байр өгтхэй!
Үкр малнь өсж
Үс тосар пилгж,
Им нег хөөднь
Икр хурһдан дахулж,
Урһц сэн болж
Уурха саң көтлж,
Теегт нефть элвгдж
Турглад һолшн гүүтхэй,
Жилвимдн, үүрмүд, тевчж
Жирдгч жил хаһатха!
Чирксэн бэрж өндөн

Чирэлэн хэлэж жиннүлцхэй,
Йөрэлэн тэвж сөнгөн
Йорал күртлнь эдлцхэй!
Төрскэн туурулсн дууг
Татад нийнэр дуулцхай!

ХУЦ

Теегин толһад хөөнэс
Тасрад давшж һарсн,
Хойр бат өврэн
Хурцлж шора цацсн,
Хуц би үзэд
Хэврһэс бахтж һээхв.

«Теегт жирһл тэрсн
Тоомсрта эзнъ бив!» — гиж,
Толһанан өргж нартд
Тер келсн болв...
Хөөч өөрдж, ишкред,
Хэрү хуциг көөв.

ШИН ЦАГА АВЦ

Колхозин культурин Гер
Көвүд-күүкд кеерүлж,
Улан дарцгуд делскж
Үүдн деернь өлгж.

Нарн суух алднд
Нааран эмтн цуглрв.
Қииһәр татдг оркестр
Колхозникүдин шууга дарв.

Нәр-хүрминнь учр
Нанд төрүц медгдхш,
Өөрк залуһасн тегэд
Өврсн бээдлтәһәр сурвв.

«Цуһар бидн эндр
Цуглрж эн герт
Һазрт шин төрсн
Гражданмуд йөрәхәр бээнәвдн».

Тиигж келсн дарунь
Тедүхнд машид үзгдв.
Тавн «Волга» цувад
Тоорм бүргүлж өөрдв.

Эмтн тедниг угтж
Альхан ташж ниргв,
Космонавтриг тосон мет
Колхозникүд сүрэлкж шуугв...

Улан кенчрэр бүркэтэ
Утулц столин ца
Күүкд улсин советин
Күндтэ ахлач зогсв.

Хэврһэрнь, эмэсн бээдлтэ,
Хөвтэ эк-эцкирнь
Бичкдэн өвдг деерэн
Бэрж маасхлзад суув.

Төрскнәннь олон үрдин
То бийэри икдүлсн,
Тави бичкн гражданмудиг
Таалж ахлач йөрөв:

«Күмни күсл болсн
Коммунизмн тосхачир өстхэ,
Менд, амулц босж
Маниг байрлултха!» — гив.

Бичкд болһнд даруны
Белг колхозас бэрүлв.
Ниргж дэknэс эмтн
Ншилж альх ташв..

...Өнгрсн күүг үдшэсн
Олн-эмт харвлав.
Төрсниг йөрөжөх олниг
Түрүн энд үзлэв.

Мана сээхи цагин
Магталта йосн эн.
Шиидж олн тогтасн
Шин авц эн.

ТҮҮГТ

Шаһаца нигт
Шалу ноһан
Шавшад нарнд ээврлнэ.
Салькн жөөли
Сээхн альхарн
Савһр толһаһинь илнэ.

Живртн хамг
Жиргж наадад
Жисэд аһарт делнэ.
Өндрэс унсн
Өрвлһ һаңхад
Өрвж өмнм унна.

Үвлэр төрсн
Өкэр хурһд
Өөрхнд тохньж идшлнэ.
Сээхн орчлн
Соньмсж һээхсн
Седкл мини байрлна.

Болв тиигж
Бахтж бээтлм

Баглрж хурһд хурдлв.
Шуугж наадсн
Шовуд үргж
Шулуһар тарж нисв.

Догшн элэ
Далваһан делж
Доргшан чолуншн унв
Харлсн сүүдр
Холас шуукрж
Хаврин герл халхлв.

Хэврһдэн бээсн
Хавал авад
Хаһад түүг көөвв.
Хээртэ орчлңгин
Хавр эвдх
Хортд бээхиг медвв.

Талдан хаалһар
Тоолвр үүскж .
Тагчгт ухам нисв.
Ке сээхн
Күмни хавран
Кенэс харсхан санвв.

Теегэр хурһд
Тарад дэкнэс

Төвкнж нийһәр идшлв.
Цевр теңгрт
Цервж нисэд
Ценнж шовуд бигшлдв.

УЛАСН

Эргндэн күн уга
Элвг теегин дунд
Ор ханцхн уласн
Ораһарн сарсана.

Өөгүрнь һарх болһндан
Өврж түүг хэлэнэв.
Үүрэн үзсн мет
Үүмж байрлад мендлнэв.

«Кен эн модиг
Кезэ суулһсмб?» — гиж,
Суулһсн күүһинь санж
Седклэрн олхар зүткнэв.

Ард үлдсн кезэнэ
Арви нээмтэ сээхлэ,
Эс күцсн дурндан
Энд бумб босхкар,

Уйдж уулын дуулад
Уйн бура суулһву?
«Урһ!» — гиж йөрөһэд
Урссн нульмсарн норһву?

Ор нанцхн үрэн
Оршаж энлсн экнь
Буйн болх гиж
Бура энд хатхву?

Аль, баахн хөөч,
Альхн тегш теегт,
Сүүдр олхар уласиг
Суулһж, кинэд урһаву?

Кен медхв. Болв,
Кеер көкрсн модн
Ханлт теднд өргүлж
Хальмг тег кеерүлв.

Теднэ неринь өвртэн
Тееж цаг далдлвчн,
Ухалсн сээхн седкль
Уласнд хүврж мөнкрв.

ЗУД

Шүрүтэ хар салькн
Шуурһ татад шуугна.
Өлн чонин дууһар
Өр цээтл шуукрна.

Салькна ду соңсж
Санам теегүр ниснэ.
Зудын зовлиг санхинь
Зүркн ишкрж өвднэ.

Көөркс, мана хөөчир,
Кеер яһж бээнэт?
Аздлсн киитнэс хаац
Альд таанр хээнэт?

Әж, хөөһән хайж,
Әмән харсж болшго.
Зуг, эврән эгрхлә,
Зудас хөн һаршго.

Хамаран хаяд тоолвчн
Хаалһ негн болна.
Хальмг күн хөвән
Халта теегтән олна.

Зурхан көлтө зудас
Зулхар седснь — үкдг.
Зууньрж бэрлдсн халвас
Зөрг чидлтэ болдг.

Йиртмжин үлмэд бидн
Ю эс үзсмби?
Хаалһдан харһсн түрүһэс
Хальмг кезэ зулсмби?

Зөргэн аюлин өмнэс
Зөрж ноолдхити меднэв.
Даалһвран күцэж зудыг
Дархити дуудж иткнэв.

ЖИРЬЛИН ХАВР

Камб шарлжна үнр
Кацкнж аһар дүүргнэ.
Бадм цецгс теегт
Багарн нээхлж мануртна.

Хурта сээхн хавр
Хүвтэ урһц зэңглнэ.
Нарта чилгр өдр
Напта үүрлж мандлна.

Зүркндм хавр цецгрж
Зүүцэд седкклэм ирлцнэ.
Байр живрэн урһаж
Бадглад шүлгим бичлцнэ.

Делү туужин үрглжд
Делкэд Нар делдсн,
Жил ирвэс маднд
Жирһлин хавр белдсн,

Орн-нутгм, Төрскм,
Орчлңгин хавр уудулна,

Коммунизмн цаг иржэхиг
Кремляс партъ зарлна.

Жирһлин герлтә айсмуд
Жиңнәд өрчдм дөгнә.
Мини шүлгин үгмүд
Москва нанд өгнә.

ХОЙР ХАВР

Намчлсн ноһан бүчрэн
Нарнур татад сунна,
Евөгч хаврин усн
Йозуртнь тогтж гилвкнэ.

Хаврин чиигин үнр
Хальмг теегт кацкнна,
Һамһр сээхн цецгс
Һазрас шаһаж бултана.

Цевр цегэхи аһар
Цогц таалж эрвлзнэ.
Ценкр чилгр теңгрт
Цервэд шовуд жиргнэ.

Наласн нуурин көвэд,
Нег көлэн өргж,
Тоһрун уха туцһаһад
Тоолвран тоолад зогсж.

Элвг теегин йөркгд
Эрэтрэд хөн тарж.
Тегш сээртэ мал
Ташу көөһэд идшлж.

Хагсу хар хаалһар
Холас машид аашна,

Даралдсн бахнсин суңһг
Домбрин чивһсншн жинннэ.

Тер суңһгин дунь
Туужин хавр зэцглнэ,
Күлэсн мана күсл
Күшж йовна, гинэ.

Дииллһтэ бахтж, бэрлдэнэс,
Дурта төрсн нутгурн
Өөрдж йовх мет
Өрч нарар дүүрнэ,

Хөрн негдгч съездин
Хээртэ коммунизмн хавр,
Орчлцгин хаврла ниилж,
Өмнж хавр герлтхнэ,

Дун зүркид төрэд
Делсэд аһарт күңкиннэ,
Сальки дууг өргэд
Сээхн хаврар ниснэ...

Толһан ээврлсн ораһас
Теегэн харвж байрлнав.
Хойр хаврин эзн
Хөвдэн би ханнав.

НУУРИН КӨВЭД

Амрлна өдрэн эмтн
Айтаһар олзлхар зүткнэ.
Нарн һархин өмн
Нааран машид хурдлна.

Һахулян һартан авч
Һазрин сээһинь хээнэ.
Хулсн заагт, намшр,
Хаацта цол олна.

Нүрүздгин шил мет
Нуурин төвшүн уснд
Нээхлсн холтхсниг гетж
Нүдэн чирмдгэн уурна.

Кемр, заһсн чимклэд
Книһс холтхсн чивхлэ —
Книһэн авдган зогсаһад
Кинж, болһаж, үүмэд,

Чивһсн мет нэрдсн,
Чиирг капрон татна
Шарлсн хачрта сазниг
Шалвачад өргэд шивнэ.

Үүн деншгэ билетэр —
Үүрүн жилэ жалван —
Гилвксн шин «Москвич»,
Генткн шүүсн кевтэхэр,

Заһсчин чирэ талвасн
Залу-залу болна.
Үүрмүднү хуухан маажсн
Үлү үзж, марзана.

Нарн өөдлэд ирхлэ
Нээжнр цуһар цуглрж,
Хамхул, хагсу арһс
Хамад, өр өгч,

Шимтэ заһсна шөлиг
Шилтэ ундта эдлнэ...
Эклх долан хонгт
Эдн чидл авна.

БОЛД ЗЭНГДЭ

«Зесин сэнь — зеврдго»

Хальмг үлгүрэс.

Хальмг таңчиг тоомсрлж
Холас манаһур ирсн
Кировин нертэ заводын
Күндтэ элч — гиич,
Зесин батас бат
Зеврдго цаһан болдар
Зэнгдсн боодһа, яршгас
Залу татад һарһв:
«Хальмг таңчд — Ленинградас,
Халун мендтэ хамднь,
Туужин ут хаалһд
Туурсн мана иньглт,
Болд зэнгдэ мет
Бат болтха гисн
Белг эне!» — гиж,
Болд зэнгдэг гилвкүлж,
Халучрхж өөдөн өргж,
Хээкрж хургт келв,
Эн зэнгдәһэс ачта
Эндэн падрж герлтсн

Элвг цагин темдг,
Электричествин цээсн герлд,
Цевр цаһан седклэр
Цутхгдсн үнтэ белг,
Нарн мет мандлж
Ниргүлэд альх ташульв...
«Ханжанавдн!» — гиж заалас
Хальмгуд сүрэлкж хээкрлдв.
Байрлж, цуг таһч
Бахтж дүрклсн болв.
Барун хартан бэрж
Белгэн өргсн гиич,
Седкл таалсн шууган
Сулдж, төвкнсн хөөн,
Цевр, йөрэлиннь үгэн
Цааранднь күцэж келв:
«Кемр таанр ода
Кен гидг баатр,
Олн келнэ нииһин
Ончта зэңгдэ боож,
Эн болдиг матилһж
Эвкэд зэңгдсмб гихлэ —
Сурвринтн хэрүнь ним:
Сулдхвр, дажргдснд, некж
Арви доладгчд болсн
Алдр революцин эцк,
Күңкл Ленин гиж
Кировцнр келцхэнэ!» — гивэ...

Сценас манур хэлэсн
Сээхн мишэлһтэ зургас,
Мергн ухананнь күңклэр
Мөнkd зэңгдсн болдурн
Бүриж хэләһэд, Ленин,
Байрлсн болж медгдв.

СЕДКЛД ЭНКР ЭЭДРХН

Кесг жилин туршарт
Кедү, кедү дэж
Өнгрсн баһ насим
Өөрдүлж өмнм зогслач,
Тодрхаһар үзгдж өмнм
Тоосх бээшцгэрн цаһалач?

Турглад теңгсүр урсн
Туурсн Ижлин усншц,
Хөрн тавн жил
Хооран һарч геедрв,
Талдан

цагин теңгст
Тарад, талрад хээлв...

Дэknэс Ээдрхн эндр
Дүнгэж холас харвгдв,
Самолетни төгрг терзэр
Садмуд, һолмуднь үзгдв,
Гермүд, уульицснь дараһарн
Гегэрж зүрк үүмүлв.

Дэknэс баһ насм
Дайлж бийүрн дуудв,

Кезэд чигн мартгдшго
Ке сээхн балһсн
«Наар, наар!» — гиж
Намаг дахулж көтлв.

«Баһ мини насид
Байр, живр белглсн,
Жирлэж жилв төрүлсн,
Жилмүдин жирһл сексн
Ээдрхн, мөнд!» — гиж
Эрэ урлм көндрв...

Аюк хаана цагас
Амлж хальмгар келгдсн,
Хальмг келн улсиг
Хээртэ орс орнла
Хадин батас батар
Ханьцулсн балһсн Ээдрхн,

Адг хальмгин зүркнд
Альхна эрэ мет
Үрглжд билршгоһар тодлгдж
Үр иньг болла,
Мана седклд бууж
Мөңк орман олла...

Кесг зун жилд
Кееһәрн зүрк авлсн

Цаһан бээшн Кремль
Цагд авгдсмн уга,
Өмнк кевэри цээлзж
Өндр эрсмүдэри дүңгэнэ.

Тагчг, дун уга,
Таңх тоосх чолуднь
Үг угаһар
туужд
Үрглжд бээхэн келнэ,
Степан Разинэ зөргиг
Саначрхж магтад дуулна.

Өңгрсн цаган санж
Өмэрэн би өөдлвв..
«Братский сад»... Урдкарн..
Болвчн агчсн болж
Болһаж шинжлсн нанд
Бараһан тедүхнэс өгв.

Таарад шуугсн модднь
Тажрхарсн болж медгдв,
Баһ минн цагт
Багарн энд шуугдг
Байрта оли баһчуд
Бас үзгддгнь уурв.

Кезэнэ (ода яахв,
Кем негэрн йовхш,

Хөрн тавн жилиг
Хамаран кеж тэвхв?)
Эн садин аллеяэр
Эңкр мини үүрмүд,

Шуугата педтехникумас,
Шин секгдсн институтас,
Арпта, кееһин хувцап
Арчж, бийән ясж,
Нааран-цааран иньгүдтәһән
Наадад ниргдг билә.

Кесгнь теднәс ода
Кетрәд уга болв,
«Кезәнә» — гиж паншһнь
Келдг болв... Яахв?
Баһ паснанм иньг
«Братский сад», хәәмнь!

Зуг, цааранднь өөдлһинь
Зург болсн Кремлин
Өмн үзгт, генткн,
Өврмжтә площадь делгрв...
Мөңк Ленинә бумб
Мандлж нарнд гилвкв.

Шинәс тосхгдсн уульһцсин
Шилмүднь бадрж шатв,

Өврмж болм сээхн
Өндр тоосх гермүд
Гинч нанла мөндлж
Гексн болж медгдв.

Герлтсн көркхн чирэтэ,
Нартан портфель, дегтртэ,
Цагин аю дахсн
Цогц кеерүлсн хувцта,
Оларн көвүд-күүкд
Өөгүрм шуугж давв.

Ардаснь,
насан мартж,
Адһс гинһэд ишкн,
Тогтн тусад би
Теднэ нури хэлэвв.
Байр чеежим бүтэж
Бахтж өдгөг дүүргв.

Хальмгин наласн теегин
Хаврин цецгэс мет
Баһчуд
Ленинэ бумб,
Балһсна уульнцс кеерүлж,
Цаг ирвэс
Эдрхн
Цааранднь көгшрх биш,

Баһрсн бээдлинь нанд
Байрлулж седклдм батлв.
Би

бийм

бас,

Хөрн тавн жилиг
Хооран салһж көөһэд,
Хөвтә баһ болвв.

□

КАЗАНЬ

Г. Башировд.

Мартгдшго жилин зунар
Муса Джалилин жирл
Седклинь сидлхэр босхж
Саналдж, инэж, уульхдан;
Агчмд назрин эрглт
Архарн зогсам чидлтэ,
Нарна тольд уласн
Нигт үүлн мет,
Үг ухананнь гүүнэс
Үүдэхэр седж зовжахдан,
Кесг-кесг дэжж,
Казань, чамаг үзлэв.
Кремлинчи эрсмүд нээхж
Күүндж, чолудлань мөндлэв...
Санаарн. Ода эндр,
Сээхн үүрмүдтөхөн хамдан,
Нурви хонгин туршарт
Гинчлж, чамаһан үзв,
Санаһас чини кеечи
Сээхн бээсинь медв.
Иньгүд дундан би,

Ижлин усна дольганшң
Өргн хуучн уульцсарчн
Өргмжтэ седклтэ йовлав.
Өдгэн бээдлэс, оньглж,
Өңгрсиг, герин эрсмүдт,
Мемориальн бичгүдт умшж,
Музеймүдт һээхж зогслав...
Эн ормин ца,
Энлсн саймудин күсл,
Өңгрсн, бээх, иргч
Өмнк цагиг бийдэн
(Уңгта, ората, ацтаһинь
Урһх мод бэрсн
Идэтэ ясншң) багтасн,
Ицлтэ Ленин сууж,
Тиигхд, баахн студент,
Туужин жисэ тоолж
Мана эндрк бээдлиг
Мөңк ухаһарн күцж...
Энд, бүтү подвалд,
Ээлтэ зүркэри үзж,
Күнд хар көлснэс
Күмни седклин эрднь
Нэри билгэри юүж
Нартд Горький үзүлж...
Хурц билгиннь ириг
Хурдн ухата Тукай
Казаня жирһлд бүлүлдж

Күмни туужд алдршж...
Зүүдн болсн цагур
Зүркәри хәрү нисж,
Холагшан санаһарн ирж,
Халуч Хузангай манд,
Минь эн өрэд
Маяковскла күүндсән келнә.
Алдр дуучин седклин
Алти өмнмди падрна..
Түүнә «Зүн маршар»
Туужар алхж йовсн,
Барун, Зүн үзгин
Бал, цецниг бийдән
Шиңгәж цааранднь өссн
Шин Казань мана
Седклд эндр эңкр.
Сенр, алдрмуд киилсн,
Чилгр өдрин аһар
Чееж дүүргж сергәнә,
Уйн цогцта күүкд,
Ухарлыг чирэтә көвүд,
Күнд, тоомсрта һарта
Көдлмшчир: орс, маңһдмуд,
Хөвин толяр герлтсн
Хэлэцтә өөгүрмди һарна,
Казаня перн болсн
Күрнсн заводмуд темцнә...
Ухан оли үгәс

Уужм йовдгиг күцсн,
Үүрллһн-иньглһннэ сээнэс
Үнтэнь угаг медсн,
Маңһд эңкр үүрмүд
Маднд балһсан үзүлнэ.
Теднэ цецнәннь учр
Тодрхаһар балһснас үзгднэ.
Цаһан сананднь, минн,
Цевр хаплтнн шүлг
Ухандм эврэн төрж
Урлим үгэрн көндөнэ...
Хэрж ирэд, кемр,
Хальмган эргсн цаглам,
Кеер, теегт харһсн,
Көгшн хальмг өвгн:
«Казаньчн альдв?» — гихлэпъ,
«Коммунизмн өөр» — гихв.

МӨРӨ

Хоома, догшн чидлэс
Хордж бээдлэн сольдо,
Болһаж шинжлэд диглдг
Буурл цецн ҮННӨ.

Жилмүдэр сөрж чини
Жирһличн чик гисн,
Хөврлһн, зуһудлһн, мөңгэр
Хулдж авч болшго,

Делкән эмтнэ чирэ
Дотран эмэлго хэлэх,
Мөңк цагт давшго
Мөрәһәс давунь бээдв?

ЛИТВАД

Үзгэдэ уга нутгиг
Үзлцэд уга улсиг,
Ухаһарн санад медж
Үгэрн үзүлж болхий?
Хальмгин өргн теегэс
Холд бээх Литва,
Гиич болж чини
Һазрур күрэд угав.
Болв һольшг, сээхн,
Бээдличн сээнэр меднэв.
Кесг дэжж зүүдндэн
Кееһичн һээхж үзлэв.
Донелайтис, Мейронисин,
Дегтрмүдин халхас биш,
Үзлцэд гиичэс ирсн
Үүрмүдиннь келснэс биш,—
Жирһлиннь түрүтэ хаалһд
Жилмүдиннь өңгрсн холд,
Үрдүдлэчн би харһж
Үүрлж, медлцж йовлав.
Теднэ авц-бэрцэс
Тууж, бээдличн медлэв.

Толһа деерчи мандлси
Тецгринчи цецкр өңг
Чини үрдүдин нүднд
Чилгртж солнтрад герлтлэ.
Сээхн үрдүдинчи чеежд
Санан седклчи багтж,
Келси үгмүдиншь утхд
Керсү цецнэн үзүллэ.
Зөрг, чидличн сөрэд
Зөөричи булахар ирси
Хар саната догши
Хортдиг, нег мөслж,
Үлгүр иргчд болмар,
Хорадг алдр зүркичи
Үрдүдинчи зүркнд бийән
Үзүлж седклим авлла!
Тегэд чигн чамаг
Теегиннь аһуһас би,
Негт олн жилд
Ни-негн бүлдчи
Таалгдж бээси күүнши,
Тодрха сөөнөр үзж
Тууж, тууличн меднэв,
Тег, хол, заводмудичн,
Туурсн чини үрдичн,
Таасж шүлгтән магтнав,
Үзгдэд уга чамдан
Үни седклэрн дурлнав.

Күлө, нег цагт
Күлгэн тохж белдхв,
Хальмгин һазрас мендин
Халунинь авч ирхв!

МОҢҢЛ КҮСЛЭН КҮЦТХЭ

«Моңһл яста улс,—
Мана кезэңк өвкнр,—
Хан, тээшнрин төлэ,
Хаац, хөв уга,
Түмн эгл цергчнр,
Түрж, эжго көдэд,
Юуни төлэ эгрж,
Ясн, цусан асхсмб?
Орчлңгин өрэл дээлснэс
Оларн ю күцсмб?..»
Хөрн зурһан жил
Хооран, Моңһлын орнд,
Халхин һолын дольга
Харвн тиигж санлав,
Мана өвкнрин Төрскн
Моңһлын өдгэг үзж,
Бээх-күцсн хамгтнь
Байсж,
туужд ханлав.
Күмни туужин йовц
Күңкл хаалһар жиснэ,
Жилмүдин дараһар давж
Жирһлин үннүр ниснэ.

Жилмүд зуунадар келкесн
Жирисн туужин зам,
Хөвөн хээсн моңһлмудыг
Хөрдгч зуунд күрглэ.
Олна күсл шингэсн
Олмна цецн ухата
Сухэ-Баатриг Кремльд,
Сулдхвр күмнд зарлсн
Күңкл Ленинлэ үзлцүлж
Күслинь герлтхж сарулдхла.
Эрүн цаһан седклтэ
Эрэсэн келн улсла
Ах-дү бөрлдсн
Амулнкта Моңһлын нутг,
Цуг олн улстнь
Цутхлн кишг белглсн
Социализмин аһуд орж
Сайарн нинһэр байрлна,
Элвг байн жирһл
Эдлж ниргэд дүрклнэ!
Моңһл мана иньгүд
Мөңкд менд бээтхэ,
Алдр Ленинэ зааврар
Алхж, күслэн күцтхэ!

АФРИКИН СУВСН

Сөөһин оддас оли
Солңи сээхи сувсн,
Элстә Африкин көдәд
Ээврлж нарнд урһна,
Болв жирһлән өгснд
Бийән тер үзүлнә.
Хэлэхлә,

Сувсн африканцирини
Хар нүдншц герлтнә.
Бәрхлә,
Сувсн африканцирини
Бульчн мет хатурна.
Шинжлхлә,

Сувсн африканцирини
Шуукрлһн мет гейүрлһтә.
Һазанн догшн әмтн
Гүрмтә долларас дольж
Тер сувсиг каратар¹
Тоолж дала һатлулна.
Көвүһән геесн экин
Күнд нульмән — сувсн

¹ Карат — сувсна то.

Күзүн, мацна, өрчд
Кеерүлмж болж мелмәнә,
Жирһл үнтә сувсн
Жидни үзүршң шатна...
Сувсн Африкд уга!
Сөөһин харцһуд герлтсн
Сникшң нүдид шавшсн,
Каратар эс тоолгдсн,
Күнд Африкин нульмс
Кен чиги авхш!
Муульта нульмсни герләр
Мелмәдгән Африк уурхш!

Үздгнь цуһар бидн үзвчи
Ундан хэрүлж болшго болв.

Нартд усн бээхиг иткж
Нууриг бидн цөкрлго дахвди.
Серүкн булг аштнь олж
Сергж ундан амрч хаһавди.

Уралан көтлсн жирлһнэ үзгдлд
Үнн седклэсн ханлт өргвди.
Урмд олж хагсу көдэд
Үкл диилсэн энд медвди.

ЗҮРКНДЭН

Өрчдм зогслго цокад
Өдгэ күртл йовсн,
Зүркм, ханжана́в чамдан!
Зүүдн болж үлдсн
Жилмүдин даранд чи
Жигтэ байр, зовлн,
Дегцднь дааж дамшад
Днилвр бэрж харвч,
Хөөтин байр угтж
Хөвдэн багтж күгдлвч,
Ханжана́в чамд, зүркм!
Зуг, кемр агчмд,
Зовлң-зөвүрэс ээж,
Жирһлин жисэнэ чагчмд
Жөөлн гөңгинь хээж.
Үрүдж хэврһшэн хажиж
Үннэсн буру хандхлачн,—
Үгм андһар болг! —
Чеежэсн эврэн һарарн
Чамаг сөцглж авх,
Хотна нохаст, байрлулж,
Хот гиж хайхв!

□

□

□

Эндүг үннд тоолад
Энлж эндүһэн чиклхд
Эндр чигн белмб.

Зеткрлэ генткн харһж
Зөргтәһәр араһан зууж
Зовад үкхд белмб.

Болв хойр мууһас,
Болһаж, жигшж, саглад
Бийән, жирһлм, бәрич,—

Төрскнүрм хорти дәврси
Түрү дәәнлэ эәмшж
Туулашң зулсна нернәс,

Худлар әмт зоваж
Ховлсна хар нернәс
Хол, жирһлм, йович.

□

ЦАГ БОЛН КҮЦЛ

«Чаг — чаг» — гиж
Часм адһж цокна,
«Седсэн кевч?» — гиж
Сурж инэсн болна.

Сөөһин харгчи гүүг
Шарһ өдрэр сольж,
«Эклсэн күцэвч?» — гиж
Ээврлсн нарн сурна.

Жисэд-жисэд бэргдлго
Жилмүд оларн давна.
«Дигчи ямаран?» — гиж
Дөөглж сурсн болна.

Күцсн-седсм — ик,
Кеснэм аш — баһ...
Цаг, невчк арһулдич.
Цөврсн агчман зогсаһич!

Цогцм одачи бат,
Цусн зүркндм халуу,

Күцсн күцлән күцхв,
Кех кәдлмшән кехв!..

Жирһл мини чилвчн
Жилмүд уралан зүткх!
Адһий, үр, адһий!
Амрлго седсэн күций!

□

□

□

Өлн күнд цагла үр-иньгтөһөн
Өдмгин зүсмиг хойр энглж хувацлав.
Балһ усиг халун һаңла көдэд
Бас үүрмүдтөһөн ховдглл уга хувацлав
Зугл, эс хувацснас, негнь бээнэ:
Зүркидэн зовлңган һанцхари би даалав.

Залу үүрмүдтэн эс иткэд биш,
Зовлңгин тоомсрт бас дуршж биш,—
Эврэ чидл күртл тесж ацаһан
Ээмэсн үүриннь ээмд буулһшго санатаһар,
Зовлңгарн үүриннь седкл хальдашго
санатаһар,
Зүркидэн түүг, диилвр бэртлэн хадһллав.
Болв диилвр бэрсәнннь хөөн, би,
Байрин балиг бахтж, үүрмүдтөһөн хувацлав.

□

ХАЛЬМГ БАҢЧУДТ

Хо-бүрүл тасрад
Харлж назр харцнурхла,
Элст балсна уульнцар
Электричеств падрж шатхла,
Серүкн аһар, халуг
Соляд цогц сергэхлэ —
Уйн наста баһчуд
Үүрлж паркд хурна,
Ниргсн көгжмин айст
Нииһәр дошад биилнэ.
Би, эн кемлә,
Баһчуд талагшан темцнэв,
Хэврһэс сээхн нээринь
Хэлэж дотран байснав.
Ке, зокаста хувцта,
Көркхн, ухата чирэтэ,
Хөр эргсн наста
Хальмг көвүд-күүкд,
Хурц үг келэд
Хоорндан шоглж инэлднэ,
Баһ насндан авгдад
Бахтж дөгэд альвлна.
Хээртэ баһ насн

Хөвтэ сээхи цаг!
Би, эднэ настадан,
Буута, дээнд йовлав,
Даруны бас талданар
Дүүвр насан давуллав.
Эврэннь цаган би
Эднэ цагла дүнцүүлнэв,
Үрс үүрмүдэн санад
Урсж уйдн байрлнав...
Биилтн, сээхирмүд, дуултн,
Байрта цаган олзлтн,
Ахнр, аавриннь чееж
Амрг жирлэрн сергэтн!

БИЧКН НАСНАМ ҮҮРМҮД...

Бички наснам үүрмүд
Би, олон таанран,
Седклдэн оньдин бэрж
Санад, давсиг босхнав.

Кен негнэнтн чирэ
Кезэңк, бичкндкин йовдл,
Өдгэд бээх метшн
Өмнэн тодрха үзнэв.

Эн агчмд дэknэс
Эврэн баһрсн болнав.
Энкр таанртаһан хамдан
Элстин уульнцс кеднэв.

Энд гүвдлдлэв... энд...
Эмэж, жирилдэн түрүн,
Баахн күүкнэ нер
Байрлж элгсэд шимлдлэв.

Одахн болж медгднэ...
Орчлн, болв, тиикэс,
Орад һарсн жилмүдэс,
Ондан бээдл авб...

Үүрмүд, ода мана
Үснд буурл орв,
Акад юмн — цаг,
Аавнр кесгмдн болв.

Нег үй мана
Насн... насна тускар,
Кемр эмд болхла,
Келэд ямр олзв?!

Нег-негэн мартлго
Нииһэр, урдкарн бээцхэй,
Бийсэн, яһдг болвчи,
Баһчудт бидн тоолцхай!

Төрскн ори-нутгиннь
Төрэн чееждэн бэрий,
Зовлң уга мендин
Зэңгэн бас авлций.

Живр седклдэн өскж
Жирһлдэн ханлт тальвхми!
Нартин эв-төвкнүнд
Насан тооллго йовхми!

□

□

□

Чикэн цонхж би
Чиннж келсичн соңслав.
Чимк, умш алдлго
Чилгр томаһинь тодллав.

Чимгинь олж цээлһсн
Чини санвричн хувацлав.
Чимрүн бээдличн харж,
Чилгчинь болһаж күлэлэв.

Чирмэж, келсичн ,ухананнь
Чиннүрт тэвэд чиннүрдлэв.
Чидлэн нөөлго шүтж
Чинринь лавлж батллав.

Чадмг дамшлтта цецнчн
Чамтаһан оньдин йовтха.
Чаңһ зеткрин месэс
Чачрин батнь болтха.

□

□

□

□

Дэрвкссн дээнэ заль
Дэknэс зүүднд орна.
Үксн үүрмүдм эмдрж
Үзгдэд өмнм хурна.

Хөвэн иргчд тоолсн
Хөрн наста салдсмуд.
Нег-негнәннь төлө
Насан тэхх иньгүд.

Кедү баахн залус
Кеер унсн болхв.
Кедү эк зовж
Көвүдэн геесн болхв.

Санхинь — хөөнь-хөөннь
Санам зовж түңшнэ.
Ганцхн, нег ухаһар
Гаслцһан дархар седнэв

Өдгэ цага баһчуд
Өмнэн шуугснг үзнэв.
Үклэрн эднд жирһл
Үүрмүдм белглв гинэв.

Төрснн орнанны мөндр
Тедн эмднн мөдгднн.
Туурсн дээчрнн цусн
Тугмудын уланд мөцкрнн.

Жилмүдин олиг хоршаж
Жирһл цогцд дүрнә.
Хурнясна шидмсәр ораж
Хурдлсн өдрмүд бәрнә.

Цаг ирвәс ацан
Цогциг күндәрн дарна.
Күн болһн насан
Күлх арһ харна.

Зугл, күмни седкл
Зүтклән алдхар седхш.
Жирһлин байр эдлх
Жилвән дарж чадхш.

Хөртә көвүнәннь күсл,
Хэләхнь, эцкнь зүүнә.
Болв, көвүһән үзн
Башрдж седклән нууна.

Жилв жилмүд хойр
Жирһлд таарлго йовна.
Мөңк баһин седкл
Медәрсн цогц зована.

Яндг болвчн, мана
Ядсн жирһлин болзг,
Үрглжин аһула дүнцүүлхлэ:
Үүрмүдиннь чирэ үзснэс
Үүдсн мөңк хөвин
Үчүкн, алдр агчм!

□

□

□

Бички күүкдлэ наадхларн
Би, акад юмн,
Бэрэнэс алдрсн мет,
Байрлж, насан мартнав.

Күүнэ күн гиж,
Күндлж тедн назалхш.
Бийэсн медэтэ гиж,
Бас йилһснь медгдхш.

Невчкл элэд, зуг
Наадкарн эдлд тоолцхана.
Нуух, меклх угаһар
Нүд хэлэж күүндцхэнэ.

Толһа мини гиигрэд
Тоолвр цегэхн болна.
Сергж, айтаһар амрад,
Седклм цеврлгдсн болна.

□

СЕЛВГ

Онъдин болһаж чиңнэд
Эврәннь дууһан, хэврһэс,
Талдан күүнэ дууншн,
Соңсдгиг дасх кергтэ.

Һазаран һарһж келх
Эврәннь ухаһан, хэврһэс,
Талдан күүнэ уханшн,
Шалһдгиг дасх кергтэ.

Түрүн авгтан, тиигжәһэд,
Эвго чигн болх.
Зуһу күүнэ дууһар
Дуунчн эңгсэд оркх.

Генткн чини уханчн,
Хэврһэс шинжлсн бийдчн,
Эргү болж медгдэд,
Ичәж чирэ улалһх.

Һольшг авъясар гихв,
Цаһа, хар санадий,

Бийинчн алдг-дуг.
Эмтн келлгочн бээх.

Тер цагла бийчн,
Янж хэврhэс олд,
Эврэн үзгддг бээсэн
Сээнэр күцж медхч.

□

□

□

Медрл, дамшлт элвг
Медэтнрин тоод орх,
Тоомсрта көгшдин даранд
Тоогдж деед суух,
Итктн, дурн күрхш,
Ичрин учрт зугл,
Хальмгиннь, мана өвкнрин,
Хуучн йос тевчж,
Деегүр санан угаһар,
Деед бийд суунав.
Болв, үнинь келхлэ,
Босад хооран һарч
Баһчудын даранд орх
Байсгн санаһан дотран
Бөрж тагчг болнав.
Жилмүд баһиг зарлж,
Живртэ үгмүд нискж,
Жирһлиннь сээхнд дөгж
Жиңсн инэднд, шууганд
Жилвтж... өөрксэн соңснав.
Ормдан сууж, күүндж,
Олна йос эвдлго
Босж болх цагин

Болзг ирсинь медэд,
Тагчгар хавтхан уудлж
Тэмк татхар өндөнөв,
Шуугж инэлдсн баһчудур
Шуудтан алхж өөрднөв.
Зуг... деед бийэс
Зулж һарсн намаг
Баһчуд үзн, шуугаһан
Баһрулж тагчг болна,
Һольшг сээхн авъясар
Һартан бэрсн тэмкдм
Һал орулдг болвчн,
Һазалснь нанд медгднэ.
«Яһсндм эдн һазалв?
Йиртмжин йос, би,
Эврәннь зүснэсн салж,
Эвдви?» — гиж ухалв.
Санлго ода баһчудын
Сээхн нэр зогсасндан
Бийән дотран гемшэж
Би хооран һарв.
Гейүр чеежд төрж,
Генткн, хагссн һолан,
Деед бийд сууж,
Девтэх дурн күрв.

□

□

□

Баһ наснаннь зург
Байрлж удан хэлэв.
Зүрким
 уйдлһта санан
Зүүһин үзүрэр хатхв.

Өдгэ дүрим
 тиикд
Өмэрэн, иргчүр өңгэж
Өвдкүртэ, байрта хаалһим
Өөрксм эс үзсмби?

Буурл үстэ би,
Бас нег цагтан,
Байрта баһ бээсим,
Эндрин мини бээдлэсм,
Эңкр мини үүрмүдм,
Эс үзсн болдмби?

□

□

□

□

Гиичд ирсн үүрм,
Генткн, терз хэлэж:
«Хэлэ, одахн чини
Хатхж суулһсн бура

Мууха кевэр өссмби,
Модн болж»,— гив.
Болв хойранмдн толһа
Буурлтсиг эс онһв.

□

Чиггин үнртэ аһар
Чееж, цогц сергэнэ.
Үаза, бишлэл кеж,
Үанцхарн би кевтнэв.
Харһу сөөһин тагчгт
Хагшж нохас хуцлдна.
Өндр хол теңгрт
Одд гилвкж чирмлднэ.
Делкэ цаг хойрар
Дегц санаһарн ниснэв.
Өнгрснэс иргчүр орад
Ончта бээдлмүд үзнэв.
Нүдндм торлзсн тер
Нигт оln одд,
Холас чикндм соңсгдсн
Хотна нохасин хуцлһн,
Тагчгт соньнар седклим
Талвалһж байр өгнэ,
«Эмдв» гисн ухан
Эмтэхнэр махмударм тарна.

□

□

□

Дегд уданар хар модн
Деегшэн сунж өснэ.
Жилмүд болхла — дегд түргэр
Жирлэж давад ниснэ.

Наснань дүүврт модн күртл
Нарт бээдлэн сольна.
Суулһсаннь жичир залус болж
Селэн балһснд хүврнэ.

□

Идр баһ насндан
Идлэн бичэ барит.
Икрхг деегүр санаг
Илдкж хооран һарһит.

Идэн күцсн ухантн
Исж бичэ ичэтхэ.
Итлг шовуна живртн
Ишкдл болһндтн үзгдтхэ.

Ивтркэ ухата аһнран
Иткж седклинь тевчит.
Ирмгин цаадк хөвиһән
Инэсн байрар угтит.

Ицж күлэсн сээхн
Иргчән бээхд үзит.
Ирү жөөлн хэлэцтэ.
Иньгүдән олад жирһит.

ЖИЛВ

Жилвин үг — эмтэхи,
Жигтэ бээдлнь — сээхи,
Зааси үүднь — сул,
Зам-хаалһнь — бул.

Гетэч мет, жилв,
Генэрж күүг дахна.
Олн зүсн илв
Олад мекд тахна.

Жилвин бээдл тань,
Жирһлэсн хооран һарһ.
Мууһин, терчн, хань
Муулин хорта арһ.

ИИСНТУГИН ДӨРВДГЧ УРСХЛД

Дөрвдгч урсхлд үүрм
Дараһар һурвн стака
Киитн ишклң ус
Күүкнә һарас ууна.

Наадһа мет сээхлән
Нүднәс нүдән авлго,
Амсад, часин бинд,
Адһл уга зогсна.

Өдр ирвәс үүрм
Өвчнәсн гетлж эдгнә.
Көвүнә цөөсн чирәнһ
Күрцгтрж цусар наадна.

Сурһульта әмтн одачн
Секж медәд уга,
Сонһн, туста герл
Сээхлән нүднд бәәвзго?

КУУКД УЛСТ

Үнниг чирэд келдг,
Үнтэ, үрглжд эңкр,
Күмни хув делддг
Күндтэ мана экир,

Жирһлд байр белглдг
Живртэ күсл урһадг,
Сээхн хамгла элглдг
Седклд таал урһадг,

Цаһан саната сээхлэс!
Цагин келврмүд көндөж
Туужин экиг хээхлэ —
Тадн холас өндөж,

Өрчдэн үрдүдэн шахж
Өмнм гегэрж боснат,
Жилмүдин эргц дахж
Жирһл угтж тоснат.

Цугин мөңк көндрлт
Цусарн тадн залнат,

Туужин
эмтин өндрт
Туурмж седклдм олнат.

БИЧГ

Амрлһнд бээх эмтн
Ардаснь ирсн бичгүд
Авн, конверт шуучж,
Адһсн бээдлтәһәр умшна.

Күүнүр өөрдж таарад
Күр кехдән дурго,
Насинь кирцж болшго
Нег күүкд күн,

Үүмсн бээдлтәһәр нернәннь
Үзгтә бичгүд салһж
Зузан гисинь авад
Заагрж хооран һарв.

Түрүн мөрәснь авн
Түдлго нүдәрн гүүв.
Хэврһәс чирәннь бээдл
Хэләж би шинжлв.

Халх болһнинь тер
Харж байрлснь үзгднә.
Чилгр герләр мандлж
Чирәннь сарултж талвана.

Амулцгин сидлһтэ сээхн
Арша эдлжэх мет,
Нүднэм хэлэцд ода
Наснь түүнэ баһрна.

Ямр күңкл дууч
Ядсн дууһинь дуулж,
Ядхр күүкд күүг
Ярлзулж агчмд сээхрүлсмб?.

Цецн үгмүд бичгдсн
Цаас жилвтж хэләнэв.
«Седклин бээдл сольдг
Сидлһ олхинь!» — гинэв.

КҮҮКД КҮҮНЭ ГЕРЛД

Күүкд күүнэ тускар,
Күнкл, бичсн шүлгэн,
Нигт урни урмдар
Нарна цусар теткж.

Герл нүдндм орсншн,
Гергд, күүкд улсас,
Көдлмшч, эмч, саальчин
Көдрсн бээдлнь унв.

Залу күүнэнэс йилһэстэ
Зальта жөөлн хэлэцнь,
Өдгэд жирһлиг күргсн
Өрчиннь хойр довцнь,

Бэрлдэн, көдлмш, ноолданд
Бэрсн диилврэс эмтэхн
Байр күүнд хээрлдг
Буульмжта түүнэ седклнь,

Диинрүлгч дурни агчмла
Диилгдж диилвр күцэд
Бурхн мет, бийэсн
Бүрдэж жирһл салһдг,

Мөңкрлтин аршаһар дүүри
Мөңги буһш — цогцнь,
Жигтә өршәңһү күңкл
Жирһлин эзн болв.

Түүнә туярсн герлд
Уулар уха дарж
Түрүд тоолгджасн хамг
Уга болж билрв.

Өрч мерснәс салһсн
Өгәни сәәхн иньгтә
Бийән, цецгрсн орчлнд,
Бүрдәгч баатрар үзв.

Бадм цецгэс цуглуулси
Байрта бичкдиг нээхлэв.
Холд уласнур хурдлж
Хорхатаһинь үзж зовна.
Өөрнь, зуурнь, үзгдлго,
Өврмжтэ сээхнь үлднэ.

Жирһлин цецгэс цуглуулси
Жилвтэ баһчудиг нээхлэв.
Холд герлтснүр хурдлж
Хорхатаһинь үзж зовна.
Өөрнь, зуурнь, үзгдлго
Өврмжтэ сээхнь үлднэ.

Арһта медэһнр, мусхлэж,
Ардаснь, үлдсинь түүнэ.
Болв, эднэ чирэд
Байр үзсн угав.

Эк-эцкнр үрдэн
Эңкрлж таалдгнь зөвтэ.
Болв кү өсклһиг
Болһаж залх кергтэ.

Аштнь өкэр бичкд
Эмтнлэ бээхинь санхми.
Эмдрлнь сээхн болхар
Эрүн седклэрн сурһхмн.

Бичкнэсн авсн сурһмж
Бийиг эгртл дахдг.
Сэнь дөнгөн күргж,
Саалтг мунь болдг.

Сана зовж, эцкнр,
Садан дурнднь өсксн —
Үрдэн биш, бийдэн
Үлү дуртан темдг.

Олна зокал тевчснэ
Олз бичкнэснь үзүлхмн.
Олнд сэн болхла —
Онцд сээнинь заахмн.

ӨДРИН ЭКЛЦ

Жирһлин сээх магтж
Жиргсн торһан дуута,
Серж нүдэн секэд
Серл орсн агчмд —
Учр уга байр
Уха, седкл авлна.
Урһжах нарна толян
Улавртж эрст тусна,
Өдр, төрсәннһ дару,
Өндәж өслтән эклнә.
Түүншн, чи бас
Түрүн әмдрлин хаалһан
Эндр шинхн үзж
Эклж ишкжәх мет,
Цуг чини жилмүдчн
Цуцгдад уга бүкләрн
Өмнчн делгрсн мет,
Өргмжтә сананд авгднач.
Сүл чини жирһлин
Сөөһин зүүднә ацан
Сольгдж уга болсинь,
Эндрк өдрин ацан
Ээмичн дарад угаһинь,

Сээнэр анхрж байрлад,
Сулдхвр авсн мет,
Сарултж седкл гиигрэд,
Солцнар толна дүүрэд,
Соньн иргчлэ мөндлнэч...
Өңгрснэ, өдгэн хоорндк
Өлггдсн көндэ агчмд,
Онц, шишлң бийиннь
Ончта, соньн — жигтэ
Орчлнд ода бээж
Өмнк хөвин түлкүр
Өргж хартан бэрсншң —
Өрчд зүркн өвклзнэ.
Урд үзгдэд уган
Угтсн үзгдлмүд, мисхлд,
Ухана нег булнд,
Унсн одд мет,
Бадрад асхрж туярад,
Байрин герл цацна...
Ончта, күлэсн хөвчи
Оньдин өмннь мөдгднэ!

□

□

□

Цагларн,
 ики холас,
Ца-цааһасн асхрж,
Цаһаж, таниг күлэсн
Цаас байрлулж дүүргж,
Шуугад герлтсн үгмүд
Шулудж нанур ирит,
Шүлгин гегэрсн мөрд
Шүтж өтрлэд орит!

Кесгэс нааран таниһэн,
Керүл-цүүгэн угаһар,
Сэн дурарн ирхитн
Санандан бэрж йөрэлэв,
Иньгүдтэн таниг тоолж
Иткж, жилдэн гилтэ,
Жирһлин авлта жисэнд
Живринтн делслһ күлэлэв!

Шүлглэни эрүн зокал
Шүрүн чидл үзүлсиг,
Үгмүд шүүрэд, күчэр,
Үүмүлж дараһарнь тэвсиг,
Таасдоһинь баһ наснасн,

Тааһад гилтэ медлэв,
Тегэд чигн таниг
Тевчхиг сээнэр тодллав!

Өөгдснднь омг өгх,
Өлсснднь тежэл өгх,
Даарснднь дула өгх,
Дажргдснднь сулдхвр өгх,
Үкл уга мөнк,
Үлгүрин үлмэд орх
Үнни седвэр көтлх,
Үүрмүд мини, үгмүд,
Жирлil таниг дууджана!

Жигтэ хөв белглдг
Живрэн холас делэд,
Жирисн сээхн оларн,
Жиңнсн айсан күңкнүлэд,
Жилвим тевчж талвалһад,
Иньгүд, байрин үгмүд,
Ирж седклим хацһанит,
Цаһан, хөвтэ хаалһар,
Ца-цааһасн асхрж
Цаасна цевр халхиг,
Цагла иньглж, дүүргит!

□

□

□

Өрүнэс асхн күртл
Өткн тэмкин утанд
Өкөж сууһад,
 бигшж
Өөрхн, холас цуглрсн
Өмнм торлзсн,
 жирһлин
Өдгэ, урдас ирсн,
Өвдкүртэ, байрта санаг
Өтрлж цааснд оньслж,
Түрд гинһэд хэврһэс
Түүнэ бээдл хэлэнэв.
Тагчг сууһад тоолж,
Таалж, эвинь олнав.
Күүрт үлгүр болм,
Күүнд сурһмж болм,
Аш орулхар седж,
Адһж шүлгэн бичнэв.
Хээртэ үннэ хаалһас
Хажинһэд одхаснь ээнэв.
Күмни жирһлд дөцнх
Күсл өмннь тэвнэв.
Үүмж ухаһим дахулсн

Үгин даршлhd, зэрмдэн,
Авгдж хол утхинь
Алдн гинэв
 болв,
Толхам нег булд
Төржэх шүлгин неквр
Эврэннь хэлэцэр мөрмүдиг
Эргүлж шалһад шинжлнэ,
Эс ирлцсн хамгинь
Эрэлж хармнлго хусна.
Шүүврэн некврт өгэд
Шүлг белн болхла,
Седкллэ айснь ниилэд
Сенрэр соңсгдж күңкнхлэ —
Уулын орад һарад
Уужм холыг үзсншн,
Дотр бий талваһад
Догдлж зүркн байсна.
Дүмбр жирһлдэн ханад
Дуулх дури күрнэ.

ДУУЧ

Өрчдчн седкл бүтэд
Өвдэд назаран алдрхла,
Үгмүдт сананчн күгдлэд
Урличн чидлэрн көндөхлэ,
Тер үгмүдин айс
Тодрхаһар зүркидчн күңкнхлэ,
Живртэ жирһлин күңкөнэс
Жигтэ билгэрн хавлсн,
Кезэдчн сонсгдад уга
Керсү шин уха
Күмнд байрлулад, секэд,
Келн гисн болхла,—
Хагсу цаһан цаасиг
Халта шүлгэрн усл.
Хар бекин мөриг
Хурц үгэрн оньсл.

БАХЧИСАРАЙ

«Теегин иньг хальмг».

Пушкин.

Таңх чолун арслцгудта,
Туужас, Бахчисарай босв.
Нигт модд заагт
Нарнас би бултв.
Акад юмн болхв.
Алцрж төгэлндэн хэлэнэв.
Нааран түрүн ирвчн,
Негт урд үзсн
Таньдг балһснур эндр
Теңгсэс ирсн болнав,
Нам, эн һазриг,
Нүдм медсн болна.
Нарни тольд, тедүхнд,
Нурһан халулж, Пушкин,
Маңһдин хан Гирейин
Модьрун бэрэни зовлнд
Һундлта славянкин үкл
Гейүрж шуукрад бичлэ.
Һарлцсн теңгсин аюлур,
Гурзуфур, уулмуд давж,

Туурсн Өрэсэн иргчиг
Теңсин шууганд соңсж,
Уудьвран хооран көөж
Уха туңһж байрлла.
Тиигжәһэд, теңгсшң бийнь,
Туулин сээхн үгтә,
Үлгүр болм шүлгүдән,
Үүрмүдтән, садин сүүдрт,
Хол маанрт күргж,
Халучрхж, нээрлжәһэд, умшла.

ПУШКИН

«Төгэлцгин бээдл ухаһарн күцсн
Төв тоолврта алдр дууч,
Цагиннь янз дииллго яһад
Цусан асхсмб?» — гиж эндр,
Өр өвдж, баахн шүлгч,
Өвдкүрэн дарж сурвр тэвбч.

Күңкль гиж зүркинь авлсн,
Күүкд улсдан ховр сээхлэ
Натали гергиднь му нер
Наахар седсн ээптхэ Дантесиг,
Залу күүнэ йосар дуудж
Заслго тэвх бээсмб, тер?

Аль, хаанд герч бэрж,
Арвн тавн хонгар Дантесиг
Эср һарһв гийһэд суулһж,
Эвртэ шүлгэн, седклэн төвкнүлж,
Цензорт таасгдмар тоолад үүдэж,
Цецнэн үзүлхмн бээсмб тер?

Халуч Пушкин, хату зүрктэ
Хаана мек, хортдиннь бэрц,

Нег сээнэр меддг болвчн,
Нерэн тоомсрдг төлэдэн, зөрж,
«Хар холын» көвөһүр ирж,
Халдхар, хортан угтж тосла.

Африкин көдэд жирһлэн харссн
Арвасн делтэ арслн мет,
Цагиннь көдэд нерэн харсж,
Ца-нааһинь харж йилһлго,
Хан, цааж, церг харсачта
Хортнаннь өмнэс Пушкин босла.

Алдрв гиж тер, тегэд,
Ардагшан хэрү цухрх бээсмб?
Аль, иргчд шүлгүдэн үлдэж
Аршм күрл бумбдан немхэр,
Өврмжтэ ик дурнь мет
Өшэнэсн урвх бээсмб тер?

Уга, баахн үр, итк,
Ухан зүрки хойрин жисэн,
Хоорндан зүткэн угаһар, нег
Хаалһар йовсн төлэдэн, тер
Күмни нерн болж, мөңкд
Күңклэрн туурж үлгүр болв!

Өр цээлһншң — поэтин дурн,
Өшэни һалнь — седкл авлна.

Гергинь, Наталиг гемшхэсн күн
Генн Дантесиг харссн болна.
Туурсн Пушкинэ ишкдл болһнь
Туужд үлгүрин аш авна!

...Би чигн бас, үр,
Бичсн шүлг болһнднь ханж,
Күңкл Пушкин эмд бээж
Күмнд зөөрэн олар үлдэж,
Жилмүдэн утдулж, үрдүдэн үзж,
Жирһсн болхинь гиж саннав.

Болв гүүнэрнь ухалхла, шүлгч,
Бас, чи ман хойршң,
Байр, хундл үздг күн.
Зуг, үннәннь төлэ түүнэ
Зүтклһнь — манаһас зөвэр даву,
Зүркнь — зөвэр манаһас халун.

Үннәннь төлэ тер, итк,
Үклэс чигн сүрдж ээхш,
Соңсврч ухани шимндлһәр бийән
Саатулж, шуд хаалһасн хажихш,
Нарн мет өндр, цевр,
Нерән альдчн алдж һутахш!

Тегэд чигн түүнэ жирһлин
Торлзсн агчм, кесн үүлнь,

Цаһан цаасна халхд биш,
Цагин ценкр үрглжд үлдэсн
Күмни нерн болж туурх
Күңкл, нег дегтрин мөрмүд!

Тегэд чигн түүнэ сээхн
Теңгр, назр мет жирһл,
Үннэ төлэ зөрж олсн
Үклиннь бийнь, мөнкин наснд,
Эс бичгдсн шүлгүдин ботьшн
Элвг сурһмжан манд өгнэ,

Омг, зөрг иргчд герэслж
Ончта бээдлинь бийэри күцэж,
Үүдэсн үүдэврмүднь, шүлгчин
жирһлиннь
Үрглжд төгшго цаарандкнь болна...
Бичэчин үүдэвр жирһл хойр
Билрж салшго негэн батлна!

МАЯКОВСКИЙ

Үннд бийэн нерэдж
Үлгүр болмар ноолдсн,
Билгиннь хурц бекиг
Болд жидлэ дүңцүлж,
Дүңцүлиннь цецн утхиг
Дуунаннь айсар батлсн,
Мана уха авлсн,
Маяковский өмнм үзгднэ.
Ү-түмн, сай,
Үгмүдэс ор ханцхнинь,
Келх ухананнь диглэ
Кев янзинь ирлцүлж,
Амарн арһул шимлдж
Айсинь айрад соңсж,
Шүүж,
 түүж,
 йүүж
Шүлгиннь мөрд орулла.
Миңһн умшачһрин өмн,
Мисхлд,
 түрд гиж,
Туг кеһэд,
 дууч,

Туурх шүлгэн умшла.
Күгдлж,
 уралан алдрж,
Күңкнж ниргсн
 үгмүдэс
Цэклһн метэр өртж
Цагин бээдл үүмүлж
Шуулад
 дэknэс делдж
Шуугж,
 бадрж,
 босна.
Күн болһна зүркн
Келгдх үгинь тосна.
Соньн, күчтэ шүлг,
Сонр чикэр дамжад,
Седклин гүүнд тусна.
Баһ наснаси авн
Бадгин зокал медсн,
Жирһлин аһуг шовһр
Жидин үзүрэр кедсн,
Түүрмин чолун девскрт
Туужин буруг йилһсн
Дуучин шүлг болһнь
Дамшлтин аш билэ,
Үннэ төлэ ноолдсна
Үнтэ күлг болла.
Зовлңгин икинй үзүлж,

Дархар ирсн дээсиг,
Дууһарн,
 бууһарн мет,
Дорацулад хорахд дөңнлэ!
Угтсн маанр деер
Унтршго социализмин нарн
Мандлад урһсн цагла
Маяковский,
 урдк кевэри,
Советин дуучнрин өмн
Селвгэри уралан кэтлсн
Ах дууч болад
Алдр белгэн өглэ,
Седклиннь сувсар делдж,
Сиилүлж, үрглжд бөкшго,
Күңкл Ленинэ бээдл
Күмнд, эмдрүлж босхла!
Тегэд чигн Маяковский
Теегт, теңгст, тецгрт,
Уулын орад, белд,
Урд, өдгэд, иргчд,
Зөрг, иткл, ицл,
Зөв, үнн, байр,
Дегц цугинь өргж,
Дегтрмүдтэн, үрглжд, менд,
Туурсн түүнэ күңкл
Туужин утд энд!
Цаси, усн, һалв,

Цусн, һалыг диилэд,
Цагин зузаг цомлад,
Цугиг дааж давад,
Күңкл поэтин дегтрмүд
Күмни зөөр болв.
Мөнkd эврәннь орман
Мана седклд олв.

ҮГИН УТХ

Бум сай күмни
Бээх олн келнэ
Үгмүд тоолхар седхлэ —
Ү бум сай.
Болв, күн болһнд,
Бийиннь шишлн үг
Эс бээснь сэн.
Эврэ үг уга.
Нег үгиг эмтн
Нилхэсн цуһар келнэ.
Үлгүр авхла: Дурн.
Үгин утхнь негн.
Зуг, һанцхн үг
Зун күүһәр келгдвчн,
Седклин өңгәр герлтж
Сенр, талданар сонсгдна.
Келсн күүнэ бээдл
Келгдсн үг авна.
Һанцхн үг, тегэд,
Һазр деер бээх

Улсин онц-онциннь
Утх бийдэн шингэнэ.
Энь негн болвчи,
Эмнь талдан болна.

КУҮНДВР

Билг, седкя бээхлэ
Бичхнь дала гиснчн
Би чик гижэнэв.

Жирген богшрһан дууг
Жирисн бичгин даранд
Жирулэд орулж болхмн.

Ямана бул альчур
Ядсн чини шүлгд
Яб гһһэд орхмн.

Үүджэх түүкин халхд
Үмслһнэ әмтәхн халун,
Үүмж, эврән тусхмн.

Үгин чимлһнд багтж
Үлгүр болмнь — жирһлд
Ү-түмн болхмн.

Зуг... богшрһан жирглһн
Зун жилмүдин туршт
Зүсн болһарн магтгдла.

Бул жөөлн альчур
Буульмж бийдэн — дуунд
Бууж, кезэнэ олла.

Үмслһн болхла, эврәннь
Үнән, сай дегтрмүдт
Үзүлж әмтнд медгдлә.

Дарлһшинь олад үүдәчксиг
Давтж бичхин кергт
Дала билг керго.

Олна ухан урд
Олчксиг давтснас бас
Олз төрүц уга.

Нег чигн агчмд
Неквртә күмни жирһл
Нег ормдан зогсхш.

Жирһлин оln сольлтыг
Жисәнәннь нислһнд бәрж
Жигтә үүдәврмүдт орулхmn.

Эврәннь ухана хурцар
Эв-дигинь хәәж
Эн хамгиг үзүлхmn.

Билг седкл бээхлэ —
Бичхнь дала гисичн
Би чик гижэнэв.

Зуг, билг, седклд
Залху гидг нег
Зааглдг дарнх бээнэ.

Залхуг көлсэрн дарал
Залу күүнэ зөргэр
Заасн үүлэн күцэхмн.

Күмни нер туурулсн
Күңклинь — билг, седклдэн,
Күндлж немэд олзлхмн.

Цаарань... билг, седкл,
Цагла ирлцсн хөөн,
Цаас авад бичхмн.

□

□

□

Умшачирла үзлцлн бичэчд
Уха орулна гисн,
Маһд уга үннинь
Мадн цуһар меднэвдн.

Теднэ тэвсн сурврмуд
Тежг уга ил.
Зэрмдэн өгх хэрүнь
Зевэр түрү болна.

Олн умшачиртаһан би
Одахн харһж күүндв.
Медрлтэ дүрстэ бээдлтэ
Медэтэ залу сурв:

«Тана сүл шүлгүдтн
Төвкнүн, номһн болдмби?
Хэлэхэд, уха тунһахинь,
Халуһан геесн болдмби?»

Толһаһан гекэд би
Түүнлэ зөвэн үзүлв.
Шилвксн үннэ сурар
Шилврдсн болж медгдв.

□

□

□

□

Худл-хоомаг шорлх
Хурц шүлг ухандан
Хээж,
 бекинь хард
Харвж
 бэрн алдв...
Гентки
 наза шавши
Нал-цецг үзв,
Герлдиь билгм авлгдж
Нарм ручкан алдв.

□

КҮМНИ ҮГД

Цагин мөнк эргцд
Цецн ухана цогц болсн
Күңклиннь мергн эрдмэр
Күмнд:
 Назр,
 Нарн,
 Аһарин,
Нуувчиг секж герлтхэд
Номин хурдн күлг болсн,
Күмни алтн
 Үг,
Келсн седклим сонсж күцэһич!
Үг.
 чини келсэр,
Үрглжд күмн туужан көтлнэ.
Болв,
 Чи бийчн,
Бас күмни чеежд багтнач!
Эрсүв чамаг,
 Үг,
Наслң, зовлң көтлж
Назрт кесг ээмшг үзүлсн
Ганцхн үгиг хайич!

Тэ уга иргч жилмүдт
Тодлгдж күршгоһар,
Халун төмрэр хээрэд шатаж
Хэрү иршгоһар,
Һанцхн үг уга кеж
Һээлж көөһич!
Дурго мини үгм:
«Дөн!»
Эс тиигхлэ, сээнэр тодл,
Эн һанцхн үг
Күмни цуг алтн үгмүдиг
Күүлэд тарах,
Үзмжтэ нартин сээхн бээдлиг
Үүлэд хорах!

СКУЛЬПТОР

Санжмин Никитд

Жилин дуусн шүлтж,
Жилв бахан шингэж,
Зүүндэн кедлмшэн үзж
Зүүцүлж чилгчднь күрв,
Сүүлцк өөһинь хусад
Скульптор хооран харв,
Шин үүдэврэн дуршж
Ширтэд тедүхнэс хэлэв.
Өрүн нарна толян
Өрэ дүүргж мандлв.
Чолун зург киилж
Чичрэд эмдрсн болв.
Тус өмнэснь, хэврһэснь,
Төгэлц таласнь шинжлв,
Ца-нааһаснь хээхж
Цагиннь темдг хээв.
Тер эмдрсн күнь
Талдан цага болв.
«Белн. Зуг чолуһар
Бийиннь зург делдүлснэ
Бэрц-авъясинь шинжлэд

Билгин герлэр йилхлэ,—
Үнн бээдлэн үзүлж
Үлгүр болшгоһан медүлв.
Күмниг бийиннь ардас
Көтлшго» — гиж шимндэд,
Шуһуд зогссн стулд
Шуукрж скульптор суув.
Тэмк зогслго татад
Тагчг уха туңһав.
Үд алднд оларн
Үүрмүднь шууглдж ирв.
Үкс орм булалдад
Үүдэвринь болһаж хэлэлдв.
«Сүркә! Эврә!» — гилдж
Сээхн үүрэн йөрәцхэв,
Седклэн келж һаринь
Селэд байрлж атхцхав.
Һарлцсн «үрнәннь» дутуг
Һазаран һарһшго бээдлтәһәр
Шуһудан мусг инэж
Шуугата үүрмүдән, скульптор,
Ханлтан келж үдшәһэд
Хәрү ормдан суув.
Шнидврән батлж дәкнәс
Ширтэд үүдэврән шинжлв.
«Бийән меклж чадшгов,
Биш, биш!» — гив.
Арһ уга! Босад

Алх үкс шүүрв...
Жилэ көдлмш унад
Жиңж гинэд күүрв...
Шинэс үүдэврэн эклхэр
Шилтж скульптор ухалв,
Өдгэ йоста героймуд
Өөрдснй өмнэн үзв...
Бахмжта искусствин үүл!—
Басл ик зовлңгч,
Байрин эмтэхн булгч!

БАҢ НАСТА ШҮЛГЧД

Шүлгүд бичхин төлэд
Шүүж үгмүд хээһич,
Эндүрэд одвзгов гинэд
Эмэж бичэ ээһич.

Зүркнәннь заавр соңсж
Зүүцүлж бадган дигл,
Үннэс хаживзгов гиж
Үүдэврэн шалһж сагл.

Седкл, ухананнь гүүнэс
Сенр-соньнинь авич,
Урд бичсн шүлгэсн,
Урлданд мет, давич!

Медэтэ дуучнрин дамшлт
Медж күцэд батл.
Билгэн ухаһарн хурцлж
Бийчн цааран һатл.

Ядсн эврәннь дууна
Янзинь шүлтж кевл
Урн үгинь авлар
Умшачин седкл төвл.

Жирһлин сээг үзж
Жилвөн түнд күрг.
Күмниг күслүрнь дуудж
Күңкиж шүлгәри нирг!

Харцһу пааркин аллейэр
Холас, саглж ишкэд,
Толһаннь эһнэс кергтәһинь
Түүһэд, жирһлин туск,
Шинэс эһлэд төржэх
Шүлгдән дүнцүллһ хәһэд,
Өөтә хаалһд бүдрэд
Өрвж йовхлам, генткн,
Өһнм герлтә, шуугсн,
Өврмжтә һазр делгрв...
Пааркин харцһу хаалһ
Падрсн жирһлин шууга,
Үзгдсиг агчмд хавлж
Ухам дүнцүллһнд хүврүлв.

ӨДР ЧИЛСНД

Өнгрэд зүүдн болснур
Өврж эргэд хэлэнэвди.
Өдгэ цагт төртл
Өмнк ирхиг дууднавди.
Өцклдүрэс манһдурур орх
Өндр такт — эндр,
Мана жирһлмүдэс тогтж
Мөңкин хувнь болна.
Онц чини жирһлчн
Олнд ашан үзүлнэ.
Мандлсн коммунизмин хаалһ
Маанрар һатлснь медгднэ.

□

□

□

Нилх, шинхн урһжах,
Ноһан деегшән сунна,
Намчлси цегәхн бүчрәри
Нарна толь дахна.

Шинжлхинь, әмтә хамг
Шар нарнур татгдна..
Орчлңгд һанцхн, күмн,
Уха нарнас ахлулна.

□

УРЬЦ

Цагин далаһар жирһл
Цуцрлго көтлснь — урһц.
Һанцхн урһцар мөнкд
Һазр байн — ил.
Тэрэн-темснэ урһцас
Талдан утхта урһц.
Тер урһц үрглжд
Туужиг түлкж зална,
Күмнд чидл өгэд
Космосин аһуд күргнэ,
Сансн седсинь цугтнь
Сээхнэр бээхд хуврүлнэ.
Күчтэ тер урһц —
Күмни ухани урһц.

ХОЛ ЗЭЦГС

Байр зовлцгин санаһан
Баг-багар нискж
Толһан эки, радиодольганшн
Төгэлнд илгэдиж гисиг,
Одахн дегтрин халхас
Онган өгэд умшв.

Зәрмдэн, учр угаһар,
Зүркм жинс гинэ,
Байр, учр угаһар,
Бас чееждм бульглна.
Тер, мини умшсм,
Тингжәһэд, үнн болвзго?

Зөвүртэ зеткрлә харһж
Зовсна зэңг хавлж
Зүрки хатхлдг болвзго?
Бас нег күн
Байрлсиг тер соцж
Бахтж бульглдг болвзго?

Үнн, худлинь би,
Үүрмүд, йилһхәр бәэхшив.

Зуг, байрин санаһан
Зүрк дүүргхэр илгәһит.
Зовлңгин зэңгсинь бас
Зөрж седкләри хавлит.

ӨВДКҮР

Жин гиж хатхлж
Жирһлин бээдл харһурулдг
Өвдкүр, мини санаһар,
Өөрхн, холас аашх
Хортна тускар зэнглсн
Харулчин ачта мөн.
Гем өөрдсиг цогцд
Гейүрж тер зэнглнэ.

Кемр нег цагт
Күмн гүн номарн
Түүг уга кехлэ —
Түрх, харулчан геех!
Чөлән уга нүдтэ,
Чолун седклтэ болх.
Эмтн өвдкүр сонсдгнь. —
Эмдин түрүн темдг!

ХУУР БОЛН НУМН

Ширин үнр харсн
Шин хуур һээхнэв.
Седкл дууһарн саатулад
Сергэх кедү айс
Бийдэн бәрсмб гиж
Би тагчгар саннав.

Хэврһднь килһсн нумн
Хэлэцдм бас харгдв.
Хуучн туульд келгддг,
Хуурин айсар дуулдг,
Арнэлмудин делссн сүүлмүд
Агчмд нүдндм торлэв.

Көгжмин хатн болж
Күмни седкл авлсн,
Хүвнь үрглжд негн
Хуур нумн хойр,
Эңгәр бээдг болвчн
Эмнь негн гихмн.

Чикнэ хужр таалсн
Чимгтә айсан хуур

Чивцнлэнь нумн ниилхлэ
Чинрэн үзүлж татна.
Талданар болхла тер
Таңх тагчг болна.

Санхинь, цуг бидн,
Саллт уга хаалһдан,
Эмдрл гидг хуурч
Эрүн билгэрн татдг
Нумн хуур мет
Нартд эс бээнү?

□

□

□

Үнтэ сээхн үнн
Үгд багтад төртлэн
Жирһлэс онц бээнэ.
Жигтэ юмн,

эмтн,

Түрү, харш һатлж
Түүг оньдин хээнэ.
Болв,

үнн

үгд

Болврсж батрснанһь хөөн —
Тууж уралан көтлсн
Туурсн тугд хүврнэ.

□

ЖИРЬЛИН ЭКН

Буудян экн хаһрж
Бийнь бийән хораж,
Бүчртән дэкнэс бийән
Бүрдэж давтна гидг.

Һанцхи бийән тер
Һазр деер давтну,
Урдк янзиннь шаханд
Урһциннь сольлтд үлднү?

Хэлэлчи: күмни бээхд
Хээртә эмән өгнә,
Дүмбр йиртмжин жирһлд
Дурни цецг өскнә.

Салтр угаһар буудя
Сольлтдан бийән геешш,
Талдан түвмүдт хүврх
Тачалта седклән алдхш.

Төрлһни түрүн бээдлэси
Талдан хаалһар һарна,
Ондан үлмән закаһар
Ончта сээхнүр зүткнә.

Кемр буудя-буудяг,
Көвүн — эк-эцкиг
Дураж давтдг болхла,
Делкә дутх билә.

Газрас бултаж урһсн,
Ҥаңд өсәд батрһсн
Буудя, цаглань, космосин
Бүркәс өөдән өргнә!

КҮМНИ СЕДКЛ

Цааран урсж жиссн
Цаг, толһан үснд
Цаһан өңг орулнач!
Зуг, күмни седкл
Зун нас наслвчн,
Алдр сидлһтә чидләрн,
Ард үлдсн урдкур,
Алти иргчин холур,
Аль эс үзгүр,
Агчмин зуур күргнә,
Ҡашуг әмтәхнд хүврүләд,
Ҡаслңгиг байрар үзүлнә,
Бийән цагас чидлтәһән
Билгәри манд медүлнә...
Хурц ухан үзчксүр
Хөөннь цаг ирнә.

КҮМНИ УХАН

Хагсад намрт ноһан шарлхларн
Хаврд эврәннь идәһән үлдәнә.
Хольжад әмтн жирһлән төгсәхләрн
Хөөтин үрдүдтән медрлән үлдәнә.

Хоршж күмни ухан өсәд
Холд нисх кермд төрнә.
Өндр нарни нилчәр батрад
Өрән нарнур нисж өгнә.

Зуг, герл уга нутгд,
Зууж ухан бийән иднә.

БУУДЯ

Буудяг алтнла дүнцүлж
Бичэ түүг һундатн:
Алтн — зес болхла,
Эмдрлин экн — тертн.
Дүнцүүлһнд өңгинь үзүлхэр
Дурдж кемр шунхла —
Нийһүртэн һазр багтасн
Нарнла түүг дүнцүлтн.
Болв тиим бийнь
Болһаж басчн сантн:
Һазад бээдлнь — нарна,
Һоллгч дотрнь — һазра.
Һолнь һазра гихлэрн
Һооднь бичэ медтн —
Күмни һар түүг
Кинж урһасинь сантн.
Зуг һанцхн һар
Зааж келснь — эндг.
Седклин закаг тер
Сээхнэр шунж кедг

Кемр буудян үн
Күцднь медхэр седхлэ —
Түүг жирһлин үнэр
Тоолж ачинь илдктн!

С. Я. Маршакд

Төрсн агчминнь бээдл
Тодлснь нартд уга.
Үксн агчминнь бээдл
Үзснь нартд уга.
Хамдан Төрлһн Үкллэ
Харвгдад угань лавта.
Хоорндк заагнь үрглжд
Холвгдад угань лавта.
Цецн улс түүг
Цаг гиж нерэднэ.
Жилмүдэри дүүргж, эмтн,
Жирһл гиж йөрөнэ.
Тер жирһлиг Күн
Туужд зааж белглнэ.
Үкл учрсн кемлэнь
Үдшэж тевчэд эрлһнэ,
Эк-эцк угаһар
Эврэн төрснь уга.
Бийиннь цогцан һазрт
Булснь бас уга.
Жилмүдин утд Күн

Жирлil нaзрт үүдэнэ.
Үклин чирэ үзлго
Үрглжд эмд бээнэ.

КҮСЛ

Жилмүд немгдх дутм
Жирһл эңкр болна.
Олн зүсн бээдлнь
Ончрж улм медгднә.

Нартын бахмжта шууган
Насна то хэлэхш.
Медэтә гиж өөгүрчн
Медмжән угаһар давхш.

Әмдрлин жисәнә үлмәд
Әмтн цуһар багтна.
Көгшн, баһ уга
Күцсн күслән угтна.

Болв сансн тоот
Бээхд төрдг болвчн,
Күцсәрн байр үүдәж
Күмни седкл герлтхвчн,

Дарук күсл үүдәж
Даву неквр тәвнә.

Цөкрлго түүг көөлдснэ
Цолинъ дуудулж магтна.

Әмд күүнд күслин
Әмтин сүүлнь уга,
Жирһл бөкснд, зугл
Жилв, күсл уга.

ҮКЭРИН НҮКНЭ АМНД

Үкэрин нүкнэ амнур
Үүрэн үдшэж ирлэвдн.
Үаслнган зүркндэн бэрж
Үазрт хээрцг дүрлэвдн.

Болад бээснь тер.
Болзг уга жирһл
Ондин генткн эгрж
Орчлнгин шууганас тольрна.

Ө, һундл хамг
Өшэн, дурн, күсл,
Нүкнэ йоралд эзнтәһэн
Нүдэн аньж төвкннә.

Өдгэд үлдсн биди
Өмикән мөцкд саннавдн.
Алдршго алд нүкән
Алта һатцд тоолнавдн.

Хэрү кезэчн ирж
Харһж күүндшго холур
Үүрэн үдшэжэх чеежм
Үүмж генткн сарултв.

Хээлсн седклдм ода
Хээртэ нартд өнчрсн
Цуг эмтн мини
Цусн элгн болна.

Кезэ чигн негинь
Кемр һундасн болхлам —
Сулдхж гемим тэвхиг
Сурх седкл орна.

Бийим өөлүлсн улст
Бишрж уурлдган уурж,
Геминь тэвжэнэв гиж
Герэслх дурн күрнэ.

Ахр, дүүнр, эврэннь
Ахр эн жирһлдэн
Нег-негэн байрлулж
Нииһэр бээцхэй гихлэм,

Нүдэн нееж цуһар
Нүүрэн тинилһх болна..
Эвртэ сээх олсншң
Ээвлхэ зүркм цокна.

ШАМАНА ТУСКАР

Юван Шесталовд

Мансин шамана тускар
Ухалж бичсн шүлгчн
Мини нүднд, мисхлд,
Удһна бээдлинь үзүлнэ.

...Ар үзгин солһ
Артж деегшэн ниснэ.
Мансин яду жолмур
Муульта өвчн ирнэ.

Алдр йиртмж сээхн,
Аратшң, зугл, мектэ.
Кемр үнниг саадгар,
Кермншң, авдг болхинь!

Шаман, жолмин өөр,
Шамдж, шулмшн, хурлзна.
Өвчтэ күүнэ седклд
Өсж ицл цецгрнэ.

...Өдгәһин өндрэс, Юван,
Өврж хэлэсн мини

Өрчд, шаманиг хармнсн
Өвдкүр төрж өснэ.

Кен медхв, терчн
Кенкргэн цокж, улнхтад,
Цээлж ормдан нэрэдхлэрн
Цугиг меклхэр седсний?

Тиигжэһэд, өвчтэ күүнэ
Тиирчлһ, зовлң үзж,
Цаһа санж, дөңнхэр
Цээлжэсн болвзго терчн?

Эмчин медрл уга
Эгл күн
 жирһлэс
Цаһан санана чидл
Цагтан дөңндгиг медэд,

Цуг бээсн бийән
Цогц махмудан һанцхн
Күслд хуврүлхэр терчн
Күчлж бээсн болвзго?

Цогц керчхэсн урд
Цеврлж һаран уһажах
Эмчшң, эврәннь седклән
Эрчмнж цеврлжэсн болвзго?

Юуһинь нуухв, тиигхд,
Юван, шаманмуд эдл
Биш бээсинь лавта
Би сээнэр меднэв:

Күмни зовлң зээлүлх
Күсл зүүдгнь бээсн.
Күмни зовлң олзлх
Күсл зүүдгнь бээсн.

□

□

□

Күмни жирһл гидгтн
Келгдсн үгд багтхш,
Санси чини седклэр
Соңж шудтан йовхш.
Зөргтэ, чик зүрктэнь,
Зеткртэ, байрта, хөвтэ,
Уулта, ташута, өөтэ,
У жилмүдин утар,
Цецн цаһан өндрүрнь
Цагин холур ирнэ.
Чидлэн, түрүтэ кемд,
Чинрэн олнас олна,
Төрскидэн бийэн нерэдж
Тоомсрта, хөвтэ болна.

□

□

□

□

Омг, ухан, жирһлэн
Олнд нерэдж гүжрэд,
Магтмж, буульмж олад,
Маңһс, баатрт хүврһн
Күүг, баахн иньг,
Күндлж, үлгүр ке.
Болв, дегд шүтж,
Бурх бичэ ке.
Экин геснэс һарһн,
Эн йиртмжд бээһн,
Авгара бийднь өггдһн
Арһарн чамла эдл
Күн терчн. Чи,
Күслэн кергт хүврүлж,
Күнд түрүһэс сүрдлго,
Куцхин төлэд гүжрхлэ —
Түүнлэ бийчн эдлцж
Туурһн нер олхч.
Баатр чидл бийднь
Бээхиг эс медһнь,

Эврэннь дотр арһ
Эс иткж маһдлснь —
Бийлэрн эдл улсар
Бурх кеж шүтдмн.

□

□

□

Жилмүд нег-негндэн немгдж, мана
Жирһл эклцэсн хол һарх дутм,
Нарта орчлцгин авлта шууганд бидн
Насан тоолдган уурч, оньгтан авхшивдн.

Жилв, күсл белглсн, уралан дуудсн
Жирһллэ иждэд биш. Мини ухаһар,
Үүдэж күцсн үүлинь диг харж,
Үрглжин хара үзж, насан тоолхшивдн.

□

□

□

□

Чидлтэлэ ноолдад диилгдв гиж
Чи бичэ һунд.
Чинэнчн бөкиг дахж өсэд
Чидл бульчнгдчн немгдх.

Чинэн угаг ноолдж диилэд
Чи бичэ бахт.
Батрхин ормд чини чидлчн
Баһрж хэрү хэрх.

□

АКАД КҮҮНДВР

Көндрсн ухата күүнлө
Күүнджэхэн медэ бээж,
Болһаж эргэд төгөлн
Би саглж хэлэвв.
Шатсн нүдтэ залу,
Шарңху үсэн эрж,
Шанаһан түшэд бэрж,
Шимндж нанд келв:
«Икл нуувч танд
Иткэд би келжәнэв,
Таньл, садитн хармнж
Таниг саглулхар бэәнэв...
Төрүц юм, соңсжант?
Та бичэ ухалтн..
Уха хавлдг машин,
Унтж кевтсн цаглатн,
Билцглэ эдл, ним,
Бичкхн юмн» — гиж,
Хумснанны үзүр зааж,
Хэврһшән шаһаж, ширтж,
Хэрү нанур хэлэж,
Хальжңиж цааранднь бас:
«Маңнантн арсн дор

Медмжэн угаһар тер
Маши уйчкһн бээнэ,
Санһн хамгитн дораһур
Сээхнэр деешэн зэңглнэ...
Хэрнь болһатн, ухаһитн
Хавлжана!» — гиж тагчград,
Хурһан өөдэн өргж,
Миисһн жөөлнэр ишкж,
Мусхлэж хооран һарв...
Кесг эмт үрәһн
Кезәнч хэрү иршго
Муульта цагин салтр,
Көөркү гиж ардаснь
Көләһнь толһа күртлнь,
Харм төрж би
Хэлэж уха туңһв...
Уха хавлдг машин!
Уха!

Түүнәс ээмшгтә
Машин һазр деер
Мел уга болһ!
Кемр нег цагт
Күмн тиим маши
Тоолад һарһһн хөөн —
Тарна гидгнь тер!
Түрд гиж, умшач,
Түүнә тускар санлтн.
Толһад мисхлин зуур

Торлэсн тана ухаг
Талдан күн хавлж,
Чи тиимвчи? — гиж,
Чирэһитн хэлэхлэ яах?
Эс гихлэ бас,
Энд-тенд йовад,
Болх,болшго юм
Болһал уга ухалситн,
Гертэн машинэр хавлад
Гергнтн тосхла яах?
Дэрк минь, ээмшгтэ
Дэн эс болхий?
Орн-нутгуд толһалжах
Олн хардачнр дораһур
Нег- негнәннь уха
Нуувч хавлсн цагла
Нартд юн болх?
Генткн, ухатад тоолгджаснь
Һэргтэ бээснь илтгдх,
Өөрхн иньгт тоолгджаснь
Өшэтн бээснь медгдх!
Нүцкн цогц үзхиг
Нүүлд бидн тоолнавдн,
Тиигхлэ, нүцкн уха
Түүнэс даву эсий?
Төрхэсн урд тер,
Жирһл үрэх машин,
Жилиг! Уга болг!

Эн насндан түүг
Эс үзий, эрлг!
...Адта күүнлэ эндр
Акад күүндвр кевв.
Болв түүнэс келтэ
Бийм цааранднь санвв.
Сансн хамган танла,
Соңсхж, умшач, хувацвв.

М. Дудинд

Шилвксн залярн долаж,
 Шиигсн очан өсргж,
 Халун зунын теегиг
 Харлулж үлдэдг түүмршц,
 Бүкл орн-нутгудыг
 Бүгдэрнь хораж чилэдг,
 Нернь ээмшгтэ харалла
 Ниилж негдсн ширг,—
 Күмни сэ хээсн
 Күңкл номтнрин нилчэр,
 Күчр зовлц үзүлдг
 Күчэн гееж ширгв.
 Халһрж көкрэд шавшсн
 Хаврин нигт ноһа
 Хурлзж керчэд уңһадг
 Хурц иртэ шалһшц,
 Жилнь ирсн кемлэ
 Жирһлин йозур хаддг,
 Давтгдм дутмас давдг
 Дээни хорта селм,
 Ода деерэн мана

Омгта чидлтэ төрски
Орн-нутг догдлулж
Ораднь гилвкж бээхш.
Делкэн дарнх болхар
Делдгсн сүртэ селм —
Һазр-ус чичрүлдг
Һалвин ээмшгэс даву,
Атомин чидлэр агсгсн
Аврлт уга бомб,
Орчлцгин амһан бэрэнд,
Ода деерэн тагчг.
Болв, үүрмүд мини,
Бидн жирһл үзэд,
Дэн-ширг угаһар
Даңгин бээсн болхла,
Үкл угаһар, цуһар,
Үрглжд күрх бээсмби?
Һанцхн, деер келгдсн,
Һарута ик ээмшг
Һаслң, зөвүр үзүлж,
Һазрт маниг орулну?
Эн сурврмудын тээлвр
Эврэн санхла, ирнэ,
Томаһинь йилһж тоолхла
Товчнь иигж һарна:
Хамаһас ирснь медгдлго
Хальдж чамд наалдсн,
Болх болшго грипп

Бомбас ээмшгтэ болна.
Годьл сумншиң, генткн,
Галвичн, эс күлэсн,
Зер-зев уга,
Зеткр бу цокна.
Нежэдэр түүж эрлг
Насимдн булаж авна.
Үкснд: атомин бомбаснй,
Үлдин хурц ирэсий,
Иирн ирсн шалтгасий,
Йиллһл уга мөн.
Үүрмүд мини, таанрас
Үгин сүүлд сургчм:
Үкл гисн юмби?
Үкр-мал кевтәһәр
Үксәнннь хөөн күн,
Үзгддгән уурсн учрар,
Мел уга болдви?
Мини тоолвр талдан.
Орчлнҗд эмтә тоотас
Ончлҗдҗ йилһрсн Күн,
Урдксиннь хаалһ утдулж,
Ухаһан теднәс авч,
Улм цаараннь гүүдүлж,
Уралан цагар йовна.
Күн — үкхш. Түүнә
Күсл, керг, үүл,
Даалһвр болж үлдәд,

Дарукст түшг болна.
Эмд цагтан күцэсн
Эмтнд олзта дигнь
Иргчд жирһлинь утдулж
Итклтэ чидлд хүврнэ...
Күмниг дорацулж хорадг
Күчр ширг угаһарчн,
Дээвлүлж делкэ догдлулдг,
Дээнэ ээмшг угаһарчн,
Маанр нежэдэр эгрхиг
Мартхмн биш гижэнэв.
Эмдд бээсн манһдур
Эгрснд — уга болдгиг
Тодлн йовж цуһар
Тоолвр, күслэн күцэхмн.
Эндрк өггдсн өдрэн
Элдү сээнэр олзлж,
Үүл, кегдсн кергэрн,
Үрглжин хаалһд орхмн.

□

□

□

Му санж эндүрэд
Сә, гент, кеснь —
Ханлт авдгонь зөвтә.
Сә санж эндүрэд
Му, гент, кеснь —
Харал авдгонь зөвтә.

□

□

□

□

Деэгшэн хэлэлнэ йовж,
Дорк назран мартж,
Нүкнд бүдрэд унвзгоч.
Дорагшан хэлэлнэ йовж,
Деерк нар мартж,
Нүднчн сохрад одвзгоч.

□

□

□

□

Ямаран үүл харһвчн,
Ялд унхасн ээлго,
Яхлсан эмтнд соңсхлго,
Ядсн күслүрн зүтк.

Яндг-кегдг болвчн,
Ясн махан нөөлго,
Ямтин нернд шүтлго,
Янз тоомсран геелго,

Ятхин сергмжтэ дуута,
Ярлэж мишэсн чирэтэ,
Ясвр керглшго сээхн
Ядсн хөвөн ол.

□

□

□

□

Хов худл хойрар
Холд күн күршго.
Цаг-зуурин шүүврэс
Цааранднь тер һаршго.

Зуг, кемнь ирхлэ,
Зута нернэсн зулх,
Болв кесн гемнь
Бийинь тэвлго тулх.

Көндрдг арһинь авх,
Көл-һаринь күлх,
Үклиннь цагас үлх,
Үрдиннь наснас давх.

□

□

□

□

Цуг эмтн бийднь
Цур дурго болсна
Учр бийдэн хээлго
Уурлж төгэлцгд хээси —
Ухан уга темдг.

□

□

□

□

Мөргэд өшэтэн өргсн
Модьруна тоод оршго.
Дөгэд
 үүрэн мөргсн
Динлврин тоод оршго.

Өшэтн
 үр хойрасн
Өврэн хуһлулж зовх.
Арһасн үлү цецрхсн
Аштнь мууд һарх.

□

□

□

□

Толһа деерк махлань
Тавн зун арслңга.
Хурсх захта пальтонь
Хойр миңһн арслңга...
Базрин сээнд зуг
Бийнь нег деншгә.

□

□

□

□

Хатуг жөөлн иднэ гисн
Хуучна үг соңслав.
Хойр талаһарнь түүг эргүлж
Хол-өөрхнэрнь ухаллав.

Хатуг иддг жөөлн, хэлэхнь,
Хая биш харһна.
Жөөлнд идгддг хату, үнн,
Жирһлд бас харвгдна.

Болв хуучн үлгүр үг
Бийән барснь медгднэ.
Өңгрсн цагин хог-буг
Өдгөлэ эс ирлцнэ.

Хату жөөлнтәһән хамдан
Халун һалд шатг!
Седкл чикин цаг мандан
Сээхн авцин түшг.

□

□

□

□

Үр-иньг болж
Ухаанити медхэр седси,
Эм-далити ташж
Эврэннь арһан хээси,
Живсрң залуг бийәси
Жилә һазрт бәрит.
Хойр уха зүүснәс
Холд, саглж, йовит.
Хусрң инәднд авгдад,
Хулдгдад бичә бәргдит.
Хурмш нааси чирәһинь,
Хуурмг седклинь илдкит.

□

□

□

□

Бузр — эср уга
Но күн гинэ.
Буульж бийэн магтдо
Нольшг күн гинэ.
Болв түүг шинжлхинь:
Бэрц-заңг авъясари
Бийэн дурасн улсиг
Теңгрт күргж магтна.
Талдан, солю заңтань,
«Но» күүнэ шалһанас
Назрт орн алдна.

□

ЫАЛЭН

Бичкнэсн авн Ыалэн
Бийэн бэрдгиг дасла.
Жилв бах хойран
Жирһлдэн дарж дамшла.

Арвн нээм күрсн
Арм баһ насдан
Хулхаһар хотна күүкдт
Хугараднь нежэдэр дурлла.

Кеньдчн, болв, дуран
Келлго бийдэн бэрлэ.
Келн болхасн ээж
Кесгтэн, көөрк, зовла.

Эрк-көзрэс хол
Аля медлго йовла.
Дигтэ арвнла унтж
Доланд босдг билэ.

Жирһлдэн негчн хажилго
Жим хаалһар эн,

Носан бальчгт күрглго
Но шудтан йовла.

Негчн эндү келго
Нерэн цеврэр бэрлэ.
Кенэчн дутуг, тегэд,
Келхэсн ээдго билэ.

Үмслдсн хойр баһиг
Үзж хургт, босла:
«Бүл төрхэр седхлэ
Бичэ булттха!» — гилэ.

Хальн үүрэн темдглж
«Хальмг үннд» бичлэ.
Газет эс барлхлань
Һундж деегшэн герчллэ.

Иньг үр угаһар
Иигж дөч күрлэ.
Анкетнь цевр болвчн
Эмтн дурго билэ.

Хамтхасн уга нүцкн
Харлсн но модншн,
Һазр деер шоваж
Һанцхарн эн үлдлэ.

Онц, онцин байрас
Олна хув тогтна.
Үалзн байр уга
Үанцхарн тедүхнд зогсна.

ЦОГЦ

Эвинь олж, һанцхи
Эврэннь сөөһэн хээж
Медэтирин наснд күрсн
Мини нег нээж,

Өрүн, асхн кемлэ
Өндр моддин заагур
Өмэрэн, хооран, арһул
Өрэл часдан йовна.

Түрх, өлсх хамгиг
Түцшж эс үзсн,
Цадхлн, тошнен цогцан
Цевр аһарар сергэнэ.

Сальки, тома, чингэс,
Саглж арсар ораж,
Эрк, тэмк хамгас
Эрвлж бийэн холжаж,

Зөвэр күнд махмудан
Зөөр мет хадһлна.
Арһта болхла түүгэн
Арат үчтэһинь хамднь

Арчж, үлэж энкрлэд
Ам, хамринь долаһад,
Төрүц юмн күршго,
Төмр хээрцгт оньслад.

Күн үлү үзшго
Кимд, нүцкн эмэри
Көдлмштэн һарч эн
Күслэн күцх саната.

Делкэд цугас йилһж
Доталж, кинж, харси
Цогцан юунд белдж,
Цеерлж, нигдг болхв?

Кендэн гиж эн
Кесг жилин туршарт
Берк үнтэ цогцан
Белг кехэр хадһлдв?

Сээндэн кесн муучн

Муурхлачн — цуг кесн сээһичн хусх.

Муудан кесн сээичн

Сээрхлэчн — неридчн немр болж тусх.

КҮМНИ ЖИРЬЛ — НООЛДАН

Цердлсн цаһан эрстэ
Цевр сарул өрэд,
Төгрг столын ца
Тагчгар хойр залу,
Делгэтэ цаас негнь,
Дегтр умшж хойрдгчнь,
Сууна. Герин һаза
Салькн хурлэж ниснэ,
Шүрүтәһәр цас өргж
Шуукрж цацад шивнэ.
Хойр залуг хэврһэс
Хэлэхинь: нег-негән
Сээхн кевәр дураж.
Саладан сигарет бәрсн
Өргн чирэтэ залун
Өрчднь «Улан тугин»
Орден гилвкж шавшна.
Шанаһарнь дэврж һарсн
Шавин үлдл — сөрв,
Ордениг дээнд авсиг
Оньгта күүнд үзүлнэ.
Хойрдгчнь, ода чигн
Хурнясн уга маңната,

Бод гисн хэлэцтэ
Баахн сурһульч көвүн,
Хая-хая, умшжаһад,
Хэлэцэн медэтөһүр хайна,
Эне, күр эклх
Эв хээжэх бээдлтэ.
Тэмкэн унтрхлань хайхар
Түшж залу босхла —
Хаб гиж көвүн
Хавлж күүрэн эклв.
«Даарх киитн угаһар
Даңгин, дөрвн цагт,
Үвл уга зунаһар
Оньдин бээдг болхла,
Өдмг һуйр угаһар
Өлсх уга цадхлнгар,
Кемр күмни хаалһд
Күнд түрү харһлго,
Жирһл сөрлт угаһар
Жисдг бээсн болхла,
Кезэни кезэнэ, баажа,
Коммунизм нартд тосхгдчкн
Күмн байрта, хөвтэ,
Эндр ниргж, шуугж,
Эс бээх билү?»
Умшжасн дегтрэн оркж,
Удан сансаннь аш,
Уха туңһаж, Дорж,

Школын багш нагцхаси
Шилтж хэлэхэд сурв.
Арви дола күрсн,
Арвдгч класст орсн,
Социальн төрмүдэр шидр
Соньмсж дегтрмүд умшсн,
Баахн көвүнэ толһад
Байр, зовлн төрүлж,
Ү-түмн ухап
Үүмүлж, санулж орна.
Туужин халхс цугтан
Туурсн йовдлмудар дүүри,
Зуг, туурлһн болһнь
Зовлн, дииллһн болдг.
Дэн, дэн, дэн,
Дэрин көңшүн утан.
Цусн, цусн, цусн,
Цуглулхла — Төвкүн Дала.
Күн, эклж хойр
Көлдэд зогсснас ави,
Мамонт, тергүтнлэ,
Махна төлэ цоклдна,
Цааранднь, саак кевтэн,
Цагин ут татлһнд,
Цогцан бүркх хуви,
Гесэн цадхх хот,
Герэн дулалх түлэ
Олхин төлэ, көөрк,

Онъдин бэрлдэ кенэ.
Худл, мек, хоома,
Хуурмг авъяс бас
Эврэн бийиннь үндсэн,
Эклцэн эндэс авна,
Өлн, дуту тедниг
Өскж босхад теткнэ.
Юңгад гихлэ, күүнэ
Йосн дотр заңь —
Цаһан санан, Үнн,
Цань уга хээрлт.
Болв, зэрмдэн, цугнь
Бээсн бийнь, күн,
Бээхэри байн болхш.
Хөөткэн санж, тер,
Хоршах седкл зүүж,
Хармнч, хулхач болна.
Минь тер седклэс,
Моом аштнь болсн,
Капитализм төрснь лавта.
Туужин ик холд
«Капитал» гисн үгин
Түрүү утхнь «Капита» —
«Толһа» гисн санж,
Мал хоршаллһнас эклж,
Мана цагт бээх
Утхан авсн мөнж,
Удан һанцарн бишлэлж

Төр хамгиг Дорж,
Тоолж кесг ухалла,
Эврэн олсн санаһан
Эндр багшдан келлэ.
Зееһинь үгмүдт наһцхнь
Зөвэр удан тоолжаһад:
«Сурвртан түрүлэд бийчи
Сансан һарһлчи»,— гив.
«Миниһэр болхла,— Дорж
Мусг инэж келв —
Күмн кезэнэс ави
Коммунизмд бээх билэ».
«— Күмни жирһлиг туужар
Көтлсн чидлин нуувч
Күнднь күцэд медх
Наснчи, Дорж, ирв.
Нанд, келснчи, тодлгдв.
Болв, чини санснчи
Буру,— гиж наһцх
Багш, көвүнд зарлв.—
Йиртмжин йосар хэлэхлэ,
Йир юн болвчи,
Делкэд бээх тоот,
Деерк дотрк хойрта.
Төр хойриг дегц
Тегштнь бодлж шинжлхлэ,
Хурц ухана селмэр
Хучлж уцгднь күрхлэ —

Хэсн үннэн олхч.
Талданар, икэрнь, үннэ
Тасрха хартан бэрхч.
Кемр, чини келсэр,
Кезэни кезэнэс авн,
Күмни хаалһд төрүц
Күчнндх түрү-зүдү,
Күслднь харшлт угаһар,
Сансн ухалсн тоотднь
Саалтг, сөрлц угаһар,
Жилмүдэр, цагар, үрглжэр
Жирһл жиссн болхла —
Һундлтал болх билэ!
Һазриг бийэри кеерүлсн,
Гүн уханань күңклэр
Атомин умш бэрж,
Ар киити далан
Мөсн дораһур усчж
Моһлцг һазр төгэлсн,
Космосин гүүнд сарин
Көрс көлсэри көндөж,
Эмэж, далдлсн гижгиһь
Эргж хэләһэд үзсн
Өдгә цагин күн
Орчлцгд бээшго билэ!
Дөрвн көлтә адусн
Делкән аңгин тоод;
Эмтин чидл угань

Эрэ торад, өдгэд,
Күн нерн уга,
Күрх бээснь маһд!
Ирвск, арслнҗ, чон,
Идэд чилэчкх билэ!
Газрин көрс ээмшгтэ
Ғалв мөсэр бүрксн
Киитн, өдгэ күмнэ
Көрңгинь таслчкх билэ!
Жигтэ! Сөрлц угаһар
Жисэн йиртмжд уга!
Сөрлцж өмнэснь туллцсн
Серүкн аһар угаһар,
Суусн ормасн өөдлж
Самолет нисшгонь ил!
Салькар туугдсн жилктэ
Сээхн оңһц, кемр,
Угтж, сөрлцж, туллцсн
Усн уга болхла,—
Усчшгонь бас үнн!
Цусч аңла, күн,
Цагин холд теслцхэр,
Өмнк хойр көлэн
Өөдэн өргж сулдхад,
Мод, чолу олзлад,
Мамонт, ирвск дииллэ,
Тер цагас авн
Туужд ухан төрлэ!

Киит диилхин төлэд
Күн архан хээж,
(Ноха амндан күрхлэ
Нуурин уснд усчна!)
Хойр мод шудрхла
Халдгинь тодлж, һал
Теңгрэс сурлго, эврэн
Түгэж шатадг болв,
Ээмдэн арс зүүһэд
Эвинь олж торһхла —
Дулаан болдгиг анхрж
Дамшлтарн уралан алхв!
Дамшлт гиснчи, харһси
Дашрун учрар секгдси,
Күмни жирһл гөңгрүлси,
Күчтэ йовдл тодллһн.
Тодлгдси хамг күмни
Толһаһас толһаһур нүүж,
Үйэс үйд өггдси
Үнтэ гидг белг!
Уха хоршаллһнас көлтэ
Үгмүдмди, цуг маанрт,
Өврмжтэ, улһхта, герлтэ
Өдгэг хээрлси болдг.
Утх, бүлү — олзан
Урнд хэврхлэ өгдг.
Түрү элвгэр диилхлэ
Түгж ухаан өсдг.

Төр учрас, күн,
Төвкнж ормдан зогсхла,
Түрү зүдүһэс зулж
Тагчг чикэн атхкла,
Хаалһд харһсн харшиг
Хэврһэрнь давж ээхлэ,
Гериннь ирг эргж
Гөцгн диилвр хээхлэ —
Диилвр бэрх биш,
Дорагшан хэрү орх,
Аралдж уралан зүткснд
Ацан төр болх.
Күмни дуудсн күсл
Коммунизм гиснчн, хээмнь,
Залхуһин зүүдн болсн,
Зальгдгин тачал болсн,
Тууль түүкд келгддг
Таралңгин орн биш!
Төрчн, цуг мана,
Теңгрт, теегт, теңгст,
Онъдин сөрлц диилж,
Оларн көдлснэ аш!
Хар, цаһан санаан,
Харңһу герл хойрин
Аврлт уга бэрлдэни
Алдр нарта диг!
Орчлңгин далдлсн нуувчс
Олж секэд олзлсн,

Ухана, сарул ухана,
Үнн, сулдхвр, герлэр,
Ундан хэрүлж бахтсн
Улңхта мөңк хүрм!»

Тингж цөөлһврэн залу
Төгсөж тагчг болв.
Тэмкдэн һал кехэр
Татад хустг хусхлань —
Үннэ, Төрскнәннь төлэ
Үкл хораж бэрсн
«Улан тугин» орден
Улңтрад, асад цөөлзв.

Элвгэр бэрүлж өгсн
Эврәннь насна дамшлтас
Буурл үстэ, медэтэ
Багш үлгүр авб,
Тодрхаһар жирһлин жаңһр
Тоолврта көвүнд келв.
Соңссна эсв күүнд
Сурһмжин билг болв.
Багшин келсн тоотиг
Баахн Дорж медв.
«Күмни жирһл — ноолдаг»
Көвүн батар тодлв.
Һалв эклх өңгтөһөр

Наза салькн урдкарн
Назр долаж элkdэд
Һэңнж хуцад яншна.

Догдлж шуурһн шуурчахиг
Дотран Дорж санна.

Хаалһднь харш болси
Харлси үүлнэ өмнэс

Сальк өрж зүткэд,
Саалтг, түрүг динлэд,
Шуурһна чидл дарад,
Шудтан йовх залус;

Аюлла теегт харһж,
Ардк өмнкэн тоолж,
Аралдж, нег мөслж,
Арг чидлэн һарһж,
Аврад авад одхдан
Ажг уга, уралан
Хамад, хаша хаацурнь
Хөөһән туусн хөөчир,—

Доржин нүднд, агчмд,
Дараһарн өмннь үзгднэ.
Бат, өдгэ цагин
Баатрмуд болж медгднэ.

Эдниг көтлж йовх
Эңкр Ленинэ бээдл
Эрст өлгэтэ зургас
Электричествии цээси герл,
Тагчгрсн Доржин өмн
Таалси өцгтэнэр босхв.
«Күмни жирһл — ноолдан,
Күчтэнь диилдми!» — гиж,
Урлан көндөж Ленин
Ухаһан келси болв.

АХР ШҮЛГҮД

- 5 -

Монан нүд үзхэр хэлэхэд
Меклэ түүнэ геснд орж.

- 6 -

Цальгрен ус долаж — ундан хэрүлшгоч,
Цагин өнгрсиг дуудж — насан
утдулшгоч.

- 7 -

Боран уурад тогтна.
Бурхд буурад илткгднэ.

- 8 -

Көлднь наалдси шавр уцнахар
Көвүг толһаннь ораһар цокж.

- 9 -

«О, нари намаг зөв эргжэнэ!» — гинэд
Өдрин дууси һэрг толһа деер зогсж.

- 10 -

Тоомср хортнас олхар седхлэ —
Түүг диилх кергтэ.

- 11 -

Толһачин тоормд даргдвчн, зуһу,
Төрүц нурһнасьн хоцрхш.

- 12 -

Бийэсн дү толһачиг
Босад: «Эцк!» — гив.

- 13 -

Эзнэнь өмн ноха
Элкдэд гүүхдэн дурта.

- 14 -

Залхурлһн — өвчн биш,
Зуһудлһн — тоомсрлһн биш.

- 15 -

Меклэд таасгдсн чальчаг — теңгс биш,
Мекэр олсн тоомср — нерн биш.

- 16 -

Ааляр олсн нерн —
Арһс бүрксн торһн.

- 17 -

Чинэн угала ноолдж
Чидлтэд бийән тоолсн — буру.
Мунхгла ухаһан дүнцүлж
Мергнд бийән тоолсн — буру.

- 18 -

Бүүрһсн чоһыг —
Бәрхд амр.

- 19 -

Өлн бүрүс нег-негнәннь сүл
Өмкж, цусн һартлһнь жажлна.

- 20 -

Жирһлин жисәнә өмнәс зөрсн
Живрин батнь чигн хуһрдмн.

- 21 -

«А» гидг үзг медчкәд
Әмт сурһхар седнә.
«Б» гидг үзг дасчкад
«Бив» гисн сана зүүнә.

- 22 -

Дегтр умшснь —
Делкә үздг.

- 23 -

Ке шухмр алтн — элснәс гидг,
Күңкән гүн ухан — олнас гидг.

- 24 -

Усн немвәс — һол өснә,
Үзсн немвәс — ухан немнә.

- 25 -

Уул — ората, усн — көвэтэ,
Ухан — кемжэн уга.

- 26 -

Модн утх бүлүдж
Ир орулж болшго.
Төрхэрэ муңхгиг сурһж
Уха орулж болшго.

- 27 -

Муңхг күүнд күртсн
Маңһс ик чидл
Эзндэн байр биш
Энлх зовлң өгнэ.

- 28 -

Ухата ахлачта колхозд —
Угатыя уга.

- 29 -

Нарн угаһар хавр уга,
Ни угаһар колхоз уга.

- 30 -

Тенгрин ора одд сээхрүлнэ,
Теегин көрс эмтн сээхрүлнэ.

- 31 -

Эмтнд сә кесн байрла
Эдлцх байр уга.

- 32 -

Утхин хурц — ирт,
Ухана хурц — кергт.

- 33 -

Цугиг медчкси бээдл —
Цецнэ темдг биш.

- 34 -

Геснэ заксиг
Генн соцсна.
Толһан заксиг
Тоолвртань соцсна.

- 35 -

Хар уснас тосн
Бүлв чигн наршго.
Хоосн толһаһас селвг
Сурв чигн наршго.

- 36 -

Гесн цадхлнгиг хүвд тоолхла —
Үахаг хүвтэд тоолтн — оньдин цадхлнг.
Хувцн күцциг хүвд тоолхла —
Хүвтэд ноха тоолтн — оньдин девлтэ.

- 37 -

Медрлтэг — оln тоона,
Мунхг — бийән тоона.

- 38 -

Сөөһин харңһуд бичэ зов — өр цээх.
Седклин харңһуг бичэ ну — секгдх!

- 39 -

Цааснд бичгдснэс
Цадхлнг болшгоч.

- 40 -

Гени күн һазр деер
Һанцхн бийән үзнә.

- 41 -

Хашң мөриг шавдснд нүл уга,
Ховч күүг нудрснд нүл уга.

- 42 -

Хар һазрас тәрән урһна,
Хар сананас — хов урһна.

- 43 -

Келәри чирә долаж
Келәри зүрк ишкдгәс —
Моом метәс зул.

- 44 -

Эврәннь чигчәһәс
Экиннь толһа дольмин
Элгслснд бичә итк!

- 45 -

Ховдгин дурн хандмн биш,
Хооман му чилдм биш.

- 46 -

Гилвс гисн герлиг
Герлд бичэ тоол.
Ухан генткн хүврсиг
Уданд бичэ тоол.

- 47 -

Нүдн харцһу — нарт седклэрн үзнэ,
Седкл харцһуд — нарн харар үзгднэ.

- 48 -

Дээни һалв шуугсн кемд — зулдг,
Дииллһни байр шуугсн кемд — ирдг
Нээжэс хол йов.

- 49 -

Худл кергтэ цагларичн
Хар өңгэн геехш.

- 50 -

Бичкхи худл илдхнэв гиж
Бичэ эврэннь жирлэн тэк.
Болв эс үзсэр өөгүрнь
Бичэ дав: нульмад сек.

- 51 -

Үүрэн меклснэс гөңги
Үүл уга болх.
Болв, түүнэ ашнь —
Бийэн меклси болх.

- 52 -

Кү инэлһж нер зүүси
Кимд билгин темдг.
Күчтэг уурлулж нер зүүси
Күндтэ билгин темдг.

- 53 -

Бийиннь тускар сә икэр келсиг
Болһаж соңс — худл болвзго.

- 54 -

Урһин сээг намр үзүлдмн
Ухата үгиг цаг үзүлдмн.

- 55 -

Уурта цаглари теңс хая шуугна,
Уулын бичкхи хол оньдин шуугна.

- 56 -

Демокрит, Платона нерэр
Деегүрдж бичэ карагл.
Филоссофий — бийэн кеерүлх
Хувцн бишиг мед!

- 57 -

Кедү үнниг нуувчн,
Кемнь ирхлэ,— харна.
Болв, түүг барснь —
Босшгоһар бийэн дарна.

- 58 -

Үлүһәр чамаг магтсиг биш
Үн нуулго келсиг тоомсрл.

- 59 -

Ке үг — агчмд,
Керсү үг — мөңкд.

- 60 -

Үг чидлэн үннэс авна,
Омг залу олнас авна.

- 61 -

Үгиг нег келвчн,
Үнн болхла — тодлгдх.
Чикэд худл түлквчн —
Чикнэ өөгүр хурлзх.

- 62 -

Аркадий Райкин сцен деер
Агчмд чирэһэн сольна...
Эмти заагт иим эрдмтэнь
Артистир һанцхн болтха!

- 63 -

Нүдн үзсн хамгиг
Нуухар седсн — буру.
Чикн соңссн хамгиг
Чик гисн — буру.

- 64 -

Оли күүнэ селвгэс
Онцлж негинь сонс.

- 65 -

Ааһ цэ амнд күргит,
Эмтэхи үг седклд күргит.

- 66 -

Үннэн лавта иткесн болхла —
Харал чигн ав.
Үнндэн агчмд маһдлсн болхла —
Мөрэ бичэ ав.

- 67 -

«Төрски!» — гиж хург болһнд хээкрснэс
Теегт нег мод урһасн олзта.

- 68 -

Эмтид му эс келэв гиж
Ачлгдхар бичэ сед.

- 69 -

Эвго болхла
Эмчэс бичэ ну,
Эндү харһсна хөөн
Олнас бичэ ну.

- 70 -

Сагин кемжэ бэрснь
Сэн ухатад тоолгдг.
Зуг, давж саглснь
Зөргтэн тооһас хардг.

- 71 -

Ормдан зурмн ноорад зогсхларн
Орчлңг цугтнь үзсн болна.

- 72 -

Күмни нүддэс уйгдсн уут
Күццднь нарт багтаж гинэ.
Болв ховдгт тер күртхлэрн
Баһ болж зовадиж гинэ.

- 73 -

Күүнэ нүдэр бийдэн
Козлдур кеж зүүчкэд,
Үзсн хамган зарлж:
«Үни!» — гидгнь бээнэ.

- 74 -

Нег му күүнэс көлтө
Наадксинь мууд бичэ тоол.

- 75 -

Теңгс салькарн жилк сөрнө,
Түрүһәр жирһл залуг сөрнө.

- 76 -

Эндрин түрүһэс сүрдхлэ —
Манһдурин байр үзшгоч.

- 77 -

Кеер үзж чад,
Керсүг медж чад.

- 78 -

Иткмж угаһар
Иньг уга.

- 79 -

Заран хатханчг
Зараг хатхһш.

- 80 -

Орс келн
Орчлңг кетлнэ.

- 81 -

Сээхлэн зүркн эрк,
Седклин күсл берк.

- 82 -

Нарна толь һазр дулална,
Сээхн үр седкл дулална.

- 83 -

Күндиг өргэд сөр,
Күүг иткэд сөр.

- 84 -

Күсл уга жирл —
Күлг уга тергн.

- 85 -

Билгиг булга дүнцүлхлэ —
Булгин экн — медрл.

- 86 -

Шин дә эклх улсыг олад дүүжлхд —
Шөрвсэн бийэсн сөңглж деес кенэв.

- 87 -

Уулыг уңһаж болшго
Олыг диилж болшго.

ДУРН

Утхурдад ууж ханшго
Уняртсн аһарин авлд,
Уужм толһан ташуд
У-хээһэн һарһнав.

Умср шалу ноһаһарн
Ульцртсн хаврин теегм
Уюрсн мини седклд
Увьяргсн дууһан дуулна.

Уутьрмж уга чеежд
Улцхгдсн дурни үг,
Урһмл модн мет,
Уха герлтхж өснө.

Ульһн цаһан саната
Ухарлыг көркхн чирэтэ,
Уйн сээхн цогцта
Угтсн иһьгм сангдна.

Урсж жиссн цаг
Урдыг өдгөһүр эргүлж,
Угаг бээхд хуврүлж,
Учрх хөвд иткүлнө.

Бадм цецгэсин сээхнинь
Байчуд түрүлж таслна.
Баатрарн йилһрсн залуснь
Бэрлдэнд түрүн эгрнэ.

Кеерг, сээхнэрин йилһрхэр
Кезэчи зүткдго билэв.
Эмтнэс үлх уха
Эрлһж хооран көөлэв.

Зуг, чамла таньлдсн
Зуни ухаһим сольв.
Төвлж күцсн күслм
Төрүц талдан болв.

Багасн йилһрсн цецгэн
Байрин учр медв.
Зөргэрин туурсн магтмжини
Зөвиг зүркэрин күцв.

Эмтэ тоотыг ясрулсн
Эмдрлин зокал негн.
Дуудж цугиг сээхрүлсн
Дууна нерн — Дурн.

НҮДНЭ ХЭЛЭЦ

Гиисн хурин хөөн
Герлтсн нарн мет,
Гегэрүлж седкл таалад,
Гентки эврэн алдрад
Гилс гисн хэлэцитн
Гедргэн өгч чадшгов.
Хавлсн зүркинэ гүүнэс
Хэрү сөцглж болшго.
Үг уга хэлэцтн,
Үүмж нээлэд өңгэсн,
Үд асхн гилго
Үрж угтад күлэсн
Тагчгар олнас ийлһж
Таниһэн онцлж ончлсн,
Жигтэ сээхн дурнд
Живр эндр зүүв,
Жилк белг өгэд
Жилмүдин иргчүр туув.
Соңжант та? Та,
Сөөһин герлтэ тагчгт,
Сонр седклинь антеннэр,
Эн мини шимндэд,
Эңкрлэд, өкэрлж таалад,

Сольт, урвлт уга
Солцн айсмудта үгиг,
Соңсад хавлх зөвтэт!
Эсклэ... Эндрк хэлэцити
Эндүһэр медсн болхви?
Таарад нанла күүнджәһэд.
Талдан кү сансид
Тана хэлэц ассыг
Төөллго, бийүрн кесмби?
Маһд уга. Зәрмдән,
Мана седвэртэ ухан,
Седклинь күслд авгдж
Серлән геож, угаг
Бөөхд үзэд, геннәр
Байрин утанд диинрнә,
Цаг-зуурт бахтж
Цаараннь... эндүһән меднә.
Үнн, оln үүрмүдәсн
Үлх нерн уга,
Үгд орад магтгдм
Үүл эс күцәсн,
Дүр бөөдләрн бас
Дүүврин тоод оршго,
Би яһсн төлэдән,
Бийән эмтнәс давулж,
Орчлнг деер эндрт
Ор һанцхн сөөхлэ,
Гольшг, цаһан саната,

Но бэрцтэ тана
Седклиг бийүрн уцнахар
Сецкэж деер авсмби?
Геннэр сана зүүсндм
Гемим тэвти. Зугл,
Кемр эндрк хэлэцтн
Келхэр седситн герлэрн,
Йосндан, үнндэн үзүлж,
Ядсн мини санан
Дими биш бээсинь
Диглж ашлсн болхла,
Дуудвр эс болвчн,
Дурна докья болхла...
Тер цагла би,
Теңгр дорк улсас
Эмтин хүвтэнь болж
Эмдрлд ханлтан өргхв,
Мууһас — моңһл болж,
Мөнкрлт олхар зөрхв!

Хэлэцэри хөв белгэв чигн
Үгэри хээрэн батлхшч.
Таасж зүркэри элгэв чигн
Таньлас цааран һатлхшч.

Ман хойриг салһжах хаша
Эндр эрэ торжана.
Седклэн күцжэх байрин ашас
Эклэд сээхнэр нуржана.

Чини дүр үзүлсн
Чилгр тер хаврин
Сээхн өдр күртл,
Санхинь -- сананд бэргдхш,
Ямр күсл зүүж,
Яһж би бээсмби?

Тэмкин утанд диинрж
Тагчгар дегтр хэлэнэв.
Оньган өгхэр седж,
Ормасн бослго суунав.

Болв, цуглуулсн оньгдм
Боомтг уга болна.
Дегтрин халхас хальтрж
Делсэд хэвршэн ниснэ.

Цар тергн мет
Цаг арһулхнар жиснэ.
Эвдрж мини часм
Эндр зогссн болна.

Өмөрэн адһсн седкл
Өрчэс алдрж күгдлнэ.
Сонь өргмжтэ герл
Солцһар чееж дүүргнэ.

Өдр бөкэд төгсжэнэ...
Өтрлхнчн, иньг, күлэжэнэв!
Генткн телефоноас жиңих
Геглзсн дууһичн эржэнэв!

Иткж, итклго, оларн
Илвчиг хэлэхэр ирсн
Эмтн, ки тасрж,
Ээмсж сценур хэлэлэ.

Гилвксн үзүртэ бураг
Гипнозитер өөдэн өргж
Заксн чаңһ дууһар
Зарлж үгэн келлэ.

Ассн нүднәннь чидлд
Авгдсн улс өндэж,
Согту бээдлтәһәр цөврж
Сценүр дээвлж өөрдлэ.

Илвчин хурц хэлэц
Ивтлж намаг шатвчи —
Чидлнь түүнэ күрлго
Чинәһән гееж унтра.

Хойр күүнэ хэлэц
Хөвэр ниилүлгдсн кемлэ —
Хэврһин чидл диилхнь
Хувриг гипноз медүллэ.

Олн жилд хамдан,
Орчлңгин хаалһар йовх,
Ончта сээхн иньгм
Өөрм чи суулач.

ХАВР ГИДГНЬ ЭНВ?

Хавр гидгнь энв?
Хөв гидгнь энв?
Зеткр гиднь энв?
Заяч гидгнь энв?

Зеегтэ хойр нүдн
Зүүдндм оньдин орна,
Өдр, сө уга
Өөрм бийим дахна.

Шүлг сууһад бичхлэм
Шимндж үгим ясна,
Үаза көдлмш кехлэм
Үартм чидл немнэ.

Орчлң цецгэр кеерүлж
Өдр болһниг күлэлһнэ.
Жирһлиг байрт хүврүлж
Жилвэр өмэрэн кетлнэ.

Нарн суусн хөөн
Ниргсн нээрүр дуудна.
Гилвксн хойр нүдн
Гертж өмнм асна.

Назр дүүргсн эмтн
Гал элгн болна,
Хэрү нарн бууһад
Харнһу герлтхсн болна.

Хавр гидгнь энв?
Хөв гидгнь энв?
Зеткр гидгнь энв?
Заяч гидгнь энв?

Үзлцхлэрн чамд келх
Үг оньдин хээнэв,
Ухананнь булц болһниг
Уудлж би шүүнэв,

«Үнтэ» — гиж келхлэм,
Үгд, генткн, мөцгнэ
Үнр орлцж, келим
Үргэж хооран кенэ.

«Эцкр» — гиж келхлэм,
Эклц, чилгч уга
Элвг седклим, эне,
Эс багтасн болна.

«Дуртав» — гиж келхлэм,
Дууна айсд үг
Дүүрэн болж асхрад
Дүүргж чеежим байсана.

Кемр арһм тасрад,
Күч өглго, өрчәсм,
Зеткрәр, урлдани халунд,
Жолаһинь алдсн мөрншн,
Зальта үгмүд асхрж,
Жигтә байрар делсхлә,
Догдлсн зүркни булгас
Дурн чамур алдрхла —
Үргж седкләсм әәлго,
Уурлж, һазалж, көөлго,
Урдк кевәрн чи
Үүртән намаг тоолнчи?
Иләр дотр седклән
Иткж нуулго келнчи?
Бичкхн һарарн, урдкарн,
Байрлж һарим атхнч?
Бичә атх! Болж!
Дү күүкншңг чамаһан
Дурлж зүркм геев.
Үүрин күүкдтән мет
Үнн седклән келдгән
Уур. Түүнәсчн көлтә,
Чини седкл тевчж,

Чеежлэһэн эврэн гүвдлдж,
Баахн, таасгдсн көвүһичн
Бас би магтнав,
Дотран, нульмсан бэрж,
Дуран нууж, түңшнэв.
Эрсүв чамаг, ода,
Эндрэс авн чи
Мини тускар түүнлэһэн
Магтад, шоодад, күүнд.
Талдан көвүдин сээг,
Таасгдсн эс таасгдсинь,
(Экчн бишв) нанд,
Эрсүв, бичэ кел!
Хэлэсн мөн сиитм,
Хээрлич хөв, өгич!
Дү күүкнэ седклэр
Дурим бичэ засич!

Нег үүрин күүкнчн нанд
Нуувчичин, дуудж, шимндэд келв:
Хойр сээхн үүрм чамд
Хулхаһар өцкүлдүр бичг бичж,
«Болшго» — гисн хэрү чамас
Бичгүдтэн авад тедн гейүрж.

Үүрмүдиннь төлө би оньдин
Уснд, һалд санлго орхв.
Болв эн зэңгин хөөн
Байрлж мини зүркм өвклзв.
Эврәннь, чамд бичсн бичгэн
Эндр, келич, өгүлхв, яахв?

Хаврин йиртмж герлэрн
Хальмг теегиг дүүргв,
Сергмжтэ көгжмлэ селвж
Седклим услж диинрүлв.

Иткгдшго зургуд эндр
Илвэрн хавр белгвл.
Ивтркэ хэлэцтэ чамаг
Ишкдл болһндм үзүлв.

Жицнж, байрин дууһар,
Жиргсн шовудын ээд
Чини ду соңсж
Чицнж байсад зогсв.

Цаһан, каңкисн үнртэ,
Цацгудан шавшулсн модна
Хамтхасн заагаснь чини
Хэлэц, генткн, харв.

Хавр чи хойр
Хамдан зүркндм ниилвт.
Өргмжтэ, жигтэ өдриг
Өңгршго хөвд хүврүлвт.

Байр, чидл немсн
Бас нег сольт
Бийиннь седклдэн темдгвл.
Танла таньлдсна хөөн,
Таньдг мини улсм
Талданар нанд үзгднэ.

Орчлнд бээх хамгин
Овр, дүр, бээдл,
Нүднд гегэрүлж үзүлдг
Нарна герл деер,
Тана, зүркндм үүдэсн,
Таалмжин герл немгдв.

Герлэн гегэрүлж асхад,
Геглзгсн дууһан дуулад,
Дурн өөрдсн цагла,—
Дуунаһас үзж ээмшэд
Хуурмг худл хойр
Харцһу хээж зулна.

Үнн,
Дуриг угтж,
Үүмж, байсад тосна.
Үвлин күчтэ киитилэ
Хавр төгэлнҗд цецгэрэд,
Хээртэ сээхнэрн бамбрал,
Хээгдсн Хөв үзүлнэ.

Мана мoһлцг нaзрин
Магтгдсн олн булд,
Хотл балһсна шууганд,
Хол бүүрлсн селэнд,
Ар үзгин аһуд,
Адриатикин көвөд,
Жирһлин хаалһ намаг
Жисэни чидлэри күрглэ,
Хэлэц сээхэри авлсн
Хээртэ йиртмж үзүллэ.
Зугл, үнийн келхлэ,
Зүркндм, хама йовбчн,
Күсл болсн чини
Көркхн дүр угаһар,
Күчр сээхн йиртмж
Күцц биш билэ:
Чирэчн, седклчн, дуунчн,
Чини бээдлчн дутла!

Мини, өдр болһн,
Миң дэж давтад,
Таалж неритн келсм,
Танд, хая соңсгдну?
Телепатий угаһар,
Теркэ зүркнэ зокалар,
Хая, седклим үг,
Хавлгдж танд күрнү?
Тана ухантн, кемр,
Талдан күслтэ болхла —
Күслтн бүклдэн күцж,
Күмни хөв олж,
Ондин дөрвн цагт
Ончта мендитн медхлэм,—
Нань хөв төрүц
Нанд керго гивчн,
Дурарн байр кеж
Дүмбр жирһлдэн ханвчн...
Бийэсн башрдсн бээдлтәһәр
Би, ухананнь гүүнд,
Седклим байрлулсн тана
Сээхн үг соңсх
Санаһан цааран бултулж,

Саналдж тагчгар гейүрнэв...
Мини өдр болһн
Миңһ дэжж давад,
Таалж неритн келсм
Танд, хая, сонсгдну?

Космосин киитн аһуд
Көвөд нисж йовнавдн.
Харлсн таңх көндэд
Хурц одд асна.

Хоорндан таарж күүндсн
Хөвин туск күр,
Скафандр дотр намаг
Соньн дулаһар бүлэлнэ.

Ки тасрж, генткн,
«Кислород чилвэ»,— гиж,
Чини түцшж келсиг
Чиңни, уралан күгдлв.

Сүл үлдсн баллоһан
Сунһж чамд өгв.
«Ханжанав» — гиж шимндн,
Халяд, чи сергвч.

Аһар угаһар эврэн
Арһдж күчрддг болвчн,
Кинж, чамдан дөңнсндэн,
Кинһэн алди, байрлиав.

Хүвтәһәр бөкв. Үкж,
Хээрцгт кевтсн нанд,
Харм төрж әмтн
Хәврһдм күүндснь соцсгдна.

Уйдлһта көгжмин айсас
Уульсн дуунчи йилһрж,
Чикндм хадгдж, арһулһнар,
Чинә нанд орулна.

«Эн насндм һанцхн,
Эңкр миши иньгм,
Босхнчи!» — гиж эцссндчи,
Бийән әмдржәхнпг меднәв.

Болв, буднгрсн седклдм,
Байрла хамдан, ода,
Зовлңгичи үзсн учрас,
Зөвүр, харм төрнә.

«Дурн мини!» — гиж,
Дуудсн чини чишклһнд,
Гейүрсн мини дотрм
Герл бадрж асв.

Үкләс Дурн чидлтәнә
Үнниг би лавлж,
Өврмжтә байрар өрггдж
Өндәи, гентки... серв.

Авьяс болж дасгджах
Авцар, чини тускар,
Онъдин би ухалнав.
Оли зүсн, сонън
Орсн сана санхинь
Инэди күрнэ. Зэрмдэн
Иткгдхш. Болв эврэннь
Толһад минь ода
Тодлгдснас альдаран одхв?
Серүн бээжэһэд, чи,
Серж үзлч, угай?
Минь ода, би,
Мел бичкн насндкшц,
Генн уха ухалжасан
Генткн бэрж авв.
Өцклдүр асхн нээрэс
Өтрлж хэрж йовсн
Өкэр баахн күүкнэс,
Өздн, эср залу,
Өөлүлж часинь буласиг
Өрүнэ би соцслав.
Тегэд, ода, түүнэ,
Тер күүкнэ ормд,

Часан эсрд булагджах
Чамаг үзж, хэврһэс
Нарч ирэд утхинь
Наринь мошкад уңһав.
Ээмшж сүрдсн чамаг
Эрэ гиж төвкнүлж
Байрлж герүрчн күргв...
Бас кесг талдан
Болшго юм ухалнав.
Түүмрэс чамаг нарһж
Түрүһэс тоньһсн болнав...
Өвчтэ кевтсн цаглачн,
Өдр, сө уга,
Өөрчн би сууж
Өвдкүричн бийдэн авнав...
Эргү санан... Болв,
Эн генн, эргү,
Олн седвэр угаһар,
Орчлнд, келлчн нанд,
Дун, шүлглэнд магтгдсн,
Дурн бээдг болхви?

Чирэ зүсэри төрүүц
Чамаг эс дурасн,
Бэрц-авцнь болвчн
Бас ондан бийнь,
Цагин үлмэд бээх
Цуг күүкд улс,

Күн болһнь теднэс,
Кенд болв чигн,
Орчлнд, наншн онцд,
Ор һанцхар үзгдгиг,
Эрүн ухаһар санхинь ---
Эдл чамла болна.

Эндүним медлго, байрлулж,
Энкр үүрмүдм магтхла,
Чинхлэсн нульмсан арчлго
Чи, дотран зовж,
«Буру! Буру!» — гиж,
Байрим дардг билэч.

Үгинм үнниг медлго
Үүрмүдм намаг һундаж:
«Буру!» — гиж шоодхла —
Байр белглж, чи,
«Чик!» — гиж келэд
Чидл орулдг билэч.

Кемр чи, зэрмдэн,
Келснлэм зөв болго,
Халуучрхж, шишлн бийиннь
Хэлэц зарлж зүткхлэ —
Зөрц, зүткэ унтрахар,
Зөв болсн цаглам,
Ухаһим дарунь тээлж,
Уульн алдад, өөлж,
«Кел, кел!» — гиж,
Келнэсм үг татнач,
«Йозуртнь күрхмн!» — гиж
Йосндан ода уурлнач.
Асси нүднэнчн хэлэц,
Альмн хачринчн улалһ,
Цегэхн хаврин аһаршц
Цевр седклинчн сээх,
Харж, эврэннь үннэн
Харсж би цаараннь,
Тоолсн, сансн тоотан
Тодрхаһар һарһж келнэв.
Нег-негнәннь хэлэц
Негдүлж эс чадхларн,
«Хэм болиһ!» — гиж,

Хэлэцэн жөөлрүлж инэнэч...
Зуг, эн хамг,
Зүрк хойр энгрүлхш,
Сөрж келсн үг
Седкл төрүц хольжулхш.
Нег-негндэн бидн
Немр болсан меднэвдн.
Хойр уха ниилүлж
Холвж өксэн саннавдн...
Мел цуг хэлэцн
Минилэ ирлицдг болхла —
Өдгэ нанас, чамас,
Өрэл бээх билә!

Иньг мини, ода,
Иткж келсим соңсад,
Инэж бичэ һундаһич.
Ирх хөвдән ицж
Ижлдсн седкләрн чамла,
Өөрән бәэх метәр,
Өдр болһн күүндж,
Өргмжтә байр олнав.
Санандан чамд ямр
Сә үүдәхән хәэж,
Тоолвр оньдин кеж,
Толһаннь экнд даалһнав.
Кемр чини жирһлд
Кергтәһинь медсн болхла,
Һазр дорас болвчн
Һарһж олх биләв,
Ханлтичн үзүлсн жөөлн
Хәләцичн ховдглж адһад
Хавлж зүркидән үрглжд
Хадһлж байрлх биләв.
Зуг, өдгә цагт,
Залу, күүкд улс,
Цааснд биш, йосндан
Цацурж әдлцсн кемд,

Юуһан би кехв,
Яһж чамаг байрлулхв?
Кемр магазинэс одад
Ке торһн хуви
Белг авч ирхлэм —
Бийим — «мещанин» гиж .
Мусг инэж, дотран
Му санн, седклдчн
Би эзлжэсн умш,
Бичкхн ормиг, чи
Биллж хусх билэч.
Болв төвкнүлгч санан,
Бодхла, чеежд орна.
Эндр цуг бидн
Эжго арлд бээхшивдн.
Кен медхв, тиигжәһэд,
Керг-үүлчн минилә,
Ики хол хаалһар
Ирж ирлцдг биз?
Бичкәхәр болвчн чамд,
Байр үзүлсн хамгд,
Мини чигн кәлсн,
Мисхлд, орлцсн биз?
Кен медхв. Зуг,
Кесг хаалһар бидн
Залһлдснь мел лавта
Заг уга үнн.

Оһтһу цэкж, харлад
Ора деерм ниргв.
Шилвриннь һал суриг
Шилвкүлж тачкнулси болв.

Теңгр дарунь ценкрэри
Тогтиж номһрад дүңгэв...
Дууч нүдичи теңгрлэ
Дүңцүлснь чик гивв.

Күн болһн седклинь гүүнд,
Күүрг, бат, һавшун, эмтәхн,
Аштнь, цагнь ирсн кемлә,
Алдрж, һазаран һарад мандлх,
Далдлсн дуран харж хадһлна.
Дараһарн сольгдсн жилмүдт, тернь.
Эрки биш лавта ирх
Эврәннь эзэн ицж күләнэ.
Худл, хар чидл, хуурмгиг
Холас медж хооран көөнэ.
Сээх, үнниг, зөрг, итклиг
Санана цевриг, дурн дуудна.
Күн болһн седклинь гүүнд,
Күмни нер өөдән өргсн
Дуриг кинж хадһлсн төлэдән,
Делкән эмдрлтин кеермж болна.

Ухалхнь — цуг мини
Урдк жирһл бүклдән
Өмнәсм намаг угтж
Өңгтә герлән асхсн,
Өврмжтә соньн сээхн
Өдр күлэлһн болна.

Ирх байриг лавта
Иткж күлэлһн — бийнь
Байр болдг болвчн,
Болв, күләсн күцхлә —
Хүрмин шуугаһар ниргж
Хөв залрад ирнә.

Ода мини келхим
Олн заагас зэрмнь —
Эсв — олн хаалһта —
Эндү чигн гих.
Зуг нанд болхла —
Зарлх лавта үнн.
Теңгс, дала давж,
Теңгрин аһуһар нисж,
Хаалһдан күчр түрү
Харш диилэд һатлж,
Тоолвр уга шовуд
Төрскн нүүрүрн зүткнә,
Аштнь эврәннь күслән
Алдг угаһар олна.
Эн йовдлын нуувчиг
Элвг ухата номтнр
«Инстинкт» гиж нерәдж,
Илдкж әмтнд цәәлһнә.
Жирһлин аһуһар бидн,
Жилмүдин туршт бас
Негхн эврәннь хөв
Нүр — Дурнурн зүткнәвдн,
Түрү харш диилж

Түүгэн олж ханнавдн,
Эс олхла — жирһл
Эвдрлтин хаалһд орна.
Орчлнд бээх кесг
Олн сай эмтнэс
Чи бидн хойр
Чирэцж яһж үзлцсмби?
Эс үзлцсн болхла
Эндрт ман хойр
Нүүртэн эс күрсн
Нүүлтэ шовуд мет,
Жирһлиннь аһуд лавта
Жилих бээснь — үнн.
Ман хойриг ниилүлсн
Маш ик чидлин
Нуувчиг секэд, яһж
Номтир нерэднэ гилчи?
«Инстинкт» гиж болшго,
«Иткл» гихмн болвзго?

ҮҮЛН

Жигтэ сээхн чирэһэрчн,
Жирлһни хол дольгаһар,
Жирс гиж торлзсн
Жирһлин гөңгн үүлн,

Бас гөңгн сүүдрэри
Байрин герл халхлж,
Мини зүрким шудрж,
Мисхлд хорсхад нислэ.

Альк цага йовдл
Альд түүг төрүлсмб?
Альк үзгин салькн
Альвлж өөгүрм туусмб?

Кезэ чамла таньлдсн
Кенэ бээдл бийдэн
Көвкр үүлн зөөсмб?
Кен медхв. Зуг,

Күмни жирһлин нуувч
Күцх деегүр сана

Көөж,
дотран ода
Көркхн бээдличн босхнав.

Өцклдүрк үүлн эндр
Өмнм байр өскж,
Ода өөрм уга
Өңгтэ чирэһичн үзүлтхэ.

Чилгр теңгр мет
Чирэчн уханасм нархш.
Серглч өрүн мет
Седклчн сангддган уурхш.

Эрүн баһ насн
Эмд мендшч үзгднэ.
Хөрн тавн насн
Хоорандк өмнм босна.
Бэрлдэнэ халта халунд
Бөөдличн түрүн үзлэв.
Алг хойр нүдндчн
Авлгдж байр тослав.

Хату жөөлн хойр
Хамдан чееждчн багтла.
Өшэн дурн хойр
Өрчичн дүүргж зовала.
Хортна догшн дэврлһнд
Хату зүрктәһән үзүллэч,
Жирһл авргч седкләри
Жигтә жөөлнән медүллэч.

Зүрк шарклулсн фашистнрәс
Зүткж, өшәһән көөләч.

«Дээнэ хөөн»,— гиж
Даргдшго дуран саатуллач.

«Хөөннь» гисн үгчн
Хортна сумнд бөкв.
Зуг
мөңк дурчн
Зүркнд герлтж үлдв.

Чилгр теңгр мет
Чирэчн уханасм һархш.
Серглц өрүн мет
Седклчн сангддган уурхш.

Үгэн өгснэнчи хөөн
Үүдсн хөвдөн байрлж,
Үрглжин цагд гиж
Үнэртэн би санлав.
Үлгүр болм дуран
Үкл угад тоолж
Үүмсн баһин седклэн
Үдшэхэр сансн угав.
Үрүдлһни кем, болв,
Үүлэр байрим бүркв.
Үүрх зовлнгинм хур
Үсэрж эклэд орв.
Үүлнд цэклж салькн
Үлэж һалв көдлв.
Ү-дэ угаһар
Үлдэри жирһл чавчв.
Үни дурн, тиигвчи,
Үвэн седклдм багтав.
Үдин нарни герлэр
Үрж зүрким бүлэлв.

Генэрсн дууһан дуулад
Геглээд лимб* үрүдхлэ,—
Гелег иньгинм бээдл
Гейүрж холд үзгднэ.
Гилгр хар үснь
Гижг деернь эрвлэнэ.
Гилвксн хойр нүднь
Гилс гиж инэнэ.
Гииги сальк унад
Гиичд оддг болхинь —
Геринчнь үүд одад
Генткн секх билэв.

Герч угаһар хоюрн
Геедрсн дуран олж
Генмсг насна эндүг
Гетлгж жирһх билэвдн.

* Лимб гисн — бичкн бүшкүр, флейтшн.

Үамһр, һольшг, төсвө
Үанцхн чамаһан саннав.
Үаңхад йовсн мөричн
Үазрт үзхәр седнэв.

Үажаг уга дуриг
Үатлж болшго бээжл.
Үаслңла харһсн мет
Үашурдж зүркм һамһрхна.

Үаньдг баһ насн
Үатцас бийүрн дуудна.
Үалв чеежд өскж
Үаларн седкл шатана.

Үартан бәрсн хөвм
Үанзин утаншң тольрв.
Үазалсн иньгин седкллә
Үацж болшгог медв.

Альмн хачрта чамаһан
Агһһ һазртнь санхинь
Азрмг седклд унж
Ажаг ордго билэл.

Альжарж муурхан медлго
Альвн-дольвн чамаһан
Альхн деерән бәрж
Арчалх андһар өглөв.

Атархгча хэврһин улс
Алтн мана дуриг
Амрхг келни атлһар
Асһг чолуншң тарав.

Арам баһ насн
Ард үлдсн болвчн,
Алдрсн дурн чееждм
Аярж төрүц тогтнхш.

Тагчг, уха тунһад,
Тооца бийтәһән кенәв.
Чини нер мартхар
Чееждән үгән өгнәв.

Том-томинь олад
Тоолад зөвдән багтнав.
Чини — буру, мини —
Чик, гиж шииднәв.

Болв нүдндм, өмнм,
Бәэдлчн босж үзгднә.
Эврән неричн һарм
Эрэлж цааснд бичнә.

«Өнчрэд одв»,— гиж
Өрчд зүркм шугшна,
«Нарн, маңһдур өрүн,
Нанд һаршго»,— гинә.

Тоолврин идмә, зүркм
Талхчад хооран көөнә.
Уурин һалзу агтыг
Уудинь татад сөөнә.

Ирлхг, меекэ седклтэ,
Итклтэ иньг, соңсич:
Энду һарһси болхлам
Эвцэд гемим тэвич!

Ууртан бүтэд өцклдүр
Үлү үг келүв.
Һанцхн иньг чамаһан
Һашутаһар айстан һундав.
Эндүһән дарунь медж
Эврэн бийән гемшэв,
Саналдсн бээдличн үзж
Седклэрн харм төрв.
Бүл төрхин өмн
Байсж келсн үгмүдм,
Цевр баһин жилмүдм
Цуһлрж чикндм доннв,
Өөлсн чини хэлэц
Өрчим зоваж гилвкв...
Итксн иньг чамасн
Ичрэн альд бултулхв,
Дэкнэс ода яһж
Дуран чамд үзүлхв?

Гентки алдрси үгиг
Гедргэн дуудж болшго.
Хамхрад хольжсн дуриг
Хэрү наалдулж болшго.

Кезэнэ хальмг теегт
Келмрч улс сексн,
Назр деер бээдг
Нурвн хурцыг меднэв.

Көөгтрсн хар үүлнэс
Көллэд орсн хур
Номһрж гииснэ хөөнк
Нарн хурц гидг.

Хот-хол угаһар,
Харһиж, эжго теегт,
Шаган барсн залун
Шүдн хурц гидг.

Үрдэн өнчөр үлдэж
Үкжэх идр настын,
Харм төрж тачасн,
Хэлэц хурц гидг...

Худл, үнниг йилһсн
Хурдн ухата келмрчс,
Делкэд ол үзгдг
Дөрвдгч хурцыг мартж:

Күцхд өөрдж йовад
Күүрэд уга болж
Гедрси цевр дурна
Генэр хурцыг алдж.

ЗУРГ

Цааснд, зург цокач,
Цагин негхн агчм
Цэкллнэр хавлж зогсаһад,
Ухарлыг чини бээдлэрчн
Угаһас мөр кеһэд,
Удлго нанд белгль.

Кинтн цааснд чини
Книллннэ бүлэн дутна,
Седкл таалсн цевр
Серглц дуунчн дутна,
Жигтәһәр нарт кеерүлсн
Жирһлчн дуту болна.

Болв, дутсн хамгиг
Босхж бүклднь күцэх
Талдан сидлһтә урн
Таасж кәдлмшән эклнэ —
Урмдж мини дурн
Угаг бээхд хүврүлнә...

Итксн хойр нүдичн,
Инәмссн өкәр урличн,

Ирсн бийичн хээхнэв,
Бадм цецгэсэр кеерүлгдсн
Байрта тееглэһэн мет
Бахтж чамлаһан күүнднэв.

Өргмжтэ хавр мет
Өргн чини седклчн
Оддар кеерүлгдсн теңгршн
Ончта герлэр асна...
Дурнд дөннж, иньгнь —
Дун зургичн зурлцна...

Гилгр цааснд цээж
Герлтсн чини чирэ
Тагчгар удан шилтж
Таалсн нүдэр хэлэнэв...
Зуг, зургас биш,
Зүркнэсн бээдличн үүдэнэв.

Шара харна домбринь
Шамдж дуршад цокж
Шавдад сөнглсн айсчн
Шаргад асхрдг билэл.

Шамдна баахн көвүд
Шатад ормасн өсрж,
Шигжннүлэд өскөһөн цокж,
Ширвлээд эргэд дуһрж,

Шаһаж хэлэсн күүкдэс
Шалһж таасгдсинь салһдмн.
Шавр полыг девсж
Шалдаринь балв цокж,

Шинжлсн күүкнәннь далла
Шигдж далан наалдулж,
Шин боокс һоснаннь
Шилвинь шухтнулж мольждмн...

Шахлдсн залус заагас
Шавшсн күкличн һөөхлэв.
Шар улан чирэһичн
Ширтж харвад тодллав...

Шуугата олн жилмүд
Шуукрж ард үлдв.
Шүтж дуудсн иргч
Шулудж бээхд хүврв...

Шидр чамаһан үзж
Шидмсн хурнясд темдглв...
Шин эн бичгдсн
Шүлгиннь үгмүд олв.

ХАНЛТЫН МОНОЛОГ

Тана чирэ үзх
Таалмжта седкл зүүж,
Кесг дэжж, ухалад,
Керг-үүл учралав,
Үүрмүдтөһөн хамдан, танла
Үэлцсн цагтан би
Үгитн сонсж, далдлсн
Үнниг дотрнь хээж,
Үүмж, тээлхэр зүтклэв.
Онъган өгөд йилһвчн
Олж чадлго, зуг,
Ол дэжж гейүрлэв.
Бүлэки дууһар эврэн
Бүтүһэр, дотр ухаһан
Бүрткж илдксн боллав,
Аңхрсн болх гиж,
Аадрулж чеежэн, санлав.
Хойр-һурвн хонгин
Хоорнд эс үзхлэрн,
Телефоһар болвчн, ядхдан,
Таниг эс сонсхларн,—
Ичрэн гееж, шуудтан,
Ирж өмнтн зогсж,

Ивтркэ хэлэцэр хэлэж,
Илэрнь: «Санв» — гихэр
Би кесг шиидлэв.
Болв, шиидврэн күцэлго,
Геринти өөр ирэд
Герлтэ терзити гердж,
Шилин цаадк сүүдрити
Шилтж хэлэхэд зогслав.
(Насн баһ цагтан
Наншң иигж кен,
Дуртаннь нер шимндэд,
Дуудж эс зогссн?)
Сегрхэ сернжл һатцас
Сенр дегтр умшж
Өкэсн толһанити харж
Өкэрлж седклэрн тааллав...
Сээхлэ мини, тиикд,
Сарин цээсн герлд,
Садын сүүдрт хорһдад,
Санж тоолсн хамгини
Умшинь, ядхдан умшинь,
Ухаһарн хавлсн болхити!
«Һархити! Һархити!» — гиж,
Һал һалвар цонсн
Һаңһла, теңгрэс ус
Эрж сурсн теегшң,
Эңгсж мини дуудсиг
Седклиннь нег булң

Секэд соңгссн болхити!
Болв, эн бичгим
Болнаж та умшит,
Буйн болтха, намаг
Бийити гемшэжэнэ гиж
Буруһар медж, эрсүв,
Бичэ та саньт!
Ядсн эңкр иньгэн
Ямр үүл һарһсидти,
Яһсидти таниг гемшэж
Ялла седклити харһулхв?
Нарн өндр теңгрт
Нанас хол гиж,
Түүг гемшэх санан
Түрсн күүнд орхий?
Таниг гемшэх биш,
Талдан сана келхэр
Эн цаасна халхд
Эврәннь седклэн даалһжанав...
Һазр деер күн
Һанцхи бийән үзж
Хүвтэ болна гидгнь
Ховр, болшгонь үни!
Эврәннь күсл санж
Эңкриннь күсл мартси —
Эргү эс болхла —
Эрк шилтлһн болх!
Танд өөлх учр

Тас нанд уга,
Зуг, ханлтан келх
Зөв нанд бээнэ,
Илэр келсн үгим
Итктн, зөв бээнэ!
Таралц седклд белглсн
Тана дүр угаһар,
Тацсг йиртмж нанд
Талданар үзгдх билэ.
Ода болхла би,
Өрүн болһн серж,
Таниг бээнэ гиж
Таалж жирһллэ мөндлнөв!
Санан, үүл, көдлмшиннь
Сээхн гисн хамгинь,
Һанцхн таниһэн санж
Һартан авад күцэнэв.
Хэврһдэн оньдин тана
Хэлэцин герл үзнэв,
Чикидэн оньдин тана
Чилгр ду соцснав
Нари дорк орчлид
Нанд өггдсн хөв
Бээдг болхла — түүгэн
Байрлж тандан нерэдж,
Өггдх хөвэн — өггдсэр
Өдр болһн үзнэв!
Ханлтын бичгим бэрэд

Хэрнь, бичэ өөлит!
Уг сүүлднь сургчм:
Урдкарн тана тускар
Зөрж, тачаж, санх
Зөв нанд өгит!
Күцсн, ухалсн тоотан
Күцднь жирһлдэн олад,
Олна нинһүрт күртэд,
Онъдин хөвтэ болыт!

Ж И Р Ъ Л
Б О Л Н У Х А Л Л Ъ Н

□

□

□

Жисси цагин хаалһар
Жирһлин күслэн күцж
Хамдан йовси оln
Хойр эңгрж салхла —
Цеци үннтэ олиг
Цагар көтлдг болвчн,

Үүмэтэ оln эндүрхлэ —
Үннтэ баһинь, зөрж,
Лавта диилхинь иткж,
Ленин көтлдг билэ...
Үрглжд,
 яһдг болвчн,
Үннд
 Ленин
 цегглэ.

□

□

□

□

Үзгдэд уга жирлл босхжах, буслсн,
Үүмэтэ кемин унд күңклэрн услсн,
Цэклсн нейтрониг цокж авсн зургшн,
Цагин умш жисэнэс мергэр хавлж,
Цецн ухананнь шинжэр йүүһэд йилһж,
Цааснд буулһсн Ленинэ төв темдгүд!

Цааснд батрсн мөр!— күн авргдв!
Цаараннь негн!— тууж уралан алхв!
Жирисн мөрмүдиг татсн Ленинэ һар
Жилмүдт бээхд үлдх уха белглнэ.
Негнь теднэс — сулдхврта орн болх,
Наадкнь — сарур шуугсн ракетэр нисх!

□

□

□

□

Орн-путг дээнэ келд
Өлн төрски дээвлси цагла,
Өмнк иргчиг күцкл кетлврч,
Элвг ухани санаһарн биш,
Эгл олни нүднэ герлэр —
Электричеств Эрэсэд падрхиг зарлла!

Түрүтэ Тамбов, Урал, Азийин
Түвин дөрви үзгэс эмтн
Түүнүр зөв-үнэн зөөлэ,—
Көгшн, баһ гилго дегц
Күүндж, Ленин шиидвр — йосан
Күмни таалар шүүж зарлла!

□

□

□

□

Күцкүл Ленинэ ухан
Күмни туужин иргчиг
Күцднь тоолад герлтхж,
Өдгэ цагин жирһл
Өмнэснь маанрт цээлһж,
Өндр, ууһан медулнэ.

Болв Ленинэ сурһмж
Барт буулһсн үзгүдин
Дигтэ даран биш.
Диилврэн күцхин төлэд
Келсн тоотинь — бээхд
Көдлмшэри хуврүлх кергтэ.

□

□

□

□

Хээртэ орн-нутгтан бээхиннь
Хөв эс медсн күүншн,
Жигтэ юмн, кемр мана
Жирһл туужин жилмүдт чик,
Байрин хаалһар йовсн кемлэ —
Би Ленинәннь нер дуудхшив.

Зуг тууж хажис гинэд
Зовлң түрү харһсн кемлэ,
Төрскнэсн зеткрэр генткн салж
Түүгән дуудсн күн мет:
«Лавта үннэ хаалһар көтлдг
Ленин дутжана!» — гиж уйрнав.

□

Сээхн миннi үр-иньг
Семен Данилов — якут шүлгчин —
Белглж өгсн шүлгүдин хурацһу
Болһаж эндр умшж сууһад,
Байрлж «күн» гисн якутар
Бадрсн «нарн» бээсинь медв.

Би филолог эс болвчн
Билгэн хойр үгэр шүтэв.
Тоомсрта хальмг «күн» үгин
Төрлһнэ экинь, уңгинь хээв.
«Күн» — гисн — «Нарн» бээж!
Күндлтн түүг, «Күн»—«Нарн»!

Туужин тодлврин экнэс авн
Төрскнэн эмтн эклэһэн дүнцүллэ
Жирһл үүдэсн сээхн эк
Жилмүдин туршт зүркнд эңкр.
Болв. күүнд, санхинь, Төрскн
Бас һарлцсн дурта күүкнь.

Күмни жирһл цагар цааранднь
Кесг кемин аһуһар көтлх
Эңкр үрдүдэсн бээсэн хармнлго
Элвг седклэсн эмтн өгнө.
Туурсн, байр, төгэлц байн,
Төрскн мини — экм, күүкм!

□

□

□

Делврсн делнд туһл дурта —
Дурн мини тиим биш.
Дулахн ичэндэн аң дурта —
Дурн мини тиим биш.
Талдан дурар, оһн өңгтә
Таалта Төрскн, чамдан дуртав.

Көгжм, жилмүд, герл, жирһл,
Күцкнж мини дурнд шуугна,
Иргч улсин, урд улсин
Ик дурн дурндм багтна...
Үклин бийнь чигн, үрглжд,
Үнн седклим диилж чадшго!

□

Цаг жисэнэсн хажиж
Цэклж онтрһу харһурву,
Орчлң, гент, дорацж
Орад үүлн бүтвү,—
Сээхн нег үннэр
Санаһан би саатулнав.

Жирһлин товч медж,
Жисэни нуувч күцсн
Күмни хурц ухаи:
«Куки, бичэ уйд,
Хаалһ цагин үрглжд
Хэрү цухрхш!» — гинэ.

□

□

□

Мана күсл күцхиг
Маһд угаһар иткнөв.
Хөрн жил һатц
Хэлэж тодрха үзнөв.
Эндр бийдм бээхэсн
Элгсж иргчлэ хувацнав.

Мана өвкнр эндриг
Маһд угаһар иткж,
Бас иргч гинһэд
Бээсн жирһлэрн хувацла.
Тегэд чигн биди
Туужин залачнр болвди.

□

□

□

□

Өгэни авъяста мана күңкл цаг!
Өврмжин икинъ миннн жирһлд өгвч!
Мөцк һолмудин урсхл дурарн эргүлж
Мандлсн теңгрин оддудт нисэд күрвч,
Атомни нуувч секж алдран үзүлвч,
Авлта жилв, болв, аврлт уга!

Цуг эмтн хүвтэ болхин төлэд,
Цаг, дэкэд нег хээр сурсв:
Нег-негэн тевчж эмтн, ордуд,
Нарн-мишэлһ белглдг авц олтха.
Хаалһас хажилго мөрглдж кү туслг
Хоёр поездшц тедн бичэ болтха!

□

□

□

□

Цэцн эмчнр үклэс гетлхэр
Цус гөмтэд орулхиннь өми,
Харш бээх угаһиннь йилхэр
Хойр цусна ирлцлһ шинжлнэ.
Эс ирлцсн цусн гөмтэд
Эрки биш үкл гинэ.

Тиним харшта эс ирлцлһн
Төгэлң жирһлд оли бээнэ:
Харла ханьцсн цаһанд — үкл.
Харцһула ханьцсн нарид — үкл.
Худлла ханьцсн үшид — үкл,
Хуурмгла ханьцсн уханд — үкл.

□

□

□

□

Хөөтин хол иргчин күн,
Хооран тууж хэлэж, чи,
Мана цаг шинжлж, генткн,
Маасхлзж инэхэр бичэ сед:
Күцсн күсличн күмни күңкл
Күнд ишкмэр күцсн г мед!

Һазр деер чи бийчн
Һанцхарн үлдсн күн бишч,
Чини хөөн бас ачнрчн
Чидл-арһарн күслэн олх,
Эндр чамд түрү тоотнь
Эгл гөцгнь теднд болх!

□

□

□

□

Цаг давх — цуг бидн
Цасн мет цагт хээлхвдн.
Намрар идэһэн үлдэж эгрсн
Нонан мет бидн болхвдн.
Талдан үйир цугимдн сольж
Таалта оддин хаалһар йовх.

Болв тедн ормимдн эзлхлэрн
Бийсимдн хооран хайхн уга:
Седкл, күсл, сээхн хамгимдн
Суцн, зүркн, ухандан шингэх.
Мана үкл болж биш —
Мөцкд жирһлимдн сунһхар ирх!

□

□

□

□

Көвәһән цеңкр дольгаһарн цокж
Көөстрсн теңгсин кееһинь үзлч?
Дүүрңг усарн дуулж наласн
Дүңгәсн теңгсин дүүвр чидл —
Зогслго урсхларн зооһин ус
Зөөсн һолмудин золһсна нилч.

Цагиннь нернә цол дуудулсн
Цөкрлт уга цецниг үзлч?
Күмни сә көдлж хээсн
Күцкл ухананнь күндтә чидл —
Агчмин зуур амрлго көдлдг
Алтн делкән ухани нилч.

□

□

□

□

Күн эврэннь насдан
Күцэсн сэн үүл,
Жирһлин жисэни дольганд
Жилмүдин ацанд даргдхш,
Талрсн будн мет
Тарад уга болхш.

Тер сэн үүл
Тееж, бийэсн, талдан
Сээг үүдэж,
Сээнд багтж орна,
Төрүц уга биш,—улм
Талдан сээнд тохрна.

□

□

□

□

Наза шуурһн шуукрна...
Ғалзу эн кемлә
Кеер хө хәрүлсн
Кесг үүрмүдм сангдна...
Таниг сурсв, әмтн,
Тедниг цуһар сантн.

Олна цаһан седкл
Олж сансиг күцдж,
Маңһс чидл түүнд
Медмжән угаһар орулдж,
Диилврүр күрхд сөм
Дутуг бүтәж аврдж.

□

Теегин аһуд, толһан ташуд,
Туульч өвгнлэ күүндж суулав.
«Көгшэ, кедүтэвт?» — гиж сурхлам —
«Кукн, чамла цацув» — гилэ.
Маһдлсн бээдлтэһэр чирэһинь хэлэхлэм
Маасхлэж ним цээлһвр өглэ:

«Күмни насиг төрсэрнь биш,
Кукн, үксн жилэрнь тоолдмн.
Эмдин насн — туужла цацу,
Эгрснэ насн — эмдэс дуту».
Тер хэрүг нанд өвгн биш
Теегм келж өгсн болла.

□

□

□

Үгин үлмэд багтлан
Үни медгдлго бээнэ.
Түүнэ герлинь жирлэс
Тааһад күңклмүд хээнэ.
Зэрмдэн эмэн өгэд
Зальта үнниг олна.

Пегнәннь олси үни
Наадксиннь зөөр болна,
Нарарн иргч герлтхж
Дэкэд шин үннэ
Дара ардаси дахулж
Делкән түшг болна.

□

□

□

□

Оли туульд ордг
Орчлцгин цаһан өвгн
Цаглань нанла харһж,
Цуг күмни хөвиг
Цееждм орулси болхла —
Цуһарала хувацх билэв.

Зуг, цуг күмни
Зовлцгиг хураж баглад
Зүркндм орулси болхла —
Түүг зүрктә хамднь
Түүмрдж шатаһад, үмсинь
Тараһад нисгх билэв.

□

□

□

□

Кезэнэ теэгт учрсн
Кесг хуучн тууж
Көгшн өвгн келнэ.
Хальмгин һазрур холас
Хар санатаһар ирснь
Хорагдж цугтан үкнэ.

«Мелий?» гиж сурхлам,
«Мөн»,— болж өвгн —
Му ухата хамгинь
Цаг бэрдмн биш —
Цаһан санатань мөңкд
Цолан дуудулдмн! — гив.

□

□

□

□

Арһнь чилжэхиг, жирһл бөкжэхиг,
Аав медж герэсэн келв:
«Нег-негнәннь хөв харж
Үниһәр бээж байр үзит.
Заясн төрски нутган батлж
Залу нерэн өөдөн бәрит!»

«Һарти, һарти!» — гиж, тингжәһәд,
Һарарн заңһж өвгн закв.
Цуһар цемәси чирәһинь хэләж
Цүврлдәд палатас цемшж һарв...
Зовлицд авгдсан, мууһан үзүллго,
Залу кевәр көгшә бөкв.

□

□

□

□

Үкль өөрдсиг медси,
Үзмжтәһәр жирһлдән кәдлси,
Көгши эмгн больницд
Күүкд, таньлтаһан мендлв.
Һашутаһар мусг гиж
Һарурн гейүрж, хәләһәд:

«Көлсәри хөв белглси,
Көөрк, хойр һарм,
Амрх цагги ирв!» — гиж
Арһул тер келв.
Көдлмшт батрси һарнь
Көнжл деер цаһав.

□

□

□

□

Төрскнөр тарси үүрмүдиннь
Туурмжин зэңг соңсхлам,
Байр чееждм цальгрж
Бахтси айсар күңкннә,
Седклинм ятхин чивһсдт
Сенр негнь немгднә.

Зуг кемр му
Зэңг соңссн цагтм,
Жиңгс гиж ятхинм
Жирисн чивһсдәс негнь
Тасрж өрчд түңшәд
Тагчгар зүркндм уульна.

□

□

□

□

Эгрсн үүрмүдинм то
Ээмшгтэ кевэр өснө.
Эңкр тедилэ хамдан
Эврэнчи эмдрлин хувнь,
Күн болһнанны үкллэ,
Күшд хүврсн болна.

Назр деер, тингвчи,
Һанцхарн чи үлдхшч.
Угаһас, гентки, үүдж
Урдксин орм ээлсн
Улс, жирһличн залһж,
Уралан цагар зална.

□

□

□

□

Күн болһи шишлң эврәннь
Күсл байр хамган күцж,
Жилмүдин жисэнд, олна үлмэд,
Жирһлән жирһж, насан утдулна.

Цагин ууд, орчлңгин уужмд,
Цуһар онц орман эзлж,
Дуту һарһлго өдгән бәэдл
Дүүргж әмдрлин өргмж үүдәнә.

Санхинь, пегл күн дутхла —
Сәәхн күмни нинд, генткн,
Оцһаж хоострсн орм

зүркнд

Орчлңгин книт орулх болна.

□

□

□

□

Уульдган мартси зэрминь
Онъдин инэсэр үзнэв.
Инэдгэн мартси зэрминь
Онъдин уульсар үзнэв.
Төрүц уульдго, инэдгонь —
Тоота, тиигвчи харһна.

Болв күмни седклин
Буульмжта деед сээхнь —
Деер келгдсн һурвн
Делкэд үзгддг бээдл
Ниилхлэ — тегэд оч
Нарта герлэр мандлна.

□

□

□

□

Сүркэ һалв салькн,
Сүүдрэн манд белгелн
Савһр уласн модиг,
Хуһлад хэврһшэн хайж.
Хэлэц таалж авлсн
Хээри сээхн модн!

Хэлэхнь: модна һолнь
Харлад шатж. Көөрк,
Халуг зүркидэн шингэж
Олнд серү өгчәсинь
Онһсн угавдн. Хату,
Өөрхн хэлэцтә бәэжвди!

□

□

□

□

Кесг жил хооранд
Кезэнэ бүрлдж эдгсн
Шав, борана өмн,
Шарклж бүтүһэр өвднэ.
Цогц дотрасн чинж
Цонж махмуд зована.

Кесг жил хооранд
Кезэнэ бүрлдсн, седклин
Шав бас зэрмдэн,
Шалтг уга үгэс,
Шарклж чеежд секгдж,
Шарж сана зована.

□

□

□

□

Үкхэсн төрүц ээхшив.
Үнинь келхлэ, би,
Оршагдснанны хөөн дэknэс,
Орчлц үзхэр, һазрас
Өндэж моднд хүврхв,
Өрүни шовуһар жиргхв.

Зугл һанцхн зовлц
Зүрким оньдин мернэ,
Үүриннь хаалһд зеткр
Үзж зэңглэд хольжах
Күмнь үгән геехм
Күчр һундл болна.

□

□

□

□

Күүнэс чидл угань нартд уга!
Күрнэн уулс өндрэри хаалһинь боона,
Теңгс гүүнэри оңһинь гөлмтэһинь сорна,
Теңгр сүркэ дууһарн түүг шатана,
Көөрк, маңһдур юн болхинь медхш...
Күүнэс чидл угань нартд уга!

Күмнэс чидлтэнь нартд бас уга!
Күрнэн уулсиг цомлж хаалһ татна,
Дүүвр теңгсин йоралас зөөринь авна,
Дуута цэкллһ амһалж космос эзлнэ,
Үзмжтэ күңклэри нартин иргч герлтхнэ...
Үнн, күмнэс чидлтэнь нартд уга!

□

□

□

□

Өдрмүд кeргин живрэр намаг
Өмэрэн, жилмүд өскж көтлэд,
Өңгрж, ард үлдэд бөкнэ.
Байрта өдгөһүр күргсн өңгрснд
Бахтж тоомсрлад ханлт өргнэв.
Болв — өңгрсн эмдршгог меднэв.

Зальта өдрмүд өңгрж бөкнэ,
Зуг теди, унтрхиншь өмн,
Зөөртэ маңһдур ирхиг иткүлнэ.
Иргч ирхд, кемр би,
Итклэн геехлэ — харцһу тамд
Эндр унад үкснд тоолтн.

□

Шидр кесг поэтнр
Шүлгтэн һариг магтж,
Альх, хурһ, нудрм
Алдршлулж дуундан орулж.
Болһаж барлгдсиг умшад
Буру гисн угав.

Күмни көдлмшч һариг
Күндлж бас магтнав.
Болв, космост күрсн
Буульмжта мана цагт,
Толһаг, һарла хамднь,
Туурулхми гиж саннав.

□

□

□

Зүрхнэ махмуд эс үзгдсн
Зальта умшан көдлмшт харһна.
Тосхачин тэвсн чолун болһнд
Түүнэ зүрхнэ умш бээнэ.
Поэтин бичсн мөр болһнд
Падрсн умшин заль асна.

Кен чигн күүнэ зүрки,
Кемр тер көдлдг болхла,
Кесн кергүдтнь умшарн тарж
Күмни жирһлд үрглжд үлднэ.
Хара суусна зүрки харлж
Хумхлд хүврж уга болна.

□

Кайсын Кулиевд

Соньн зүүд үзв: ө-шуһу моднд намаг
Сар-мөчд төгэлж шуугж инэлдсинь соңсв —
Сээнд шарвадж үзгдх, сарвлэж, өөдэн давшх,
Сүл нанд угань соньн теднд болв.
Көөрч теднэс негнь күргж сүүлэн өгв,
Күн кевэри үлдхэр керго гиж серв.

Дэкэд зүүдн орв: догшн арслнгуд төгэлж
Догдлси дууһар инэлдв. Дөөглх учринь
хэлэхинь:

Шуучж анг тасчх соя нанд уга.
Шуукрж теднэс негнь шор-соя өгв.
Болв күн кевэри би үлдхэр шиидвв...
Байрта, дарунь, серв.

□

□

□

Күн болша сананд
Күцдэн орчлң багтна.
Түүнэ сарул чеежд
Теңгр нартаһан мандлна.
Төгэлңгдэн харвж, күн,
Тодлвриннь билг өскнэ.

Болв, күн, һанцхн
Бийдэн бээх орчлң
Үзж үлгүр кеһэд
Үүрмүдиннь орчлң мартхла —
Делкән толь болсн
Далан дусал — тертн!

□

□

□

□

Күцсн күцлинь диглж
Күмни уха шинжлж
Күңклинь арһ харвж
Күн болсидан бахтнав.
Болв ода чиги
Байрар ухан делкэг

Бүклднь эс тетксиг,
Орчлңгд ода күртл
Өлн, дажргдснь бээхиг,
Түрү-зүдүнь зовжахиг,
Тоолхинь — күмни күңклд
Туужд күцэхнь дала!

□

□

□

□

Кен медхв, наададв, аль йосидав,
Кишгтэ болдгиг күмнд дасхсн номдан:
«Цецнэн далдлти — чидлтэнь үлү үзж
Цаажла харһулх!» — гиж философ келв.
Түүнэ цагиг медвчи төрүц зөвшөрлго
Талданар би тоолж түүнд һундвв.

Ухаһан бултулси — күн болдган уурлһн.
Ухаһан бултулси — адуснд һазран өглһн.
Тиигси цагт — Гагарин нисшго билэ,
Тенгрэр үүлд биш, шатси ордудин
Түңгшси үзгдл туугдж нүүх билэ!
Төрүц, күмн, ухаһан бичэ бултул!

□

□

□

□

Эндр өдрин дендрэс
Эклж тууж умшвв.
Эврэ бийиннь жирһл,
Түрүн ишкдлэс авн,
Түмн сайин жирһлд
Туужас үзсн болвв

Цагас цагур давж
Цаһасн үснүрн күрвв.
Саадгас авн атомар
Саата цагур ирвв.
Хорна тээлвр эмтн
Хээж олдгт байрлвв.

□

□

□

□

Өңгрэд давсиг бидн
Уга болв гиж
Эндүһэр сандг кевтэвдн.
Эндр өрлэ гергм
Түңгшж зовсн намаг
Толһаним илэд серүлв.

Нульмснас дерм чиигтэ.
Нөөртэн өнгрсиг үзвв.
Нүдэн секэд хэлэхинь:
Нүр үздг, шкаф, гергм...
Зуг, нульмсн зогсхш,
Зүркм өвддгэн уурхш...

□

□

□

□

Жирһл күнкл һарарн үзүлсн
Жигтә зургуд үзж медсн,
Күмни үгд келгдсн сурһмж
Күцднь соңсж цугтнь тодлсн,—
Байрин үүд секх түлкүр
Бәрсн мет, баахн үр!

Болв үүдинь олхин кергт
Бас нег уха мед:
Эс үзгдсиг — үзж чад,
Эс келгдсиг — соңсж чад,—
Седклиннь чикн, нүдиг, күмни
Сээхн дурар хурцлж чад!

□

□

□

□

Апрель сарин алтрси сээхи тег!
Айта кацкисн үнр, аһарин шилиг
Альвлж бурһудси торһан жинисн дун!
Соньн күңкл, сидлһни жигтэ эрдмәри,
Солцтрси көгжмин айс оһи зүси
Сувси-цецгсин өңгд сиилүлси болһа!

Иегт хальмгин седклшц — нарта аһу!
Нигт хаврин ниһүрт багтж байсдг
Күн болж төрсндән бахтж байрлһав!
Кен медхв, цецгүдт көшси айсмудиг
Анхрж, медсндән күн би болсмби?
Авлта жирһл, өгәнһ болһи сээхич!

□

□

□

□

Үаза уульнд, милицэс бултж,
Һар уга согту залу
Тоханан улалһж эмтид үзүлнэ.
Тотхж, хавтхасн үүрмг мөңг
Тооллго шүүрэд махладнь хайж
Тедн адһж давад һарна.

Эркин төлэ залху залу
Эмтнэс деншг мөңг биш,
Үүрмгэр теднэс өвдкүртэ ичр
Үмглдсн махладан хурасн болна.
Зовлнган деншгэр хуваж таслад
Зөрлцсн болһнд түгэсн болна.

□

□

□

□

Наснаим сэн цагиг авсн,
Норильск, Норильск,— соньн балһсн!
Хая бишд зүүдндм орад
Халта киитэри цогцим шатанач,
Ар үзгин тодлгдсн солһарн
Арм баһ насим санулнач!

Жигтэ дурар чамдан дуртав!
Жирһлд, дурго хойр күүг,
Күчэр ханьцулсна хөөн һарсн
Күүкдтэн, һарһснь, дурта мет,
Мини зүркид чи энкрч
Мөңкд седклим бийүри татнач!

□

□

□

□

Цоохр чонмудиг, эмтн, чилэж хоратн!
Цагин ээмшгтэ аюлин үрд теднтн.
Нөг жилд хальмг хотд эжгорхд
Нохас эздүдэн күлэж гейүрэд уульж,
Цувлдад теегүр һарад чонмуд болж.
Цоохр чонмудиг, эмтн, чилэж хоратн!

Цоохр чонмудиг, эмтн, чилэж хоратн!
Цог-һалас теднтн төрүц сүрдхи.
Күүг бурхнд тоолжасн нохас
Түүг бурхнась буулһж хортнь болад
Цус-махинь күркрж тасчхд белн!
Цоохр чонмудиг, эмтн, чилэж хоратн!

□

□

□

□

Цусч Чиңгс хан нег цагт
Цуг әмтиг хөвтә кехәр шиидж:
«Алвд бәәх улс өдрин дуусн
Амр таварлсар марзатха — гиж закв.
Зовлң, нульмс үзүлсн хамгинь закрач
Закана хатула харһулж хоратха!» — гив.

Тегәд, цуг алвтнь марзахла, хан:
«Таралц һазрт тогтав!» — гиж зарлв.
Болв, цуг алвтиннь улс хо
Бүрүл тасрхиг дуудж күләдг бәәж.
Харңһу буухла — кеер теегт бултж
Хантлан цуһар уульж авдг сәнж.

□

□

□

□

Кезэнэс нааран эндр күртл
Кедү күн делкэд уульж
Седклднь эңкр улсиг авсн
Сум хараж зовсн болхв!
Харалин икиг бийдэн авсн
Хорһлжн сумнд гем уга!

Тухачевский Ватутин хойрин зүркнд
Туссн хорһлжн сумд — эдл!
Чавг дарсн хумха хурһн
Чавчгдж үрглжд һээд һартха,
Хумхад заксн догшн толһа
Харалин зальд үрглжд шаттха!

□

□

□

□

Нарна тольд мандлсн
Наласн орчлң һөөхсн,
Уулын орад нээхлсн
Уйн уласн модн,
Урсхлын дольганд цегәрсн
Усна гүүнд наадсн

Улан залснла хамдан,
У туужин жисәнд
Харһад үзлцх нег
Харалта цаг бәәнә:
Һалын тачкнсн заль
Һашутаһар тедниг ханьцулна.

□

□

□

□

Ца-цааһасн цөврсн
Цагд зах уга.
Хоосн чинрин аһуд
Хол, өөрхн уга.
Болв күн угаһар
Бас цаг уга.

Цаг гисн,— тииклэ,—
Цаһан саната күн.
Күмни бэрц-авц
Күцднь цаг шингэтхэ,
Бийэн буульдго, һольшг
Бэрцин эрдм тодлтха.

□

□

□

□

Үкснэнь хөөн дэжнэс
Үүддг болхла, би,
Эврэннь жирһлэн давтж
Эклхд зөв өгшгов.
Талдана чигн жирһл
Гаасж, давтхар авшгов.

Қи тасрсн сүл
Қиитн агчмас жирһлэн
Цагин тачалта замар
Цааранднь жисүлх билэв...
Талданар
 жирһлим
 талдан
Төрснь давтлго көтлтхә!

□

□

□

□

Закврин иег үг
Залж церг көтлнэ.
Дурна эмтэхи үг
Дуулси байр белглнэ.
Күмни келнд давтж ханлт өргия!
Күнкл үг келдгтнь түүг магтия!
Залси үгиг, болв,
Зүркэри соңсх кергтэ.
Дурни үгд, болв,
Дуудси седкл кергтэ.
Соньн үгэр үг кеси седклд хания!
Сонр чиктэ зүрк дэknэс давтж магтия!

□

□

□

□

Балһсан бийлэнэн зөөлгө зугл нерэдхлэм —
Бээсн һазрим чи медхч.
Сөгдж өмичи унлго «дурлв» гихлэм —
Седклим үзж зүркэри иткхч.
Цааранднь үг угаһар бидн медлцхвди
Цагин сээх хамдан эдлхвдн.

Болв, балһс нерэдси нери чамд
Бээсн һазрим үзүлхин төлөд,
«Дурлв» гиси үг чини седклд
Дүүвр байр белглхин төлөд,
Таалж келси үгмүдиг иткх кергтэ,
Талданар тедн худл элгтэ.

□

□

□

□

Соңсгдад уга дууни айсмуд,
Соһы, төржәх шүлгин үгмүд —
Тана белг зүркндән дүрж
Таңсг саһани нутгурн ирнәв.
Үзгдәд уга байрин бәәшң
Үгмүдин даршлһар делдж босхнав.

Үрд уудьврин бәрәнд бәәсн
Ухани нутгм хавринәр шуугна.
Жирһл герлтә парар дүүргж
Жигтә иргчиг намар күләлһнә.
Мел нигж оньдин бәәсн болнав,
Мөңкд нигж бас бәәх болнав.

□

□

□

□

Мендлхлэрн оньдин мишэж юнгад
Мини өми тотхж зогснат?
Заяни йосн тиним учрарий,
Зүркни тачалын тагчг закаһарий?
Үгд седкл гегэрсн цагла
Үргсн бээдл юнгад һарһнат?

Кемр эн сурврмудт хэрү
Келхэсн та сүрдж эмэхлә
Хэлэцэри докъя өгит — би
Хөвтө гиснь нартд болхв.
Иткж сүл сурсим тевчит,
Ицлим, ядхдан, бичэ эвдит!

□

□

□

□

Амулнта өмн үзгт
Апрельлэ чамаг төрхд —
Ноһаһарн хавр шуугж
Ниргж шовуд жирглэ.
Намчлсн хаврин үрн
Нар бийдэн шиңгэлэч.

Хөөннь, ар үзгүр,
Хээртэ нартаһан ирлэч.
Беерсн мини дурнд
Белглж толинь асхлач,
Дулалад түүг бийлэһэн
Дахулад хөвд хүврүллэч.

□

□

□

□

Өмн үзгүр биш,
Ода чигн кинти
Ар үзгүр көвүн
Амрг иньгтәһән үзлцхәр
Адһж, Норильскур нисжәхән
Эмтнд соңсхад келв.

Депутат, Герой биш,
Дурлсн эгл көвүн.
Болв цуг әмти
Байрта дүринь үзж,
Өөрдәд автха гиж
Өмәрән һарһж, тәвв.

□

Бийрхсн седкл толһаннм диинрүлж,
Буульмжин бүләкн буднар һожһнж,
Бахтсн зүрким саатулж таалжахд,—
Гентки күңкл жирһл нанур
Герлтә өрүн мет чамаг:
«Геннинь медүл» — гиж илгәлә.

Таварлж үрглсн толһа деерм
Тагчгар чи дурлж өкәләч.
Седклим һашута нульмсарн шатаж:
«Серг, яһжахмч?» — гиж уульлач.
Хәләцинчн зальд ичж сергләв...
Ханжанав, иньг, гемим тәв!

□

□

□

Хойр уулын хоорндкиг
Харвхла, авлгдсн нүдндм,
Өкэж һаран татад
Өндринь көндәмэр үзгднэ.
Зуг, меддг улс,
Зун дууна гинэ.

Хэлэцинчи инэмгсн герлд
Хээлсн генн зүркм
Ман хоорнд уужм
Мел угад санна.
Меддг улс, зуг,
Миңһн дуунаг олна.

□

□

□

□

Кен болвчи эврэннь
Кишгэн жирхлд хээнэ.
Ор һанцхн хөв
Орчлнд түүнд бээнэ.
Хойрхн нүдтэ күүнд
Хөвэн олхд күнд.

Болв нартд бээх
Бум сай нүдд,
Тер күүнэ хээсиг
Түргэр үзж чадхми.
Бооца кецхэй: үзснь
Байрлулж хээснд зэнглхми.

□

□

□

□

Тоомсрта нернэс салшго ухани
Тоолврин аш зэрм залусиг
Хээрлтин хаалһас хажис гилгж
Хэврһшэн салһж авад һарна.
Кехэр седсн сээни үүлдвр,
Киидэн, күцлго, ард үлднэ.

Уйн зүрктэ күүкд улс,
Ухани биш, зүркни таал
Маһдллһн угаһар зөрэд күцэж
Маш ик күцклэн олнат,
Жирһлин жилмүд жөөлэри бүтэж
Жилвин деед кеермж болнат.

□

□

□

□

Цагин мөңк теңгст
Цуһар бидн бээнэвдн.
Аһуһарнь, зэрмдэн, би
Аһарар, һазрар мет,
Шевченко, Пушкинур одад
Шүлгүдинь соңсхар седнэв.

Цагин хаалһ, зуг
Цеңкр усна, аһарни
Һазра олн хаалһас
Һанцхн сээхн йилһестә:
Жилмүдәрн хажилго уралан
Жисдг тер авъяста.

□

□

□

□

Барлгдад уга шүлгин
Бадг, мөринь ясх,
Дүңцүллh, чимлһинь эврәннь
Дурарн зааж залх,
Дуршж делкэд үзүлх
Дууч эзнь — бив.

Болв кемр үүдэврм
Барас һарсна хөөн,
Байр, зовлң нанд,
Шуугси жирһлин теңгсэс
Шүүгүлөрн татж ирх
Шүлг — мини эзн.

□

□

□

□

Хээсн үгмүдэн олж
Халучрхж кедлсн цагтм,
Маңһдурк күмни жирһл
Мини эндрк кедлмшт
Багтсн болж медгдэд
Бахта живр урһана.

Тер цагла жирһл
Тодрха сээнэр үзгднэ.
Цуг әмтнә чирә
Цаһан санаһар герлтнә.
Седкл амр. Нарт
Сәэхнь зүркид медгднә.

□

□

□

□

Седклдэн эңкр Пушкиниг авад
Секэд, шүлгинь умшсн цагла,
Билгиннь хурцд өдгәһән мартад
Бийләнһ духуцад күүндсн кемлә,
Күнкл уга гисн санан
Күүнә уханд төрүц орхш.

Талдан балһснд эмд-менд
Таалта көдлмшән кеж бәәхшн,
Манас талдан цагт, тер,
Мөңк дууһан дуулжасн болна.
Цагиг цагла ниилүлдг хаалһ —
Цецн дегтр түүг батлна.

□

Ар үзгин солңһ
Арта өңгэр бадрла.
Жиңг киитн халх
Жилвкж долаһад шатала.
Завсрт, тэмкин утаһар
Залус бийән дулалжала.

«Торлзсн сээхн агчм...» —
Толһа деер радионас
Күнкнж, герлтэд асхрж
Күчтэ киит хээлүлв.
Залусин даарсн зүркд
Зальга сээһәрн дулалв.

□

□

□

Зун жилин туршард туурсн
Зальта Пушкина шүлгүд би.
Зөрж эндр хальмгт орчулвв.
Бичкэхн билгиннь чидл цуглуулж
Бадрсн үгмүдин янз шинжлж
Бадгарнь тэвж көдлмшэн эклв.

Гарлцсн келнэсн салшгоһар зүткж
Гундлтаһар шүлгүд намаг генүлв,
Газрла наалдулж билгим дарад
Гаслц зовлц нанд үзүлв.
Болв, ухананм бульчн өсжэхиг
Би көдлжәһэд байрлж медвв.

□

□.

□

□

Күцднь дууһан дууллго, поэт,
Күмнэс хольжв гисн — эндү.
Кемр дууһаннь чилгч чикндтн
Эс соңсгдсн болж медгдхлэ —
Эклцинь поэт өгэд — цааранднь
Эврэн чилэхт гисн темдг.

Зальта дууни төлө өгх
Зүркнәннь махмуд чилсн учрас,
Келх үгән келснәннь хөөн,
Күмнэс поэт хольждгиг медтн...
Эс тиигхлэ поэтин нер
Эндүһәр зүүжэсинь бас медтн.

□

Кезэңк зургуд, дуд,
Күмни уха бийүрн
Кееһэрн, хуучарн биш,
Торлзсн медрл хавлсн
Төрлһни түрүн күңкләрни
Толһа, чееж, авлна.

Өдгә шүлгчнр, зурачнр
Урдккас ухаһарн даву,
Күцсн тоотнь, болв,
«Кезэңкәр» өдгәд нерәдгдг
Күмни баһ наснас
Күңкл гүүнән эклнә.

□

□

□

Галия Каримовад

Дигэрн шкафд зогссн
Дегтрмүд негт гермүд.
Надр-үүдинь секти
Гиич болж орти.
Даран болһнь — уульцмуд,
Дегтр-балһсн — бүклдэн.

Уульцмуднь цагин урдур
Уралан гиичиг көтлнэ.
Дегтрмүд — орн-нутгуд
Дурта талан одтн!
Бичкэхн өрэдм күмн
Бүклдэн багтж жирһнэ.

□

БЕТХОВЕН

Бийсэн дуралцж кесгнь бас
Бетховениг чикн дүлэд тоолна.
Болв, Бетховен, седклининь сонрар,
Күмни жирһл байрар дүүргсн
Күңкл айсмуд зүркиэсн сөңглж
Күңкиүлж партни үрглжд үлдэлэ.

Хэврһин зовлн, дур, шүлг,
Хагсу худгин йорал мет
Харлсн седклэри эс соңсснь
Харһу дүлэд эс тоолгдхий?
Бетховеншң сонр седклтэ болхла—
Бурхдла бидн эдлцх билэвди.

Туульд ордг сөөнгүд мет
Түргэр харин арвн хурһн
Тарад пианинэ клавиш цокв...
Нигт айс цэклж күржнэд,
Негт нарн хээлсн болад,
Ниргж дала сулдхвр неkv!

Күмни бичкхн зүркнд яһж
Күгдлсн айсмудин орчлң багтдв?
Көгжмин күчн, чи, тиигжәһэд,
Күүг бийән дүрслүлсн болвзгоч?
Серүһәрн сергәж, халуһарн
шатаж,
Седкл нисгәж, сана саатулнач!

□

□

□

Шир ширднэ... Хорһлжн хээрцг
Шин титмс гейүрлһтәһәр бүркнә.
Олн жилин хөөн Лондонас
Огаревин цогц хәрж аашна...
Таньдго күүнә дун хәврһәс:
«Төрскнүри дууч иржәнә»,— гинә.

Болв, тиигж келси буру.
Баатр Герцена үүрин цогцнь
Лондонд бээси болвчи, седкльн
Лавта Өрәсәдән бээснь — үнн...
Тегәд, шүлгч, сулдхвр авси
Төрскнүри эндр иржәхнь эн!

□

□

□

□

Туурсн шүлгчирин нерд
Туужд мөңк гисн,
Терчи ,иньг, үнн.
Эврәннь цаган догдлулси
Эрк-шилтэ хаадуд
Эндр мартгдснь, үнн.

Күңкл Пушкин, Лермонтовиг
Күндлж чееждэн хадһлнавдн...
Тиигвчн, маднд мартгдсн,
Тер цага хаадуд,
Шүлгчирин жирһл эврәһәри
Шүүж хораснь, үнн.

□

□

□

□

То-томжан угаһар
Торлэсн үгмүд ухана
Севгин сeгрхәһәр орж
Сенрнь бәргдәд үлднә.

Ядсн тер үг
Янзарн седкллә ирлцж
Төржәх шүлгин даранд
Төвәр ормдан тусна.

Тендәсн, гентки, герлтж,
Тагчг, әмн уга,
Кинти шүлгин цогцд
Ки орулсн болна.

□

□

□

□

Гамлетиг бичжэх күнкл,
Гамлетиг нааджах артист,
Гамлетиг зуржах зурач,
Билгиннь нэрн эрдмэр
Бийиннь дүрс сольж
Бишлэлж, Гамлетд хуврнэ.

Зуг, теднэ үүдэсн
Зург, наадн, дүрд,
Күн болһннаннь һоллгч
Күслнь сольгдлго үлдв...
Үүдэлһэчин седкл угаһар
Үүдэвр искусствд бээдв?

□

□

□

□

Цадад төрсн Гамзат назрарн
Цолан дуудулсиг зэрмнь медхш.
Цецн дуучиннь нерэр аулыг
«Цада» гиж нерэдсэр санна.
Теднэ эндүд, тоолж ухалхинь,
Темдгтэ үнн бас бээнэ.

Аль эс назр нерэн
Алдр үрдиннь күцсэр хээнэ.
Күмнд одачн туурад уга
Кедү назр, нерэн дуудулхар
Алдршх үрэн күлэдг болхв?
Адн, күлэсн үрнь, ир!

□

Эцкр үүрмүд, намаг йөрөтн,—
Эндр шүлг бичсн угав!
Эс бичгдсн шүлг, тиигжәһәд,
Эндүтә болад эзән маңһдуртнь
Энлүлх чигн бээсн биз,—
Эңкр үүрмүд, намаг йөрөтн!

Эңкр үүрмүд, намаг шоодтн,—
Эндр шүлг бичсн угав!
Эс бичгдсн шүлг, тиигжәһәд,
Эврәннь толярн беерсн негинь
Ээврлх чигн бээсн биз,—
Эңкр үүрмүд, намаг шоодтн!

□

□

□

Түүмр унтрадг машин
Түргэр, чишкж, гүүв.
Хаалһднь харһсн хамг
Хэврһшэн, сүрдж, һарв.
Тоолврм, агчмд, тарад
Толһаһим ээмшг дүүргв.

Тоормд машин гедрв...
Тенд зеткр... гермүд,
Тнигжэһэд, делкэ шачавзго?
Һазрин умш би
Һалвла бийм харһж
Һалд авгдсн болв...

□

□

□

□

Анна Ахматовад

Жирһлд мөнкнь угаг
Жилмүдиннь дамшлтар меднэв.
Үксн Сээх, тингвчи,
Үэхинь зүркм киитрнэ,
Эмд өдгэ эвдэс
Ээмшгтэ болж медгднэ.

Эмд эвд аштнь
Эгрж уга болх.
Болв седкл таалж
Бээхэри байр белглсн
Үксн Сээх дэknэс
Үрглжд эмдршгонь һундлта.

□

Хату чиктэшң бидн, зэрмдэн,
Хэврһдэн келсиг сээнэр сонсхшвдн.
Даруһь, үгин утх оньһлго,
Дүсүлж, харһсарһь, хэрү өгнөвдн.
Күсл кеж мана келхиг
Күлэжэсн күүнд ямр болх?

Үгмүдт бидн ухаһинь биш,
Үгинь оньһлго дууһинь соңсавдн...
Эәһәр биш, әмтн хоорндан
Әмн седкләрн ниилж күүндхмн.
Тииклә бидн тагчг чигн
Теегт йовсн үүрән соңсхвдн.

□

□

□

Бичкн күүкн келэн хатхж
Бир төвөд чишкж уульв.
Ғазаран һарч, залу эвлж,
Ғартнь балта атхулж төвкнүлв,
Ғалуһар хазулж дэкэд күүкн
Ғалзуһар чишкж бәрклж экрв.

Шикр бөрүлж залу, тагчг,
Шүрүтәһәр хәрү герүрн орв.
Миисәр маажулж күүкн уульв.
Маңгсисн залу эс һарв...
Бичкдүд, өвдсн бийнь давтж
Бичә уулит...
Икчүд дурго.

□

□

□

□

Цевр, чилгр теңгрт дүңгэж,
Цецглсн модна бүчрт гилквж,
Цонсн хаврин нарн мандлна.
Күнд суулһсдт даргдж, өкәһэд,
Көөрк, дээвлж, нээми наста
Күүкн, чирдәһэд, хәрж йовна.

Гарһсн экнь гемтә кевтхмби?
Ганцхарн, аль, өнчрэд үлдсмби?
Газр хэлэж нар үзхш...
Ода нарн нанд чигн
Өлнд бәрүлсн хатсн моһлицг
Өдмг болж өмнм бөкв.

□

□

□

□

Тавта бичкхн көвүн
Таарад наачасн наадһаһан
Һурвдгч хонгтнь, генткн,
Һолад хооран хайв.
Эндр талдан наадһа
Эк-эцкәсн сурв.

Үнн гиж иткәд
Үүмж урд наадснь —
Наадн болсиг медәд
Нег медрләр байжв.
Кедү медгдәд угань
Көвүнә өмн бәэхв?

□

□

□

□

Көвүн көлэн керчж,
Кеерэс хотнур темцв.
Долата үүрэн түшж
Доһлж герүрн ирв.
Үүмж, экэсн хорж
Үүдн хоорнд зогсв.

«Үкэд бээснчн эн!» — гиж,
Үргэж экнь ээлһв.
Долата, түшүлсн үүрнь,
Дотран көвүг хармнж,
Күн болсн темдгән,
Көөрке, уульж, үзүлв.

□

□

□

□

Шуугата студентир, үүмж,
Шүүврин өрэд сууна.
Хавтхасн белдчкн темдгүд,
Хэлэжэһэд, дораһур һарһна.
Иим йовдлинь багш,
Илткж, ичринь дуудна.

Багшин үр, сохр,
Буурл доцентин шүүврт,
Баһчуд, сольгдсн мет,
Бийән талданар бэрнэ.
Негнь чигн, таржавчн,
Нуувчинэр темдгүд хэлэхш.

□

□

□

□

Зовж ,терзин шилиг цокж,
Зөг алдрхар зүткжэ зиигв.
Балын эмтэхиднь би ханж
Бэрэнэс сулдхкар батлж шиидв.
Арһул живрэснь чимкж бэрэд
Авад үүднүр цемшж ишкв.

Зүүһэрн зөг мини эркэдм
Зууньрж хатхад зөргтөһөр үкв.
Хээрлхин ормд — хораснь болв,
Ханлтин ормд — хавдр олув...
«Туслх санаһан — медхд»— гисн
Тоолвр, хорсаж, толһадм орв.

□

□

□

□

Хэврһин күүнэ халта зовлң
Хэлэж цаһан санат һундв —
Хармин зөвүр чирэһинь сээхрүлв.
Хэврһин күүнэ халта зовлң
Хэлэж хар санат ханв —
Хальгсн байр чирэһинь арнилһв.

Хэврһин күүнэ хөв-кишг
Хэлэж цаһан санат ханв —
Хаврин мишэлһн чирэһинь сээхрүлв
Хэврһин күүнэ хөв-кишг
Хэлэж хар санат һундв —
Харалин мусг чирэһинь арнилһв.

□

□

□

□

Гетэчвч? Цагчн давла!
Генн болвзгоч, тиигжэһэд?
Мини нас меддвч?
Миңһн үлүтэ — мед!
Ар үзгт түүнэснь
Арвн жилдэн суулав.

Болв, үнн диилв!
Бодхла: миңһн жилдэн
Өрчдэн хадһлж күцсн
Олна үнн диилв.
Миңһнлэ дүңцүлхлэ — арвнчн —
Мисхл — медвч ода?!

□

□

□

□

Одахн, өөрхн үүрэн олари
Оршахар бидн үкэрүр харһвдн.
Секэтэ нүкнэ амнд цуһар
Сүл дэкж үүрэн хэлэвдн.
Төрл-сaднь, гергнь уульна,
Төөнрж хагсурад чееж хорсна.

Үдшэгч үг келх залу
Үүмсн чирэтэһэр цаас үмшв.
Болһасн нүднь нульмс харһлго
Барлата мөрмүдэр алдлго гүүв.
Зүрк мерсн хату зовлңгас
Зөвэр ичрин хату үлв.

□

□

□

□

Өрүһәр радио сонсву,
Өдрә газетмүд умшву,
Дээни зэңг оньдин
Дэки дэknэс сонсгдна.
Чилснәннь хөөн одачн
Чеежэс дэн һархш.

Эндр Вьетнамин улс
Энлж сулдхвран харсжана.
Маңһдур нарт ямаран
Му зэңг күлэжэнэ?
Мини зүүдн сольгдв:
Андн фашистһрин ормд
Американцһр ордг болв.

□

Кезэңк улсин харал
Күчр догшн бээж:
«Эн насндан ю-чигн
Эврэн эс мед,
Муңхгарн нер туурад
Медсиг эс соңс!

Хээкрж олд зарлад
Урд андһарлсн үннэн
Хэрү цокж эргүлэд
Уласичн үзсв!» — гиж.

Тиним йовдл күүнлэ
Төрүц бичэ харһтха!

Үүрмүд, йөрөл тэвтхэ гиж
Үг нанд таанр өгэд
Үүмүлж зүрким ода көндөвт.
Байр зовлңг хойр үрглжд
Батар холвата мет хамдан
Бэрлдэ кеж туужд йовла.

Хальмг улсин күсл болси
Хуучн йөрөлин үг келвв:
Гиичнрин носнас бүргсн тоосн
Геринтн үүднэс бичэ хөөһтхэ!
Нигт керсң зарһин үүд
Нииһэр урһж мөңкд бүтэтхэ!

□

□

□

Л. С. Соболевд.

Түүрүн диилвринь баһд белглтн!
Түүрү диилх иткл өгтн!
Бичкэхн атом, космосин аһу
Билгиннь мергэр һартан авси
Туурсн күмши уринь медүлтн...
Түүрүн диилвринь баһд белглтн!

Түүрүн диилвринь баһд белглтн!
Тертн, шинхи живрэн өргж
Аһарт өөдлж ниссн шовуншңг
Арһан өврж, хаалһан олж
Туужд эврэинь мөрэн үлдэх...
Түүрүн диилвринь баһд белглтн!

□

□

□

□

Нарта, чилгр өдрэр
Наадад инэж, өөгүрм
Зөрлцэд харсн баһчудиг
Зогсж ардаснь хэлэнэв.
Эврэннь баһ насан
Эднэлэ дүнцүлж һунднав.

Болв, үлү үзхшив...
Болд, һалар сөрсн
Зовлңгин нэри шүүвр
Зутлго дааж һарлав.
Иргч баһчудин хөв
Ирмгин цааһас үзлэв.

□

□

□

□

Буульмжта эврэннь седклэн
Бичэ хооран са.
Бийэн сээнэр белдж,
Учрх харшлт хамгинь
Ухалж, нег мөслж,
Урмдж зөрэд алх!

Угтси авлта күслэн
Араһан зууж күц...
Уралан, баахн үүрм,
Ардагшан бичэ эрг!
Диилхэр седснь маһдлж:
«Диилгдхийв?» — гидгог мед!

□

□

□

□

Садтан ус орулжаһад би
Савһр альмна өөр суувв.
Тогтсн цегэхн чальчаг уснд
Толһаһан өргсн шорһлж үзвв.
Шарлж түүнүр татад өгхлэм
Шорһлжн давшад үклэсн һарв.

Тедүхнд бээсн нчәһән тер
Темцәд шудтан адһж гүүв.
«Кен медхв, үрн-саднь
Күләжәдг биз» — гиж санвв.
Нарта сәәхн хаврин өдрәр
Нег сә кесн болвв.

□

□

□

□

Урд, түрүн цас,
Угтж, байрлдг билэв.
Альхнаси, хожинад хээлжэх,
Архайг доладг билэв.
Иньглси цаси, үнрэри,
Иргч зэңглдг билэ.

Эндр, терзэр хэлэхинь,
Эндэн цээһэд цаһаж.
Кезэ йиртмж көгшрсмб?
Кенэс түүг сурхмб?
Үүмси нанд, цаси,
Үдшэлһ зэңглси болв.

□

□

□

□

Цагнь ирхлэ нурх
Цаста уулын хадиг
Цагаснь урд, көвүн,
Бардмнж чидлэн үзүлхэр
Баатршж ээмэри түшж
Бичэ түлк, болһа!

Эврэн нурх хад,
Эртэснь түүг көндөхлэ,
Күржннж деерэсчн унад
Күчр зовлң үзүлх,
Эвричн батлх биш
Эмндчн, харшлж, күрх!

□

Седкл, жилв, жирһлэн нөөлгө
Санси санаһан күцэд,
Сэ хээж күмни олд
Сай ач кевчн —
Ядхдан нег му кех
Йос авдми биш.

Назр, теңгр, теңгс хамгиг
Ғалвар үрэх сай
Эв арһта болв чигн
Эс түүг кесн —
Нег сэ кесн күүнә
Нернд ордми биш.

□

□

□

Садт кедлжэсн икчүдэс
Сурһмж авсн көвүн,
Хаврин дундла, урһцан,
Харм төрж, услна.
Хорта өвс, зугл,
Хамднь, медлго, өскнэ.

Урһцд харш ноһан
Урһсиг таслж ноолдхла,
Икчүдт дөңнхэр көвүн
Ирж бас кедлнэ.
Түүсн хорта өвснлэ
Тустаһинь, медлго, таслна.

□

□

□

□

Ухан, седклэн тэвж
Улнхтж кедлсн кедлмшч
Олид олзта болад
Оошагдж неричн дуудулхла —
Баахн мини үр,
Байрл, учр зөвтө!

Олн-эмти дурлж
Омг седклдчн урлахла —
Ондинд неричн туурх:
Болв олыг дураж
Бийчн бийдэн дурлхла —
Бээсн тоомсрчн буурх.

□

□

□

□

Үклэс жирһлинь хальчлсн күүнд
Үнн седклэсн ханлт өргсиг —
«Зуһуджана» — гиж хэврһэс мусхлэж
Зооган кесн күүнэ йовдл —
Ханлтин сээг эс медси
Хар санана мууһини темдг.

Кемр чидлэри бахтж наадксдан
Күч үзүлж му һарһсиг —
Чидлинь магтж буульмж өргж
Чирэһинь хэлэж мөрэ күлэсн —
Ханлтин сээг зуһудлһар сольж
Хээр хээсн эмнчин темдг.

□

□

□

□

Кемр чини жирһлчи
Кемжэлж арһичн тоолад
Һанцхн нег эрдм
Һартчн бэрүлсн болхла —
Түрү гиж чи
Түүнэсн бичэ хаһц.

Эмтнд иргч зарлх
Әәлдәчин эрдм бәәхлә,
Һазр хадрж тарһлсн
Һахан керго хөвд
Үлү үзж бичэ
Үнтә эрдмән хай.

□

□

□

□

Күн болһн эврәннь
Күсл, авц, чирэтэ.
Таньдг улсдан цуһараднь
Таасгдх седкл зүүж
Таньл болһнанны бэрцэс
Тасрхаһинь бийдэн шиңгәнэч.

Хэврһэс шинжлсн нанд
Хэлэц, бэрц, бийчн,
Хавж кизэрмүдэс уйсн
Хувцна һадрин бээдлтэч.
Цуг зүсн бээнэ —
Цутхлн бийинчн уга.

□

□

□

□

Шир ширдж көрэд ацмуд,
Шил мет, мөсэр орагдв.
Шур — сувсн кеермж өлгэд
Шуугж модд байрлсн болв,
Цаң деернь унж улм
Цээлһж теднэ өцгннь сээхрүлв.

Нарна тольд ацмудын кеермж
Нээхлэд жиңнж асад солһтрна,
Болв ацань дегд күндд
Баһ ацмуд холарн шуурна,
Жилвтэ кеермж бахтсн моддын
Жирһл, күндэрн, дарад хорана.

□

□

□

□

Сулар адунд йовж дассн
Сумнас хурдн үргмтхэ кеериг,
Таңһчин урлданд орулхар шнидж
Тавлж Элстүр авч ирв.
Хаалһдан юунасчн үргдг төлэднь
Хар кенчрэр нүдинь боов.

Усхад хагдсн мана кер
Урлданд эргц түрүн һарв.
Боодһаһинь авсн хөөн тер
Бахтсн эмтнүр өврж хэлэв...
Нүднь боолһата мөрн урлданд
Наадксап үлдэсэн меддго болв.

□

□

□

□

Тежэлтэ, иждсэн ормдан
Торад суух, эс гиж,
Түүгэн сулдхж өгэд
Тоомсрта нертэһэн үлдх
Сам харһхла — седклиннь
Сээһэн үзүлсэр биш,

Үннәннь төлэ зөрж
Үклэсчн эс ээсэр
Үлгүр бийдэн кеж
Ут насан насл,
Эс тиигх болхла
Эндр насан тасл.

□

□

□

□

Кениг иткхмб гиж
Көвүн нанас сурвч.
Би тиим сурвр
Бийдэн тэвэд угав.
Сурвринчн хэрү, болв,
Соңс, чамд келсв.

Кезэнэ, зерлг күн,
Кеер, хорта саадгта,
Бийиннь ухаһан итклго
Бурхд дууддг бээсмн.
Болв чи, ухаһан,
Бийән итк, зөвән!

□

□

□

□

Орчлң бийдән багтасн
Омгта, буульмжта седклән
Онцлж чееждән хадһл.
Бийәсн талдан улст
Билгән бахтж, бардмнхла
Бийрхснә темдг, тодл!

Болв, кемр чееждчн
Байр белглсн, тиим
Орчлң бийдән багтасн
Омг уга болхла —
Эврәннь жирһлән диглж
Эндү, хооснд тоол!

□

□

□

□

Көрә һазрин көрсн дор
Көндрлго урһмлин идән кевтнә.
Таңх харңһуд бәэдг болвчн
Тагчгар әмдрл теднә суцдар,
Делкә үзх седкл бәрж,
Деегшән герлтә дуланур зүткнә.

Хаврар идән әврәннь көрсән
Хаһлж бийәсн өөдән алдрна.
Халун һаран нарн өгәд
Хавлж, урһмл, цецг өскнә...
Нартд, хойр чидл әмдрл өргнә:
Негнь — бийдчн, наадкнь —
төгәлнд ниргнә.

□

□

□

□

Хэм нааддг хойр шатрчин
Хаалһнь салв. Теднэс негнь
Бийэсн сулар нааддг улсиг
Биткд хаалһ өглго мадлж
Гөңгэр цуһараг шүүдг болв —
Гедргэн бийиннь чидл хэрв.

Бийэсн үлү шатрчнрла наадад
Билгэн хойрдгчнь өөдлүлхэр зүткв.
Туурсн шатрчнрт оньдин шүүгдвчн
Теднэ мерг дахж өсв
Дэкэд хоюорн харһж наадв
Диилж бахтснь — диилгдгт шүүгдв.

□

□

□

□

Үр түрүд медгддг гисн
Үлгүрин, жирһләр батлгдсн, утх
Үнн Болв тер сурһмжар
Үүриннь үн медхин төлэд
Зовлңгин күндәр седкличн шарх
Зөвүр заячасн бичэ сур.

Жилвтж сансн хамгчн күцэд
Жирһл хөв өгсн цагла —
Байрлхнь чигн, бүтхнь чигн
Бас үүрмүдинчн тоод үзгдх.
Хөвэр үүрмүдән сөрдг нег
Хүүв чамд, цаглань, сангдх.

□

□

□

□

Бичкндэн, школд оржахдан,
Бидн цуһар ниилж,
Хоорнд һарсн йовдлиг
Ховлж багшһрт күргсиг,
Шиидвр һарһж, хату
Шоодврла харһулдг билэвди.

Зуг ода, шинжлһинь,
Зэрм улс маанрас
Бичкнд насна чик
Бэрцэн мартжах бээдлтэвди.
«Би ховч бишв —
Болх тернь»,— гинэвди.

□

□

□

□

Омгта уха зүүж,
Онц бийэн медж,
Ол меклхэр седснд,
Оньдин, тодл түүг,
Үашута, һарута, һаслицта,
Үанцхи эндү бээдг.

Түүнэ мекэс оли
Түрж, түңшж, таршго,
Олыг меклхнь нартд
Одачн олдад уга,
Болв меклхэр седснь —
Бийэн меклж шорддг.

□

□

□

□

Назр деер дөң угаһар
Һанцхарн күҗсн күслән күҗж
Орчлнд нер туурхв гисн
Омг седкл болх.
Күүнд тиим ухан
Кезэд чигн зокшго.

Зуг, оln, намаг угаһар,
Зурсн зураһан күҗәж чадлго
Зуурм кергән хайх гисн
Даву хажһр болх.
Тиим уха зүүснь
Төрүц юмнд күршго.

□

□

□

□

Кесг байрин хөөн
Кенэ болвчн жирһлд
Кемр түрү үзгдхлэ —
Назр деер, тер,
Һанцхн бийән үзж
Һаслңла бичэ харһтха.

Түрү үзгдсн кемлә
Түшг, дөн болх
Үүрмүд оньдин олдна.
Үнн цаһаң саната
Улс оln учрас
Уралан жирһл жиснэ.

□

□

□

□

Эврэннь жирһлин дамшлтас,
Энкр үр, чамдан,
Эн селвгэн өгчэнэв:
Эрж чееж зовасн
Эндр үзгдсн түрүчн
Эркн биш давх.

Күн нерэн һуталго
Күлэсн таңсг хөвчн,
Теслтинчн аш болад
Тевчж чамур ирх,
Мунь — сээһэр сольгдж,
Муурснь — амрһ олх!

□

□

□

□

Кемр чини жирһлд
Көдлмшинчн аш болж
Күләсн байрчн ирхлә —
Онц бийиннь байрт
Орчлң бичә март —
Олнла хөвәсн хувац.

Кемр чини жирһлд,
Керго нег цагт,
Зеткр учрж харһад
Зовлң бийичн дархла —
Сәәнәр бәәх үүрмүдән
Санж хөвднь багт.

□

□

□

□

Хорссн өвдкүрэр эмч
Хордаж нүдинь эдгэв.
Жигтэ сээхн, бахмжта
Жирһл нарар дүүрв.
Даслтин харңһу, геминэс
Даву, тиигвчн, болв.

Көлэри һазр илж
Көтлврчэн, эдгснэнь хөөн,
Көвүн урдкарн хээнэ.
Нүдтэ бийнь, бүдрж
Нүкнд унхасн ээнэ...
Нань кен эмнхмб?

□

□

□

□

Баһиг баһ гиж чидлтэнь
Бацхар бичэ эндр седг.
Баһ өсэд босхларн аштнь
Баатр чигн болж туурдг.
Урһжах модна күцх өндринь
Урдаснь тааж кен медхв?

Бөкәрн бив гиж һаньдһлснд
Бөкчиж күн бичэ зуһудг.
Тер бөк маңдур тәкрж
Теегин буг болхчн биз.
Гүн теңгсин бийнь ширгэд
Гүүсн элстә көдәд хүврдг.

□

□

□

□

Сансн, күцсн хамгчн
Сээхнэр бээхд төрэд,
Сэрвксн байрин салькн
Саатулж өрчичн сергэхлэ —
Тоолсн — сансан күцсэр
Төвкнж бичэ санамрд.

Байриннь чидл олзлж,
Бас өмнчн үүдсн,
Шин ончта күслэн
Шамдж уралад көөлд.
Агчмд ормдан зогссн —
Ардагшан цухрлһиг, мед!

□

-
-
-

Алим Кешоковд.

Мануртсн чилгр өрүни кемлэ,
Манцин уснд сазн наадад
Мандлсн орчлң сөргжэсн цагла,
Эднэс, эврәннь хальмг теегэс,
Эрэтрж холас ораһарн цээсн
Эльбрус уулын сээх һээхлэв.

Улднь зогсж Эльбусиг, эндр,
Удан, тодрхаһар хэлэж шинжлв:
Урдк кевэрн сээхн, алдр!
Аль эс дутуһичн оньһлго
Алдричн эмтн үзхин төлөд —
Аһу ик Эльбус бол!

□

□

□

□

Нер туурсн шүлгчүр күндлж
Нер баахн сурхульчнь ирв.
Бичсн шүлгән үзүлэд эмэж
Бийнь тагчг хэрүһинь күлэв.
Багшнь умшж уха туңһаж
Бишлһэл кеж уданд суув.

Толһаһан өргэд сурхульчурн ширтж:
«Туурад уга деерән шүтж
Шүлгүдиннь сээг шунж бич.
Шуугсн нерн ирсн цагла
Сән, му уга хамдан
Сээнд тоолгдх»,— гиж келв.

□

□

□

□

Туужин жисэ ухаһарн залсн
Туурсн нертэ күңкл күн:
«Түүгитн меддгов»,— гисн бийнь
Тоомсран олн дунд тер
Геех биш, улм нерэн
Герлтхж, өөдэн өргндэн өскв.

Болв бийэн күңклд тоолж
Бахтж ухаһан олнд үзүлхэр
Көөрэд: «Мини эс медсн
Керг тас уга»,— гиснь
Нерэн өөдэн һарһх биш,
Невчкн бээсн тоомсран геж.

□

□

□

□

«Угаг бээнэ гихлэчн чамаг
Уурха сацгар шацнав!» — гиж
Угтж нанд зарлсн болхла —
Урһсн жилв дуран дарж,
Эс бээхиг — бээнэ гиж
Эн насндан келж чадшгов.

Болв, бээхиг, бас, алвчн,
Бахлуриг боож шахад эрвчн,
Уга гиж келж чадшгов.
Урд, өдгэд, иргчд, үрглжд,
Үгэр түүг сольж болшго:
Угань — уга, бээхнь — бээх.

□

□

□

□

Тагтин амнд күрсн
Тагчг усн налана.
Мелмлзж, бэрсн шаврла,
Метклдсн болж медгднэ.
Болв чидлнь күрхш,
Боодгин тагт диилхш.

Ор һанцхн дусал
Онтрһуһас, тиигжэтл, дусв.
Тагтин бэрэнэс алдрж
Таслад усн шуугв.
Һанцхн дусал маднд,
Һацата кевтэ, дутна.

□

□

□

□

Налаж ормдан зогссн
Нуурин элвг усн
Намрин чилгч алднд
Нимгн мөсэр өрмтрв,
Невчк киитн чаңрхла
Негт чолуншң көрв.

Болв нэрхи гүүртцэр
Бульглж зогслго турглсн
Булгин усн киитнд
Бийән өглго гүүв,
Ормдан эс зогссн
Олзтаһинь тер үзүлв.

□

□

□

□

Кемр чамла хамдан
Кеер йовх нөкдчн,
Хаалһан алдж,
 генткн,
Хэврһшән хажиж
 буру
Үзг авад, төөрэд,
Үклтэ тамур темцхлэ:

Дууһичн соңсм һазрас
Дуудж хэрү эргүл.
Соңшго холд тэвчкэд
Сөөлцкэртлән хээкрснчн — дими!
Үүринчн үкл,
 седклдчн,
Үктлчн хорн болх!

□

□

□

□

Нурвн зүсн ховч
Назр деер бөөнө.
Ховиг нарһсн — негдгчнь,
Хурдлж тарасн — хойрдгчнь,
Хавлж соңсад шиидврин
Хатуг кесн — нурвдгчнь.

Хов урһж өсх
Хар шимтә назр —
Нурвдгчнь. Кемр эн
Нардврт, гент, күрхлэ:
Гүрм үзүлхәснь урд
Гүжрж түүг буулһтн.

□

□

□

□

Кемр ачлгдх күүг
Кесн кергиннь кемжәһәр
Эс ачлсн күн
Эндү, лавта, кежәнә.
Эс ачлснанныь кемжәһәр
Эврәннь тоомсран геежәнә.

Болв ачлгдх керг
Бийнь эс кечкәд
Худлар мөрәд күрснь
Хуурмг лавта кежәнә,
Мөңкрх тоомср биш
Му нер зүүжәнә.

□

Цаһан саната үүрчн, кемр,
Цагинь олад чамд, бийдчн,
Эс үзжэсн дутуһичн илткэд
Эндүһичн чиклж, чамла хамдан
Эврэн тер зовж гүжрэд
Эвинь олж, дөңнхлэ — хан.

Болв цаһан саната бээдлтәһэр
Бийинчн эс һарһсн үүл
Хэврһэс авад чамаг шааж
Хар сансн күүг, аралдж,
Андн ухаһинь әмтнд илткж
Аврлт угаһар түүнлэ ноолд.

□

□

□

Кемр мини хаалхдм,
Кесн үүлим засж,
Эс гиж бульчндм
Эрчм орулхар седж,
Харш тэвхэр шиидхлэрн,
Хээрлич, жирһл, сурсв:

Орчлңгин өргн аһуд
Өөрм дахж йовх
Олн өсжэх тоотас,
Ода чигн эргү
Бийэсм дуту чидлтәһәр
Бичә өшәтим кеһич!

□

□

□

□

Кезэнк авц-бэрц
Күмнд одачн олзлм
Кесг сээхнь бээнэ:
Көгшдиг тоомсрлж күндлдг —
Нольшгин буульмжта темдг —
Нээвнэ сээхн йосн.

Болв, тер йосндчн
Бас цаг эврәннь
Цээлһвр, чиклврэн орулв:
Цаһан сахл деер,
Күндлгдхин төлэд күүнд,
Күцэсн үүлнь кергтэ.

□

□

□

□

Баатр йовдлмудыннь тускар
Бахтж чамаг келхлэг
Байрлж би сонснав.
Талдан улсас урднь
Туурлһнанчн тускар соңж
Таңһчин газетд умшлав.

Болв бичэ оньдин
Бийиннь тускар келич.
Төрски орн-нутган
Талдан улсчн харсен.
Үннән күцэхин төлөд
Үүрмүдиннь тускар кел.

□

□

□

□

Зовлң уга шүлгч
Зөрэд цаас эрэлж,
Жирһлд уга хортан
Жилилһсн болж агсрна.
Баатр нер зүүхэр
Басл тер зүткнэ.

Хоома-худл ухатань
Хээкрж шүлгчиг түкрнэ.
Бийсинь эс көндэснд
Байсж түүг магтна.
Хэврһэс, зугл, үнн
Хэлэж мусг инэнэ,

□

□

□

□

Келх ухан бээхлэ,
Келн уга күнчн,
Өөрэн бээсн улсд,
Өргэрн занһж зааһад,
Аһар хурһарн эрэлэд,
Арһинь олж цээлһх.

Зуг, ухан угаһар,
Зурһан алд келэр,
Зун жилин туршарт,
Оркрж келсн күүг,
Орчлнд медх күн
Олдшгонь лавта үнн.

□

□

□

□

Бичкнэсн авн, шүлгч,
Бичсн хамгичн умшлав.
Төрскнәннь төлэ, бэрлдэнд,
Толһаһан хармншгов гилэч...
Делкэн жирһл догдлулсн
Дэн кезэнэ төгсв!

Эмтн дээлдхд —

чи

Эмнәннь арһ хээвч.

Седклдэн, цогцдан,

негчн

Сөрв уга

одачн

Урдк кевэрн бээнэч...

Умшачин өмн хээкрэч!..

□

□

□

□

Шүлгин деед, дотринь
Шүүж, йилһж шинжлхэр,
Шалһач хурц ханурар,
Шамдж үйэрнь салһв.
Шилэр икдүлж мөчмүдинь
Шилтж, шигдж хэлэв.

Бүклдэн эмд шүлг
Бүлэки махн болв.
Шалһач үнрчлж өврэд
Шилэн улм өөрдүлв.
Шүлгин халун эмн
Шүүргдлго зулсинь өврв.

□

□

□

□

Йиртмжин зокъялд нег
Йир эв уга
Йосн бээхиг медв.
Ю болвчн, седхлэрн,
Күнд түрүһэснь ээлго,
Күн, зүткж, күцнэ.

Зуг, билг гидгнь,
Зуунас негнд өггднэ.
Ташр, тингчкэд, зэрмдэн,
Тас кергоднь күртнэ.
Ухалсарн, кергтэднь күртэдг
Учр олх кергтөл

□

□

□

□

Дэрвж орчлч чичрүлсн
Дээнд орлцсн залула —
Хорндж холд йовснь
Хөөннь үг булалдв:
«Омгта дээч, чини
Орденчн, кел, али?»

Түмн эмтн дээнд
Толһаһан тэвлэ. Чини
Бүтн болдмби?» — гиж
Бүриж ходрн сурв.
Ичр угаһан сурварн
Илткж эврэн үзүлв.

□

□

□

□

Ганцхн өдрэ түрүһэр
Наслң, зовлң кеж,
Өргж түүг шовалһад
Өөлж һундсиг үзхинь —
Ирвэтрж махмудм менрэд
Игзэрм хутхж теснэв.

«Кемр тер күүнлэ,
Кезэ нег цагт,
Ёосн түрү харһинь
Яһна гилчи?» — гиж,
Ухалж дотран санж,
Ууран эрэ бэрнэв.

□

□

□

□

Эндү һарһси үүриг
Эндр хургт шалһв.
Келси арвнас негнь:
«Көөхмн түүг!» — гив.
Наадкснь: «Геминь тэвж
Нөкдэн чиклхмн»,— гив.

Шүрүлкж «көөхмн» гисиг
Шүүж эмтн шинжлв.
Нег эндү биш
Нууси арвнта бээж...
Шүрүтәһәр «шалһсиг» бас
Шинжлси олзта бээж.

□

□

□

□

Эндр болсн хург деер
Эрк шиллһни тускар келцхэв.
Орден тиигхд авсан мартж
Олмһа келтэ залу халучрхж:
«Шүрүтэ тер цагла би
Шоодвр авлав!» — гиж герчлв.

Кесг жилэ засг даасн
Көгшэвр залу нег булд
Тагчгар оньган өгэд сууж
Тер халучрхсиг болһаж сонсв.
«Көөрк, көөрк», — гиж шимндэд
Келжэсн күүг доран хармнв.

□

□

□

□

Хаврин үсэр делврсн делцгэн
Эрэ дааж, алцаж, ишкж,
Хар саната мана үкр,
Эмтэ тоотур кулыж хэлэж,
Хаалһднь харһсиг мөргж, хээрж,
Хо-бүрүллэ хотнурн ирнэ.

Урдк, сээхн заңта үкрэн
Үсн татуднь уга келэвдн.
Зуг, эндрк үкриг, мөргөч,
Заңгин му хамгнь бөөвчн,
Һарлцсн метэр цуһар эңкрлнэ:
Һарһсн гемэн үсэри хэрүлнэ.

□

□

□

□

Цаг селгэтэ гисн
Цал буурл өвгдин
Келсн үгин күңкл
Кезэ болвчн күцнэ.

Оньдин ормдан суухар
Омглсн зэрм улст
Сээхн хальмг үлгүр
Сана йовхла зокхмн.

Түүг мартсн зэрмнь
Түүргүр тусад одна.
Урднь эс ухалсндан
Уульн алдад һундна.

□

□

□

□

Цаван амта күүкд биш
Цаһан үстә өвгн, көөрэд,
Хойр цөгц эркин хөөн
Ховдглж үг алдад келв,
Гиичнрнь хоорндан кулс гилдж
Гилилдж тагчг хавчхлэж суув.

Гиичнр хәрснә хөөн өвгн
Гиннж өрчән цокж ичв.
«Келән керчнәв!» — гиж эмгндән
Кевшж тер бийән гемнв.
Тоолврта эмгнь: «Келнчн биш,
Толһачн гемтә», — гиж ашлв.

□

□

□

□

Урн залулч, зуг,
Утхурдад мөнг олхар
Урмдж даву зүткэд,
Гэвһө гидг сээхн
Нариннь эрдм зутагчн
Һундлта болнал, хээмнь.

Ухата залулч, зуг,
Уухдан дурта төлэдэн,
Зальгдгин бэрэнд орж,
Зальта хурц келэн
Айстнь тэвж бурад
Андрснчн һундлтал, хээмнь.

□

□

□

□

Яду ухата нег залу
Яһсиднь нарнд өөлснй медхшв.
Болв тер һундлан үзүлхэр
Буру хандж нар ташрлв.
Цагнь ирхлэ тооцаһан авхар
Царцсн залу цааранднь йовв.

Һундасн күүг таньвчн, нарн,
Һазриг урдк кевэрн дулална.
Олна тоод өөлсн залу
Орчлңгин сээг бас эдлнэ...
Өкөж түүг засхларн, нарн,
Олиг даарулхасн ээж, мандлна.

□

□

□

□

«Цобе, капиталист!» — гиж,
Царан өвгн шавдв.
«Акад нермби?» — гиж,
Алңһтрж би сурвв.
Махлаһан авад өвгн
Мөргсн бээдл һарһв.

«Көдлхдэн дурго төлөднь
Капиталист» гиж нерэдлэв.
Кирицинь, эн Америкд
Кетрсн байна хувлһэн.
«Цоб!» — гиж цааранднь,
Царан өвгн шавдв.

□

□

□

□

Хоосн хавтхдан деншг уга
Хара бээдг баахн залу
Хараж, өөрм, мөңг нээлв.
«Көвүн, мөңг нээлхэсн урд
Көлсэрн түүг ол!» — гиж
Келэд залуд би цээлнвв.

Билг уга баахн шүлгч
Бийрхсн дууһар поэтин тоомср
Биллсн бээдлтәһәр өөрм келв.
«Тоомср шүлгчәс буулһкасн урд
Түүг эврән ол!» — гиж
Төвшүнәр селвгән шүлгчд өгвв.

□

□

□

□

Көдлмшд дурго залху залу
Кесг улсас өр кечкэд
Мини нег үүрүр ирв.
Мусхлзж түүнэ чирэ хэлэж,
Генткн, үүрм доргшан өкэж
Госан тээлж хэвршэн тэвв.

Хойр цаас көлиннь салат
Хавчулж тер залуһур татв:
«Хэрү чамас өгсөн авхар
Хойр харм йовхн уга.
Өгсн көл эн мөңгиг
Өөллго эврэн нектхэ!» — гив.

□

□

□

□

Алхимик нег хаанур ирж
Алт кехв гиж андһарлв,
Алвтиннь цуг зөөр, иткж,
Алхимикд, хан, байжхар, өгв.
Таралцгин орнд туссн мет
«Туурсн номт» ода жирһв.

Нарн суутл хаана нутг
Нурһан тинилһлго номтд көдлнэ.
Болв алтн кегдэд уга,
Бооцан цагтан күцэд уга...
Кезэнэ болсн йовдлин утх,
Кен медхв, кергтэчн болх.

□

Уханд оршго юм
У теегтэн үзв.
Эн насдан түрүн
Ээлжһн унсн хальмг
Эндр, генткн, харж
Элкэн тасртл инэв.

Эмэл угаһар, зээдн
Ээлжһн унсн хальмг...
Һочкнж инэһэ бээтлм
Һолм хагсж нэрдв...
Хойр дусал нульмсн
Халхарм һоожад унв.

□

□

□

Зурхан хонгтан мең меңж
Зулсн гөрэс арслн үзв,
Күцэд түүнэ бахлуринь таслв.
Көдэд цусн махар цадж:
«Кен намаг диилхв?» — гиж
Күчтэ арслн күркрж хээкрв.

Нурвн хонгтан мең меңж
Гүүсн туулаг арат үзв,
Холд нарһлго түүг күцв,
Хантлан арат теегт цадв.
«Удлго дэкэд өлсхв», — гиж
Уульж дууһарн тег дүүргв.

□

□

□

□

Үүрмүд, үүрмүд, кемр халундан
Үлү үг келж таанран,
Генткн, санлго һундасн болхлам,—
Гемим тэвж, бичэ өөлит!
Хар санатаһар зөрц намаг
Харшлв гиж бичэ санит!

Һанцхн таанран, таанран санж
Һаслң, зовлң дегц даалав,
Дээни һалд, үклин халд,
Дээсэн дарж, дарңхан дииллэв!
Генткн, хэрнь, һундасн болхлам,
Гемим тэвж, седклим тевчит!

□

Жилмүд ард үлдв.
Жирһл намаг хаалһдм
Харалта дээни сумар,
Ховин хар хорар,
Лврлт угаһар сөрж
Аштын амулң өгв.

Үг керг хойриг
Үүрлүлж дегцднь тевчлэв.
Үни Төрскн хойртан,
Цаван амар биш,
Цусн, зовлңгар дуртаһан
Цагт күцднь үзүллэв.

ЙИРТМЖИН
БЭЭДЛЭС

Йиртмжиг мөчэрнь салһж
Йилһхэр седсн — дими.
Йосинь эвдж эврәһәрн
Йовулхар седсн — дими.

Йорин кемжәһәр ицж
Йозуртнь күрч болшго.
Йорал ора хойринь
Йовж олж болшго.

Йөрәл медрл хойрар
Йоснанны зокал секхмн.
Йовудтнь дөңгән күргж
Йиртмжәр зөөрән кехмн.

Үнр, өңг, амтарнь
Урд алдлго таньдг
Олн зүсн ноһанасн
Ода кедүһинь таньнач?

Шовуна жирглһэр, урд,
Шуурһ, бора кирцдг,
Кедүһинь живртнэс, ода,
Кев жисэһэрнь меднэч?

Харһу сөөһэр теегт
Харвж үзг авдг,
Түмн оддас кедүһинь
Түүж нерэрнь келнэч?

Ухаһарн кезэңкэс эндр
Уужм давсичн иткнэв...
Урдкан геелго деернь
Урһаж медрл немхмн.

ИИРТМЖИН БЭЭДЛЭС

Өрүн үдин алди.
Өндр теңгр чилгр.
Эврэннь садтан, завсрт,
Ээврлж орчлң шинжлнэв.
Нарн цецг толһаһан
Нар дахулж эргүлнэ.

Өмн үзгин өндрэс
Өндлэж, дорак хотхрур,
Эзн уга ноха,
Эн-тендэн хэлэлго,
Сансан күцэхэр шулудж
Сахньж хатрснь үзгднэ.

Хаалһинь керчэд өтрлж
Хар-алг мис,
Хэврһшэн бас хэлэлго,
Хавтаж хурдлж йовна.
Бодлхинь, цол уга
Басл адһсн болна.

Хатсн царцахан һуй
Ха деерэн хайсн

Шорһлжн, мини өмн,
Шоранар чирдэж чирэд
Шуд гер талагшан
Шунж, күчүндж йовна.

Йиртмжин бээдл шинжлхинь
Йир соньн — жигтэ.
Эмдрлин неквртэ зокалар
Эмтэ тоотнь, шишлң
Бийиннь даалһвр күцэдгиг
Би медсн болв.

Бас теднэ тоод
Бээх бийиннь тускар
Агчмд санн, күрз
Авад һазр ясв,
Альмнур усн орх
Ам һарһж кевлв.

Тавта бичкхн көвүн теегт
Толһаһаснь сээхн цецг бэрэд,
Таалж, түүнэ өслтинь шулудулхар,
Татад деегшэн үмтэж суңһв.
«Яһжанаһ?» — гиж уурлж сурхлам,
«Йиртмж диилжэнэв!» — гиж келв.
Икчүдэс соңссн үг гиж
Инэмсж һашута уха суңһв.

Болв, йиртмж диилх төр —
Бүклднь йиртмжин авц медж,
Йовудтнь дөннх арһ гиж
Яһж тавта көвүнд цээлһхв?
Зэрмдэн эн ухаг дамшлтта
Залусд медүлнэ гисн берк.
Мөңк йиртмж,— бөк, зуг,
Мартхмн биш, бас эрк!

Ядсн амрлһнд һарад
Ялта балһснур ирлэв.
Өдрин эклц хэлэхэр,
Өөрхн үүрмүдгәһән хамдан,
Хар теңгсин көвәһүр
Хар өрлө ирлэв.

Зүн үзгт, маанрт,
Зүүд зүүдлж, амрад,
Белкүсцәһән теңгсин
Бүләкн уснд үрглсн,
Аһу ик цогцта,
Аю уул үзгднә.

Хамаһас хайгдснь медгдлго
Хамриннь үзүрт, генткн,
Бадмраг өңгтә, моһлцг,
Бадрсн зекүн нари
Урһж сууһад, мисхлд,
Улаж тогтнад торв.

Төгәлдн тагчг наласн
Төвшүн теңгсин усн,
Негт улан будг

Немси мет, өңгән
Сольж, талдан болад
Сувсрж цегәрэд герлтв.

Көвүд, күүкд шуугж
Көөлдэд, өөдән хайж,
Көлврүлдг нимгн резин
Көндә улан меечгшң.
Серд гисн өрүни
Салькнд хоңшартнь нәэхлсн,

Нар үзн, аю
Наадһа таассн болв.
Нааран ирхәсн урд
Нәрн сурһмж цииркд
Авсн мет, ода,
Аю амрад одв.

Хоңшаран әрә көндәж
Холькн түлкәд оркхла,—
Алдрж чичрэд, нарн,
Арһулхнар һаңхад өөдлв.
Аһар цегәрж, йиртмж
Алтрад, цәәһэд одв.

Ардаснь өврж деегшән
Аю удан хәләв.

Йиртмжд өдр белглен
Йир шаңта болж,
Толһаһан сергэхэр, дэһнэс,
Тенгст тер дүрв.

ХАР ТЕЦГСИН КӨВЭД

Хар теңгс дoльгаһарн
Холин тууль келж,
Толһаннм минн илж
Таалад саатулсн болна.

Нoһан альчуран дайлад
Нээрлж ташуһар гүүсн
Нигт хамтхаста модд
Намаг дуудсн болна.

Нарна тольд ээврлсн
Нүднәнн зовк өрглгo
Теңгсин цоклһ соңсад
Тагчг кевтэд ухалхинь,

Өңгрсн, ирх цаг,
Өдр, сө уга,
Менд, амулң би
Мөңкд бээсн болнав.

ТЕЦГСИН АЮЛ

Салькн гентки шуукрад
Садмудин ора шуугв.
Санаторин ах эмч
Саглж өөмлн зогсав.
Харлсн күнд үүлн
Холваһарн һазр бүркв.
Амрчах, эдгжэх өмтн
Адһж гермүдэри тарв...
Айвазовскин зургудас үзсн
Аюлта теңгсин бээдлиг,
Горькин билгэр дуулгдсн
Һалвта буревестникин цагинг;
Өндр, уурта теңгрт
Оһтрһун хар цөклһниг,
Бичкнэсн ави үзхэр
Би ухалад йовлав.
Болһамжта эмчнрэсн тегэд
Бултж теңгс темцлэв...
Теңгс анхун цагтан
Теегшиц мануртсн болна,
Арслигуд күркрснэр ода
Аһар сүртэһэр чичрүлнэ.
Толһа ташрлж бултулсн

Товмудин дегц халһишц,
Луржцнад тарсн дууһарн
Лугшж намаг тосна...
Өмн үзгин салькн
Өврмжтэ баатр һарарн,
Теңсиг йораласнь өргэд
Темтрүлэд түлксн болна,
Бат хад чолуһар
Бийән эргүлсн бүсиг,
Теңгс күчән һарһж
Таслхар седсн болна...
Нүднд үзгдм холас
Нигт цаһан нооста,
Сүртэ чонмудар көөгдсн
Сай иргүд мет,
Көвәһүр өөрдэд ирхләрн —
Көр цасн делтэ,
Ууд хазад уга,
Уулын дүнгә харата,
Хаалһднь харһсн хашаг
Хамхлад күүчэд оркх,
Бэрәнэс алдрж һарсн
Баатрмудин һалзу адуншц.
Күрисн хар дольган
Көлврж дарукан күцэд
Күржцнэд өмнм нурна,
Көөстрж, номһрсн усн,
Күчән алдад цальгрж

Көлдм күрэд цацгдна...
Шуукрад салькна чидлд
Шуугад цахсн теңгс,
Агта чиигэр дүүрсн
Аһар зүрким авлж,
Ухажим бийүрн татад
Удан өөрән бэрнә...
Ямр чигн шовуд
Ядсн нанд үзгдхш,
Хар оһтрһун дун
Харвсн нүдндм бэргдхш...
Һалв зөвэр удан
Һалзурж аздлад зогсв,
Теңгс ууран геж
Тогтнад дэknэс тинив.
Үсән толяр самлж
Усн нарнла үүрлнә,
Мөңк кееһәрн налаж
Мини өмн дүңгәнә...
Цеңкртж дольгарсн усиг
Цааранднь ширтэд хэлэхинь:
Соньн,
 Эврәннь жирһлтә,
Седкл, ухан, күслтә,
Цаһан мөңгн балһсна
Цэәсн гермүд өркәри
Жилв хаңһаһад холд
Жирлзж үзгдсн болна.

Теңгсн жиртцгиг нээхэд
Тагчг сууһад ухалхинь:
Садкон тускар һарһсн
Сээхн тууж, айсмудиг,
Петр хаана зүтклһиг,
Пушкинэ падрсн шүлгүдиг,
Севастопалин өөр хортыг
Сөргсн баатрмудин зөргиг,
Күмни ухан күңклиг
Күцэд медсн болнав.
Аюлта цаган бөк,
Аңхун цагтан авлта,
Алдр мөңк теңгслэ
Эрәсэг ухандан дүңцүлнөв.

Ээвлсэн нарна толянд
Эндэн сольгдсн йиртмжд,
Цагнь ирхиг күлэж
Царцсн бийиннь холд,
Киитнэ шүрүнэс халхлж,
Кинж хэлэлхэд хадлж,
Нүд авм сээхэн
Намчлсн бүчртэн харлж,
Кеерэд шавшсн моддыг
Кен эс үзсн?
Кезэнэ, нанас урд,
Кесг дуучнр харж
Келэн хурцлж, хаврин
Кеег, эврэннь шүлгүдтэн
Кецү сээхнэр магтсн.
Санж, ухалад би
Сээнэр түүг медвчи,
Эргндэн герлтж сээхрсн
Эндрк йиртмж хээхж,
Эн жигтэ хавриг,
Назр деер түрүн,
Ганцхарн үзсн болнав.
Дотрасн алдрсн үгмүдиг

Дараһарнь шүлгдэн тэвнэв.
Урдкисиг давтжана гихэс
Ухам сүрджэхмн уга.
Давсн жилиг, йиртмжд,
Дарукнь давтжахмн уга.
Урһсн шин хавр
Урдкасн йилһэстэ болх.
Үзл, кееһинь магтх
Үгмүдэн бийнь олх.

Бичкени харада шовун
Ора деерм жиснэ.
Байрин жицисн хоңхар
Орчлңгин сээх зэңглнэ.

Хавр ирв гиж
Харада хув тархана.
Сээхн зэңгинь соңж
Санан седкл талвана.

Хавр чидлэн авад
Харвхд таалта кемлэ,
Апрельлэ цецгсин үнрэр
Аһар каңкнж дүүрхлэ,—

Һанцхарн кеерэгшэн һарч
Һээхэд кедхлэрн амрнав,
Көкрси толһан ташуд
Кевтэд ухалхд дурлнав.

Торлзж ээрэд теңгрт
Торһа дууһан жиргнэ,
Жирһл бахтж төгэлнд
Живрэн делж ниргнэ.

Чееж ацанасн алдрж
Чилгртж гиигрэд талвана.
Ицэд күлэсн хөв
Ирхиг иткж байрлна.

Теңгр һазрин шавшлһн
Тевкрәд холд уняртж,
Хәәртә, әңкр, мөңк
Хальмг теегм бүслнә.

Сеерин зоһар һаңхж
Серд гисн салькн,
Седкл уһасн мет,
Сергәж чееж сарулдхна.

ХАВРИН СЕДКЛ

Торһа шовун теңгрт
Толяр дууһан чимнэ.
Орчлцгин ик байрт
Орулж эврэхэн немнэ.

Олн зүсн цецгүд
Өмнм салькид нээхлнэ.
Көгжмин айс мет
Кееһэри седклм авлна.

Кацкнсн сээхн үнртэ
Камб шарлж таслнав.
Ундан хэрүлж үнринь
Ууж ут наслнав.

Бадм улан цецгиг
Байсж ширтэд хэлэнэв.
Үнндэн тер нанла
Үгэр мендлхинь күлэнэв.

Агчмд цецг ондарад
Арагин дүрс зүүнэ.

Мишэж нанур өкөлэд
Мини зүрк шүүнэ.

Жирһл жилэс түүж
Жилвтэ сөөһинь хурана.
Суцдарм хавр гүүж
Седклдм нар урһана.

Махмудм герлэр дүүрэд
Мацһс чидлэр чиннэв.
Зүсмэр наран цугт
Зүркэри бахтж түгэнэв.

НАҢ

Мууха халун бээхмби!
Мацнаһас көлсн һоожж
Альчуриг, усн мет,
Агчмин зуур норһна!

Теегэс халун салькн,
Түүмрин заль мет,
Хурлзад, балһсар дэврж,
Халх, чирэ долана.

Чилгр теңгрт нарн
Чиндрэн, һазр шатахар,
Өдрин дуусн цацад
Өндрт унтлго зована.

Өвсн, ноһан шатж
Өмсн болад борлна.
Тег араһан зууж
Тагчгар зовлңган даана.

Зурмн, ялмн, шовун
Заляс нүүрмүдэрн бултна.
Һалуд аман ацһаж
Һаңгд ки давхцна.

Күржүнсн машинд холас
Кеерэгшэн ус зөөнө.
Хөөчир, һаңгла ноолдж,
Хээкрж, хөөһән услна.

Теегт комбайн зогслго
Тэрэ адһж хадна.
Эмтн гермүдән өндөлһж
Амрхан мартж босхна.

Теңгр хэлэж эрэд
Теегин әмтә хамгнь:
«Хур орхнь яһна!
Хур!» — гиж сурна.

Цонси нари деерэс
Цогшң һазр шатала.
Намчлад өөдлж көкрси
Ноһан һудыж шарлла.

Зүн үзгэс салькн
Зүрк шарклулж үлэлэ.
Хээлси цасна ундыг
Хээрлт угаһар чилэлэ.

Өрүн болһн эмтн
Өндэн, теңгр хэлэлэ.
Оһтрһуд нег үүлн
Олдвзго гиж күлэлэ.

Тнигжэтл нег өдр
Теднэ седкл сарултхла.
Салврха үүлдиг, хөөншңг,
Салькн көөж ниилүллэ.

Сүүдр һазрар нүүж
Серү орулси болв,
Салькн бас ода
Саналдж генткн төвкнв.

Харнһу теңгр эңгдән
Хэлэсн тоотын чирэ
Хаврин герл унсншң
Хээлж талваһад сээхрв.

Тачкнад оһтрһу күржңнхлэ
Тагчгар цуһар марзалдв.
Жирһл дэknэс таалта
Жисэндән орсиг медв.

Шаргад асхрсн хуриг
Шуугж бичкдүд тосв.
Шаһаца турглсн усар
Шалвачж тедн хурдлв.

Икчүд байрлж ардаснь
Инэлдж, шоглад, хэлэнэ.
Бийсиннь, цагт геедрсн,
Бичкн насан санлдна.

Ора цоохра теңгр
Орх хур йорлна.
Хальмг тег налаж
Ханлтан теңгрт өргнэ.

НАМР

Шарлсн хамтхасн ацдан
Шавшжаһад һаңхад унна.
Намрин тег уняртад
Намшрж цеңкртэд сунна.

Хадгдсн тэрэн хурагдж
Хаһлгдсн һазр харлна.
Царңгудт өвснэ искрдс
Цаңтсн ораһарн цээлзнэ.

Моторин дууһар күржннсн
Мана тег тагчгрв.
Қолхозин комбайнмуд гертән
Көлсән арчж амрв.

Нарна алтрсн толян
Наласн теегэр тарна.
Гилвксн өрүни орчлңг
Гнигрсн бээдл һарна.

ТҮРҮН УРЬЦИН ТЕМСН

Газр малтж ясад
Гарарн суулһсн моднчн,
Уйн бураһасн өсэд
Урһж хамтхасарн шуугад
Хэлэц таалсн цагла —
Хээлж зүркн байсна,
Байр седкл дүүргж
Бахтад бийән тоомсрлнач.

Жирһлин идә бәрсн
Жигтә, амулцгин үсәр
Жиңж көкнь дүүрэд,
Бийнь тееж үүдәсн
Бичкхн өлн күүкдән
Байрлж дуудсн эк —
Эврән мод урһасн
Эзишц хөвтә болх.

Болзгнь ирэд түрүн
Болсн чииг таслад
Келндән күргснәнһнь хөөн,—
Кенәсчн хөвтә болнач.
Таньдг ээлин улсдан

Тараж нежэдэр төгэнэч.
Таасгдву?— гиж теднэсн
Тагчгар хэрүһинь күлэнэч.

Институт төгсэж, нашта
Ирсн эңкр үрэн
Үзж, эврәннь олн
Үүрмүдэн наар гиж,
Хөвтэ өдрэн темдглж
Хүрм кесн эцк,
Урһсн моднаси түрүн
Урһц авсишң болх.

Жирһл чамд белглсн
Жигтэ сээхн орчлнд
Өрнәннь негинь ода
Өгэд хэрүлсн болнач.
Чееж соньнар гнигрж
Чилгртж седкл талвана.
Байрта нартд киидэн
Бээсн бишэн меднэч.

ЦАСН

Архайг цасн деерэс
Архулхнар һанхж унна.
Теңгрин хээртэ нилчэр
Тег эндэн цаһана.

Өдртэн цасн орж
Өндр көрмүд босв,
Хаша, модд, гермүд,
Хахрдсн болж үзгдв...

Хавр күртл көрмүд
Хээллго зогсхинь гинэв.
Хагсу теегин унд
Хаһнахинь теднэс суршав.

ДӨН

Үалв салькн үалзурж
Үазрин көрс сиичв.
Шора цасн хойриг
Шуукрж өөдөн өргв.

Чичкннн эмшгтэ книтн
Чидлэн һарһж үзүлв.
Көвәһәсн йорал күртлән
Көрәд һолмуд мөств.

Харлсн шуурһнд өдр
Харһурж сөөд хүврв.
Эмтә тоотнь теегт
Эмән арһлж хорһдв.

Хөн, үкр, малан
Хашад эздүднь орулв.
Зуна белдсн өвсн
Зудын дарһх болв.

Зуг, кеер бээдг
Зерлг аң-адусн,
Зеткрлә ода харһж
Зовлңгин икинь үзв.

Үиртмжин бээдл кеерүлсн
Йөркгд дурта гөрәсн,
Өвсн, усн уга
Өлсж, даарч түрв.

Хотын үнр, тер,
Холас соңсад жилвтж,
Өвстә кошар талагшан
Өөрдж ирдг болв.

Зегсн, хулста һазрас
Зер-земш хээдг,
Хурц күдр сояһарн
Хадрад һарһж авдг.

Зерлг һаһас, ода,
Зеткрлә бас харһв.
Хот өгдг һазрнь
Хад болж көрв.

Болв мана үиртмжд
Буульмжта йосн бээнә.
Әәмшгтә аюл ирхлә —
Әмднь әмддән дөцннә.

Теегин аң-адусн
Теңкән угаһар түрсиг,
Хәврһәс дөң угаһар
Хаврт күршго болсиг,

Күнд үүллэ харһсиг
Күн үзэд медв.
Дурта дүүнртән мет
Дөңгән күргхәр шиидв.

Гөрәсн хурдг ормд
Генткн, нег сө,
Өвсн овалһата бээсинь
Өврж аң хэлэв.

Ца-нааһинь шинжлж,
Цадтлан гесән дүүргв.
Сумн хурдн көлүрнь
Суцдарнь чидл гүүв.

Шург болж эцсн
Шуурад кевтсн һахас
Деерән шууга соңсж
Дегц кевтәрәсн босв.

Һәрд бээдлтә вертолетас
Һазрт хот унв.
Теңгрәс ирсн тежәл
Тедн түүж идв.

Аюлла харһсн теегин
Аң-адусн батрв.
Чилгр хаврт күрх
Чинә тедн олв.

Муурад, арh алдрж,
Муудан күрсн цагла,
Эрвжго хэврһин дөн
Эмдрлд аврлт өгнө.

Зовлң ямр болвчн
Зогсх болзгнь бөөнө.
Цээлзсн догшн зуд
Цаһан сананас ээнө.

ООНИН ҮКЛ,
ЭС ГИЖ ЭВДРСН ӨРҮН

Төгр цегэрж
өр
Төегин бээдл цээлхв.
Зүн үзг гегэрж
Зандрсн,
мандлсн,
алтрсн,
Улавр серүки толяр
Ууг дүүргж деврүлв.
Өрүни серглц орчлн
Өңгэн ясж өндэв.

Төгр бичкэхн сүүдр
Төөнрж деерм чичрв.
Толһаһан өөдөн өргхлэ —
Тус орадм жиргж
Торһа ээрснь үзгдв.

Нег орчлнд бээх
Нииһэн медүлх саната
Нанла мөндлсн болв.
Би, маасхлэж, түүнүр
Бас һаран дайлв.

Тегш теегин дунд
Тедүкнд дүңгэж өөдлсн
Толһан ташуд зурмн
Тотхж, төгэлндэн хэлэж,
Бахн метэр көшж,

Байрлсн дууһар ишкрж,
Баахн иньгэн, нчэнэснь,
Бнийүри дуудсн болв.

Толһан цааһас, тиигжэтл,
Төвкнүн алхцар ишкж,
Оон гөрэсн хойр
Ора деернь һарв.

Тогтнж, агчмд зогсад,
Теегэн эргмд шинжлэд,
Урһжах нарна толь
Уусн болж медгдв.

Онъг билгэн хоршаж
Олн сай жилмүдт
Орчлц, скульптор мет,
Оонин дүриг онцлж,
Ясн, өвр, туруһинь,
Янз, кевинь, дуршж
Яһж күцэхинь санж,
Ясад үүдэсн бээдлтэ.
Бүчрлэд уга ацшн

Буһин уйн өвртә.
Хан-һәрд шовуни
Хоңшар мет хамрта,
Шүүрэд, үзсэн бәрдг
Шург нохан гүрәтә,
Шус гисн хүүшн
Шулм шулун көлтә,
Хәрд һарад уга
Хальмг баахн сәэхлән

Цевр, килнц уга,
Цаһан седкл мет,
Нәэхлж, салькнд эрвлзсн
Царңгин өлң өвсәр
Цадж, теегән кеерүлдг,
Нүл уга аңгиг,

Негт өөдән һәрәдж
Нисн гисн бәәдлтә
Оон гәрәсн хойриг
Ормасн көндрлго һәэхнәв,
Киһһән авлго, тагчг
Кевтж дотран байснав.

Жигтә иим сәэхиг
Жилмүдиннь туршт үзх
Хөв өгснднь жирһлдән
Ханлт тагчгар өргнәв.

Өргмжтэ өрүни дүүрэн
Өргн теегэрм тарна,
Ценкр цегэхн аһар
Цеврэрн оошк таална,
Цоохр залата шонтл
Цомг деер гекнэ.
Седкл таарж тееглэ
Селвгцж амрсн болна.

Делкэн бээдл һээхж
Дотр бийм талваж,
Цогц, махмуд, санам
Цуг нартла ниилж,

Оон, ноһан, салькншн
Орчлнгин умшнь болнав.
Чееж сарулдхж дүүргсн
Чилгр байр олнав...

Сард гисн ө
Салькн чикндм күргв.
Серд гиж үргэд
Сагар өөдэн хоңшаран
Оон өргсн мисхллэ —
Оһтһу хаһрсн мет
Толһан цааһас бу
Таш гиж хав.

Доран өрсн оон
Дөрв келдж унв.

Чашкурдсн дууһар, күүншңг,
Чишкж, өрүниг дүүргв...

Хурлзж, шовуд тарад
Хооран, хэврһшән нисв...
Эмтә тоотнь адһж
Эәмшж арһан хээв...

Күндәр шавтсн оон
Күзүһән нуһлж мошкрв...
Хагдж турглсн цусн
Харлулж нар будв...

Орчлңгин сээхнд бахтсн
Өрүни байр бөкв.

Зегсәри көкрж наласн
Заһсарн әмт тежәсн,
Серү теегт белглсн
Серглңг һолын усиг
Нег хар санат
Негт урсхлинь сольж,
Хагсаһад, түүнә йоралинь
Харлулж сексн мет;

Түмн сай жилмүдт
Түвмүд мандлж герлтхсн
Солңһ одиг, негт,
Сөңглснэ хөөн теңгр
Харлулж өнчрүлсн көндэ
Харһу орм мет;
Жирһлин бээдл сольх
Жигтэ сээхн күслиг
Хаһад уңһасн мет;
Хөвтэ орчлңгин бээдл
Бууһин хаһрсн утанд
Буднгрж өмим дээвлв...

Оонд биш,
 сумн,
Ончта,
 седкл авлсн,
Өкэр сээхлэ мет
Өрүнд
 туссн болв...
Өрүни зальта цусн
Өрчим шатав...

НАШУТА КЕЛВР

Жигтэ юмн.
Жилин дуусн гилтэ
Зунаһа нанла учрсн
Зовлңгта йовдл сангдна.

Кер мөрэрн
Кеерэс герэн темцлэв.
Нарн суух алдни
Намшр цаг билэ.

Төгэлңгд тагчг.
Толһа дүүргсн хамг
Тоолвран тоолж, мөрнэ
Төвшүн ишкдлэр йовлав.

Эврэ бийдэн,
Эн анчла ирлцсн,
Ухаллһнд дөң болсн,
Ут ду гүңшлэв.

Хая-хая
Хаалһас, турун дорас,
Сард гиж живрэн
Сажад шовуд ниснэ.

Нигт ноһанд
Нег-негэн даһад,
Ца-нааһас ниилэд
Царцаха зиигж шуугна.

Тиньгр теегэр
Тиигж йовж йовтлм
Суг гисн э
Санаһим, генткн, тарав.

Хэлэн гихинь:
Харлж, мөрнэ делд
Торад наалдж, хавтаһад,
Торһа суусн бээж.

Хэврһэрнь давад
Халяд нисхэр седхлэрн,
Көөрк, мөч авад,
Килһснд хумсарн торву?

Нам, тиигжәһэд,
Нөөрмү шовун, делиг,
Нүүрән гиж санад,
Наалдад духуцсн болву?

Би түүнүр
Болһаж һаран татв,
Үргәшго седклтә, арһул,
Үүрән деләс салһв.

Акад юмби!
Альхн деерэсм, шовун,
Салшго бээдл һарад
Саладм хумсан шигдэв.

Нег агчмд,
Нанур минн нээж,
Эрж сурсн мет,
Эргэд хэлэсн болв.

Зуг эн
Зерлг живртн иигдгнь,
Өвөрц заңг үзүлдгнь,
Өврмж нанд болв.

Кен, кезэ
Кеер йовсн күүнэ
Альхн деер суусн
Акад торһа үзлэ?

Алң болж
Алмацж шову шинжлв.
Чичрж, ээсн бээдлнь
Чееждм харм өскв.

Хээмнь, хээмнь,
Халяд деер жиргэд
Хальмг тег сергэдг
Хээртэ шовун, торһа,

Ханлтаг тальвж
Халунар келхэс биш,
Кезэд чигн, харш
Кешгов чамдан, иньг!

Нисич!— гинэд,
Нийнин седклэн үзүлэд,
Аһарт һаран көндөж
Альхн деерэсн буулһв.

Жцигж, шовун,
Жживрэн делэд адһж,
Зуурнь үкл бөөхшиг,
Зулсн бээдл һарһв.

Үкл бээж!
Үүмсн мини нүднд
Шус гиж торлзсн
Шуугсн сүүдр үзгдв.

Тедүхнд, өөрхид
Түүнэ эзнъ таньгдв:
Элкдж деерэс унсн
Элэ нанд харвгдв.

Деермч-аңһуч
Далваһарн сажн хамад,
Хату хумснанны дегәһәр
Хавлж торһаг бәрв.

Хай!— гиж
Хээрсн мини дун,
Үргэх биш, алагчиг
Улм адһасн болв.

Чолун хоңшарарн
Чишксн дуучиг чоңкв.
Нан деегүр, инэсншн,
Нисэд теңгрүр өөдлв.

Өөрм, үмтрсн,
Өрвлһ аһарт һаңхв.
Халхим шатаж, дусал
Халун цусн тусв.

Эңкр торһа
Элэһэс зулсн бээж.
Харслт олхар альхндм
Хорһдж суусн бээж.

Иньг-күүг
Иткэд тер ицж,
Хортнднь түүг түлкж
Хайшго гиһэд ирж.

Тег урдкарн
Төгэлнд тагчг билэ.
Негл торһа, зуг,
Нартд ода дутла.

Торһан, халхдм
Тусн цусна дусал
Шаварж чееждм орад
Шатаж седкл хорсхна.

Цаг өнгрж
Цасн усн хээлнэ.
Кергтэдэн эс медгдсиг
Күүнд хөөннь тээлнэ.

Һ А Р Г

Баһ насн

Хавриш сө	7
Күриси усиг керчәд...	9
Альми	10
Чини халхчи...	12
Шаһаңа көк һоһата...	14
Сапхинь, һәди күриә...	15
Зегетә нууриш усар...	17
Көкresi гүн уста...	18
Зург	20
Крым	21
Жаһрич күүки	23
Цугиг үзкеси..	26

Шам шагна...	28
Керго күн	29

Дэн

Үаң динлси күүкид	33
Ээж көгши теетән	35
Намрин салькна дун	37
Жаңһр, Хоңһр, альдвт?	40
Салдс күүкид	43
Алти Украина, сонс!	45
Өлгэтә көвүнд	47
Негт хавр мет чи сээхнч...	51
Дээнә хаврар	53
Леян дури	55
Дииллһни төлә	58
Сө, окопд	60
Ухарлыг бөөдлтәһәр өцклдүр...	62
Әрәсә болж үзгдлә	63
Днепр һатллһни	65
Даргдси дээси	74

●
●
●
Норильск
●

Хөв	81
Төрсн назрин тачал	83
Норильск	85
Сөөннь дуусн шуурһи...	86
Саамлж үлэсн догшин кинтэр...	87
Цогцап даарсн кемлэри...	88
Салькид ниссн очн...	89
Норильскин шил теплицд...	90
Норильскин зунь	91
Норильск — Красноярск	92
Зүүдидм өрсн үүрм...	93
Үүрм өнгрв	94
Бумб	95
Өлсжэтлм, жилмүд хооранд...	99
Ухатап йириң келснь...	100
Хөрдгч съезд	101
Нари заполярд	102
Москваһас ирсн байр	104
Хальмгини теегэс холас ирсн...	107
Мини төрсн өдр	109

«Хальмг үнн» умшад	111
Хөвнн хаалһ	113
Цеврдлһн	114

Жирһл

Төрскидән нерәдсн частр	119
Тууж	125
Хург	127
Көдлий!	131
Москва	133
Олн жилин хөөн	134
Хальмг өвгдин чирә...	136
Ботьана хәрж ирлһн	137
Седкл	140
Хойр эмги	141
Хәдрис!	144
Дуулич, Валя!	146
Көдлмшин чинр	148
Өвкнрин бумб	151
Аакун шор-үлд тайг	153
Жирһлин йозур	155
Тэрэнә теегт	163
Төрски балһсидан	164
Хөөчирт	167

Ижл	170
«Жаңһр» умшжаһад	173
Һәрд	177
Сөң	178
Хуц	181
Шини цага авц	182
Теегт	185
Уласи	188
Зуд	190
Жирһлини хавр	192
Хойр хавр	194
Нуурин көвөд	196
Болд зәңгдә	198
Седклд энкр Әәдрхи	201
Казань	207
Мөрә	211
Литвад	212
Моңһл күслән күцтхә	215
Африкин сувси	217
Булг	219
Зүркндән	221
Эндүг үниңд тоолад...	222
Цаг болн күцл	223
Өли күнд цагла үр-иньгтәһән...	225
Хальмг баһчудт	226
Бички наснам үүрмүд	228
Чикән цоңхж би...	230
Дәрвкеси дәәнә заль...	231
Жилмүддин олиг хоршаж...	233
Яһдг болвчи мана...	234
Бички күүкдлә наадхлари...	235
Селвг	236
Медрл дамшлт элвг...	238

Баһ наснанһь зург...	240
Гинчд ирси үүрм...	241
Чингин үиртэ аһар...	242
Дегд удаһар хар модн...	243
Идр бай насдан...	244
Жилв	245
Йиснтугин дөрвдгч урсхлд	246
Күүкд улсд	247
Бичг	249
Күүкд күүнэ герлд	251
Бадм цецгэс цуглуулсн...	253
Эк-эцкир үрдэн...	254
Өдрин экли	255
Цаглари, ики холас...	257
Өрүнэс асхи күртл...	259
Дууч	261
Бахчисарай	262
Пушкин	264
Маяковский	268
Үгин утх	273
Күүндвр	275
Умшачнрла үзлцлһн бичэчд...	278
Худл-хоомаг шорлх...	279
Күмни үгд	280
Скульптор	282
Баһ наста шүлгчд	285
Харцһу паркнн аллеяһр...	287
Өдр чилсид	288
Нилх, шинхи урһжах...	289
Урһц	290
Хол зэңгс	291
Өвдкүр	293
Хуур болн нумн	294

Үнтэ сээхи үши...	296
Жирһлиг эки	297
Күмни седкл	299
Күмни ухаг	300
Буудя	301
Төрсн агчминнь бээдл...	303
Күсл	305
Үкэрин нүкиэ амид	307
Шамана тускар	309
Күмни жирһл гидгтн...	312
Омг, ухаг, жирһлэн...	313
Жилмүд нег-негидэн неггдж, мана...	315
Чидлтэлэ ноолдад диилгдв гиж...	316
Акад күүндвр	317
Ухалһн	321
Му санж, эндүрэд...	325
Деегшэн хэлэһэ йовж...	326
Ямаран үүл харһвчи...	327
Хов худл хойрар...	328
Цуг эмти бийднь...	329
Мөргэд өшэтэн өргсн...	330
Толһа деерк махлань....	331
Хатуг жөөли иднэ гисн...	332
Үр-иньг болж...	333
Бузр — эср уга...	334
Һалзи	335
Цогц	338
Сээндэн кесн муучи...	340
Күмни жирһл — ноолдан	341

●
●
●
Ахр шүлгүд
●
●
●

Дурн
●

Утхурдад ууж, ханшиго...	375
Бадм цецгэснн сээхчинь...	376
Нүднэ хэлэц	377
Хэлэцэри хөв белгльв чигн...	380
Чини дүр үзүлсн...	381
Тэмкин утанд динирж...	382
Иткж, итклго, оларн...	383
Хавр гидгнь энв?	385
Үэлцхлэри чамд келх...	387
Кемр арһм тасрад...	388
Нег үүрин күүкичи нанд...	390
Хаврин йиртмж герлэри...	391
Байр, чидл немси...	392
Герлэн гегэрүлж асхад...	393
Мана моһлцг һазрин...	394
Мини, өдр болһи...	395
Космосни кийти аһуд...	397
Авьяс болж дасгджах...	399

Чирэ зүсэри төрүү...	401
Эндүним медлго, байрлж...	402
Кемр чи, зэрмдэн...	403
Иньг минн, ода...	405
Оһрһу цэклж, харлад...	407
Күн болһн седклиниһ гүүнд...	408
Ухалхинь — цуг минн..	409
Иткл	410
Үүлн	412
Чилгр теңгр мет...	414
Үгөн өгсөнөнчи хөөн	416
Һамһр, һольшг, төсвө...	418
Альми хачрта цамаһан...	419
Тагчг, уха туңһад...	420
Ууртан бүтэд өцклдүр...	422
Гентки алдрен үгиг...	423
Кезэнэ хальмг теетг...	424
Зург	426
Шара харһа домбринь...	428
Хаалтын монолог	430

Жирһл болн ухалһн

Жисси цагин хаалһар...	437
Үзгдэд уга жирһл босхжах, бус- лси...	438

Ори-нутг дээнэ келд...	439
Күцкэ Ленинэ ухаа...	440
Хээртэ ори-нутган бээхинь...	441
Сээхи минн үр-иньг...	442
Туужин тодлврн экнэс ави...	443
Делврн делнд туһл дурта...	444
Цаг жисэнэси хажиж...	445
Мана күсэ күцхиг...	446
Өгөни авъяста мана күцкэ цаг...	447
Цецн эмчир үклэс гетлхэр...	448
Хөөтин хол иргчин күн...	449
Цаг давх — цуг биди...	450
Көвөһөн цецкэ дольгаһарн цокж...	451
Күн эврэнь насдан...	452
Һаза шуурһн шуукриа...	453
Теегин аһуд, толһан ташуд...	454
Үгин үлмэд багтлан...	455
Оли туульд ордг...	456
Кезэнэ теегт учрсн...	457
Арһнь чилжэхиг, жирһл бөкжэ- хиг...	458
Үкһнь өөрдсиг медсн...	459
Төрснэр тарсн үүрмүдинь...	460
Өгрсн үүрмүдинм то...	461
Күн болһн шишлэ эврэнь...	462
Төрлһн үкл хойр...	463
Уульдган мартсн зэрминь...	464
Сүркэ һалв сальки...	465
Кесг жил хооранд...	466
Үкхэсн төрүц ээхшив...	467
Күүнэс чидл угань нартд уга!...	468
Өдрмүд кергин живрэр намаг...	469

Шидр кесг поэтир...	470
Зүркиэ махмуд эс үзгдси...	471
Соһы зүүд үзв: ө-шуһу модил памаг..	472
Күи болһна сананд...	473
Күцсн күцлиһ диглж...	474
Кен медхв, наададв, аль йоси- данв...	475
Эидр өдриһ дендрэс...	476
Өигрэд давсиг биди...	477
Жирһл күцкл һарари үзүлсн...	478
Апрель сариһ алтрси сээһи тег!..	479
Һаза уулыһд, милиһэс бултж...	480
Наснаһм сән цагһг авсн...	481
Цоохр чоһмудыг, әмти, чиләж хорати!..	482
Цусч Чингс хаһ нег цагт...	483
Кезәнэс нааран эидрк күртл...	484
Нарна тольд мандлсн...	485
Ца-цааһасн цөврсн...	486
Үксәнһ хөөн дәкнэс...	487
Заквриһ нег үг...	488
Балһсан бийләнән зөөлго зугл...	489
Соцсгдад уга дууһи айсмуд...	490
Мендлхләрһ оньдһи мишәж юң- гад...	491
Амулһта өми үзгт...	492
Өми үзгүр биһ...	493
Бийрхсн седкл толһаһим дини- рүлж...	494
Хойр уулын хооридкиг...	495
Кен болвчи эврәнһ...	496

Тоомсрта нернэс салшго ухани...	497
Цагин мөнк тецгст...	498
Барлгадад уга шүлгин...	499
Хээси үгмүдэн олж...	500
Седклдэн энкр Пушкиниг авад...	501
Ар үзгин солн...	502
Зун жилин туршард туурсн...	503
Күцднь дууһан дууллго, поэт...	504
Кезэнк зургууд, дуд...	505
Дигэри шкафд зогссн...	506
Бетховен	507
Туульд ордг сөөвигүд мет...	508
Шир ширдиэ... Хорһлжн хээриг...	509
Туурсн шүлгчнрин нерд...	510
То-томжан угаһар...	511
Гамлетиг бичжэх күңкл...	512
Цадад төрсн Гамзат һазрарн...	513
Энкр үүрмүд, намаг йөрэти...	514
Түүмр унтрадг машин...	515
Жирһлд мөнкнь угаг...	516
Хату чиктэшиң биди, зэрдэн...	517
Бички күүки көлөн хатхж...	518
Цевр, чилгр тецгрт дүңгэж...	519
Тавта бичкхи көвүн...	520
Көвүн көлөн керчж...	521
Шуугата студентир, үүмж...	522
Зовж, терзини шилиг цокж...	523
Хэврһини күүнэ халта зовлн...	524
Гетэчвч? Цагчи давла!..	525
Одахн, өөрхи үүрэн оларн...	526
Өрүһәр радио сонсву...	527
Кезэнк улсин харал	528
Үүрмүд, йөрэл тэвтхэ гнж...	529

Түрүн динлвринь баһд белглти!..	530
Нарта, чилгр өдрөр...	531
Буульмжта эврэнь седклэн...	532
Садтан ус орулжаһад би...	533
Урд, түрүн цас...	534
Цагнь ирхлэ нурх...	535
Седкл, жилв, жирһлэн нөөлго...	536
Садт көдлжэси икчүдэс...	537
Ухан, седклэн тэвж...	538
Үклэс жирһлинь хальчлси күүнд...	539
Кемр чини жирһлчи...	540
Күн болһи эврэнь...	541
Шир ширдж көрэд ацмуд...	542
Сулар адунд йовж даси...	543
Тежэлтэ, ижлдси ормдан...	544
Кениг итххмб гиж...	545
Орчлң бийдэн багтаси...	546
Көрө һазрин көрсн дор...	547
Хэм нааддг хойр шатрини...	548
Үр түрүд медгдг гиси...	549
Бичкидэн, школд оржахдан...	550
Омгта уха зүүж...	551
Һазр деср дөн угаһар...	552
Кесг байрин хөөн...	553
Эврэнь жирһлини дамшлтас...	554
Кемр чини жирһлд...	555
Хорсси өвдкүрэр эмч...	556
Баһиг баһ гиж чидлтэнь...	557
Санси, күцси хамгчи...	558
Мануртси чилгр өрүни кемлэ...	559
Нер туурси шүлгчүр күндэж...	560
Туужини жисэ ухаһари залси...	561
«Угаг бээнэ гихлэчи чамаг...	562

Тагтнн амид күрсн...	563
Налаж ормдан зогссн...	564
Кемр чамла хамдан...	565
Гурви зүсн ховч...	566
Кемр ачлгдх күүг...	567
Цаһан сапата үүрнн, кемр...	568
Кемр минн хаалһдм...	569
Кезэцк авц-бэрц...	570
Баатр йовдлмудиннь тускар...	571
Зовлц уга шүлгч...	572
Келх ухан бээхлэ...	573
Бичкнэсн авн, шүлгч...	574
Хойр чемпиона наад...	575
Шүлгнн деед, дотринь...	576
Йиртмжинн зокъялд нег...	577
Дэрэжж орчлң чичрүлсн...	578
Һанцхн өдрэ түрүһэр...	579
Эндү һарлсн үүрнн...	580
Эндр болсн хург деер...	581
Хаврин үсэр делврсн делцгән...	582
Цаг селгэтэ гисн...	583
Цаван амта күүкд бнш...	584
Үрн залулч ,зуг...	585
Яду ухата нег залу...	586
«Цобе, капиталист!» — гнж...	587
Хоосн хавтхдан деншг уга...	588
Көдлмшд дурго залху залу...	589
Алхимник нег хаанур ирж...	590
Уханд оршго юм...	591
Зурһан хонгтан мең меңнж...	592
Үүрмүд, үүрмүд, кемр халундан...	593
Жилмүд ард үлдв...	594

Ииртмжин бээдлэс

Ииртмжиг мөчэрнь саллж...	597
Үир, өңг, амтарнь...	598
Ииртмжин бээдлэс	599
Тавта бичкхи көвүн теegt...	601
Ядси амрлһнд һарад...	602
Хар теңгсин көвэд	605
Теңгсин аюл	606
Эврлси нариа толянд...	610
Бичкэхэн харада шовун...	612
Хавр чидлэн авад...	613
Теңгр һазрин шавшлһн...	614
Хаврин седкл	615
Һаң	617
Хур	619
Намр	621
Түрүн урһин темси	622
Цаси	624
Дөң	625
Оонин үкл, эс гиж эвдрси өрүн	629
Һашута келвр	635

●

КУГУЛЬТИНОВ ДАВИД НИКИТИЧ

ИЗБРАННОЕ

На калмыцком языке

●

Редактор Бадмаев А. Б.
Художник Клодт Г. А.
Худ. редактор Ковалев И. Г.
Тех. редактор Епанешникова В. Я.
Корректоры Шургучинова М. О.
и Манджиева Б. Г.

●

Калмыцкое книжное издательство,
г. Элиста, ул. Ленина, 230а, 1971 г.

●

Сдано в набор 25.V-71 г.
Подписано к печати 1.X-71 г.
Формат 70×108¹/₃₂.
Бумага типографская № 1.
Печ. л. 28,7.
Учетно-изд. л. 15,8.
Тираж 1000 экз.
Заказ № 3343.
Цена в переплете
с суперобложкой 1 руб. 68 коп.

●

Краевая типография,
г. Ставрополь, ул. Артема, 18.

●

1 руб. 03 коп.